

Forord

Dette speciales problemstilling er opstået og båret frem af min interesse for historie - især skandinavisk/nordisk historie - og international politik mere generelt. I dag tages det for givet, at de nordiske lande ikke går i krig mod hinanden, men dette var langt fra en indlysende kendsgerning før efter slutningen på Napoleonskrigene i 1815. Århundrederne op til denne milepæl var præget af konstant krig landene imellem. Jeg fandt det derfor interessant at belyse, hvorfor nordiske lande siden 1815 ikke har bekriget hinanden.

Dette er der kommet et casestudie ud af, hvilket tager sit udgangspunkt i to nordiske konflikter, som fandt sted efter 1815, hvilke handlede om autonomi og territorium. Begge konflikter endte med fredelige løsninger, men kunne nemt have resulteret i krig, eller i hvert fald mindst til trusler om samme, jf. erfaringerne fra tilsvarende konflikter i nordisk historie før 1815 samt forskellige dominerende teoretikere indenfor den såkaldte realismegenre i international politik. Ud fra disse to cases bliver der draget nogle paralleller til lignende alvorlige nordiske konflikter efter 1815, som ligeledes ikke resulterede i krig, men alle fandt sine fredelige løsninger.

Jeg vil gerne rette en stor tak til min vejleder Søren Dosenrode for hans hjælp og støtte hele vejen gennem specialeforløbet og ikke mindst for hans kyndige vejledning.

Randers, marts 2008

Christian Iversen

Indholdsfortegnelse

FORORD	1
INDHOLDSFORTEGNELSE	2
FIGUROVERSIGT	5
TABELOVERSIGT	5
INDEKS OVER FORKORTELSER	6
1. INDLEDNING	7
1.1 NORDISKE RELATIONER FØR 1815	8
1.2 DE NORDISKE <i>NON-WARS</i> EFTER 1815.....	8
1.2.1 Opløsningen af den svensk-norske union.....	9
1.2.2 Ålandsspørgsmålet	9
1.2.3 Østgrønlandskonflikten	9
1.2.4 Islands løsrivelse fra Danmark.....	9
1.2.5 Færøsk hjemmestyreløvs	10
1.2.6 Grønlandsk afkolonisering og hjemmestyre	10
1.3 NORDEN: ET SECURITY COMMUNITY?	10
1.4 SKANDINAVISME: ET ÆNDRET FJENDEBILLEDE?	11
1.5 PROBLEMSTILLING	12
2. METODE	15
2.1 TEORIEN OG DETS FORMÅL I SPECIALET.....	15
2.2 UNDERSØGELSESDSIGN	15
2.2.1 Dette speciale: et multipelt casestudie	16
2.2.2 De to udvalgte cases.....	17
2.2.3 Identifikation og udvælgelse af aktører.....	18
2.3 BENYTTETE KILDER OG KILDEKRITIK	18
2.3.1 Primærkilder	18
2.3.2 Sekundære kilder	19
2.4 CITERINGSMETODER.....	20
3. TEORI	21
3.1 MORGENTHAUS POLITISKE REALISME	21
3.1.1 Politisk realismes hovedbegreber og -aspekter i forhold til problemstillingen	22
3.1.1.1 Politisk magt og militær magt.....	22
3.1.1.2 Nationers magtstrategier	23
3.1.1.3 Det ideologiske element i udenrigspolitikken.....	24
3.1.1.4 National magt	25
3.1.1.5 Begrænsningen af den nationale magt: magtbalancen	27
3.1.1.6 International lov	29
3.1.1.7 International voldgift	30
3.2 POLITISK REALISME OG SVAGE STATERS MULIGHEDER OG BEGRÆNSNINGER I UDENRIGSPOLITIKKEN.....	31
3.2.1 Svage og stærke stater i det internationale politiske system: definitioner og karakteristika	31
3.2.2 Svage staters begrænsninger i udenrigspolitikken	33
3.2.3 Svage staters instrumenter: alliancer, internationale institutioner og normer	34

4. FORKLARINGSMODEL	37
4.1 MODELLENS HOVEDASPEKTER	37
4.1.1 Udøvelsen af politisk magt	37
4.1.1.1 De involverede nordiske landes relative styrkeforhold og magtbalancen i Norden.....	38
4.1.1.2 Styrkeforholdet mellem nordiske stater og stormagterne og magtbalancen mellem stormagterne.....	38
4.1.2 International lov, internationale organisationer og -normer.....	39
4.2 MODELLEN: HVAD KAN FORKLARE DE FREDelige LØSNINGER PÅ DE NORDISKE KONFLIKTER?	40
5. OPLØSNINGEN AF DEN SVENSK-NORSKE UNION	41
5.1 INDLEDNING	41
5.2 DEN SVENSK-NORSKE INDENRIGSPOLITISKE UNIONSSTRID FREM TIL 7. JUNIBESLUTNINGEN.....	42
5.2.2 Svensk forsoningspolitik og norsk <i>knyttnevepolitik</i>	43
5.2.3 Status quo-politikken og Sveriges anvendelse af politisk magt	44
5.2.3.1 Norge opruster	45
5.2.3.2 Sverige søger stormagternes støtte til en krig mod Norge	45
5.2.3.3 Tilbage til status quo-politikken	46
5.2.4 Den nationale samlingspolitik.....	46
5.2.5 Forhandlingerne om udenrigsstyret afbrydes	47
5.2.5.1 Hagerups orientering til Stortinget	48
5.2.5.2 Sveriges tre handlingsmuligheder.....	49
5.2.6 På vejen mod enden for unionen.....	50
5.3 STORMAGTERNES INTERESSER I UNIONS BESTÅELSE ELLER OPLØSNING FREM TIL 7. JUNIBESLUTNINGEN	53
5.3.1 Storbritanniens interesser	53
5.3.2 Ruslands interesser.....	54
5.3.3 Tysklands interesser	55
5.4 NORGE OG SVERIGE MELLEMLØSNING	58
5.4.1 Sveriges reaktion på Norges uafhængighedsdeklaration.....	59
5.4.2 Karlstadsforhandlingerne og stormagtsindblandingen	59
5.4.2.1 Praktiske økonomiske spørgsmål.....	60
5.4.2.2 Grænsefæstningerne og andre fredsvilkår	61
5.4.2.3 Stormagterne inddrages	62
5.4.2.4 Forhandlingsresultatet.....	66
5.5 SPILLET OM DEN NORSKE TRONE: FULDBYRDELSEN AF UNIONSOPLØSNINGEN	67
5.5.1 7. junibeslutningen starter spillet om den norske trone	68
5.5.2 Den danske prins Carl kommer i spil	68
5.5.3 Norsk <i>lobbyvirksomhed</i> i København	69
5.5.4 Unionsopløsningen fuldbyrdes: prins Carl vælges som konge	70
6. ÅLANDSSPØRGSMÅLET	71
6.1 INDLEDNING	71
6.2 ÅLANDSØERNES STRATEGISKE VÆRDI	71
6.3 ÅLANDSSPØRGSMÅLET UNDER 1. VERDENSKRIG	72
6.3.1 De tyske henvendelser til den svenske konge	72
6.3.2 Svensk anerkendelse af finsk selvstændighed, finsk borgerkrig og ny tysk indblanding.....	74
6.3.3 Andre stormagters involvering.....	75
6.3.4 Fredskonferencen i Paris og Versailles-traktaten.....	76
6.4 ÅLANDSSPØRGSMÅLET BLUSER FOR ALVOR OP EFTER KRIGEN	77
6.4.2 En Ålandsdelegation rejser til Stockholm	77
6.4.3 Finske reaktioner på besøget.....	80
6.5 STORMAGTERNES STANDPUNKT I ÅLANDSSPØRGSMÅLET EFTER STOCKHOLMSBESØGET.....	80
6.6 KONSEKVENSERNE AF EN POTENTIEL ÅLANDSK SELVSTÆNDIGHEDSERKLÆRING	82

6.7 SITUATIONEN MELLEM FINLAND OG SVERIGE TILSPIDSES	82
6.8 FORTALERNE FOR ÅLANDSØERNES LØSRIVELSE FRA FINLAND ARRESTERES	83
6.9 NOTEUDVEKSLINGEN MELLEM FINLAND OG SVERIGE	84
6.10 DEN SVENSKES GESANDT HJEMKALDES TIL KONSULTATION	86
6.11 KRIGSFAREN	88
6.12 SPØRGSMÅLET BRINGES FOR NATIONERNES FORBUND	88
7.12.1 Juristkommissionen: Ikke et indre finsk anliggende	89
6.12.2 Nationernes Forbundsråd godkender betænkningen	89
6.13 KONFLIKTEN MELLEM FINLAND OG SVERIGE FORTSÆTTER	90
6.14 VÆBNET KONFLIKT NÆVNES IGEN SOM EN MULIGHED	91
6.15 RAPPORTØRKOMMISSIONENS BETÆNKNING	93
6.15.1 Bevæggrundene bag rapportørernes betænkning	93
6.15.2 Reaktionen i Finland	94
6.15.3 Reaktionen i Sverige	94
6.16 KOMMISSIONENS RAPPORT VEDTAGES AF FORBUNDSRÅDET	97
6.16.1 Sverige protesterer men accepterer	97
6.16.2 Finsk glæde over afgørelsen	99
6.17 BENÅDELSEN AF BJÖRKMAN OG SUNDBLOM	100
6.18 NEUTRALISERINGSKONVENTIONEN	101
6.19 FINLAND VEDTAGER LOVENE VEDRØRENDE ÅLANDSØERNE	101
7. KONKLUSION.....	102
7.1 OPLØSNINGEN AF DEN SVENSK-NORSKE UNION	102
7.2 ÅLANDSSPØRGSMÅLET	104
7.3 KONFLIKTERNES FÆLLESTRÆK	106
8. PERSPEKTIVERING	107
ABSTRACT	108
LITTERATURLISTE	110
BILAG	115
BILAG A: DE SEKS HOVEDPRINCIPPER I MORGENTHAUS POLITISKE REALISME	115
BILAG B: NOTE TIL HANDELS "OPGØRELSE" AF STATERS MAGT	118
BILAG C: HANDELS DEFINITIONER OG KARRIERISTIKKER AF SVAGE OG STÆRKE STATER	119
BILAG D: NOTE TIL DEN NORSKE PROTEST MOD KIELERFREDEN	120
BILAG E: ÅLÆNDINGENES GARANTIER	121

Figuroversigt

Figur 1: Direkte konfrontation mellem nation A og B	28
Figur 2: Indirekte konkurrence mellem nation A og B.....	28
Figur 3: Det internationale magthierarki	32
Figur 4: Forklaringsmodel - hvorfor valgte nordiske lande fredelige løsninger på konflikter?	40

Tabeloversigt

Tabel 1: Casestudiedesign	16
Tabel 2: Karlstad-overenskomsten i 1905	66

Indeks over forkortelser

BNP	Bruttonationalprodukt
FN	Forenede Nationer
IP	International politik
NF	Nationernes Forbund
NFR	Nationernes Forbundsråd
UM	Udenrigsministeriet

1. Indledning

Ifølge Clive Archer (1996; 2003) har Norden været en af de mest fredelige regioner i verden siden 1815, hvilket står i modsætning til en 300 år lang periode før denne skillelinje, hvor de nordiske lande¹ konstant var i krig mod hinanden. Der var flere alvorlige konflikter mellem de nordiske lande efter 1815, der ligesom konflikter før 1815 handlede om autonomi og territorium. Forskellen mellem de to perioder er, at alle tilsvarende konflikter mellem nordiske lande efter 1815 ikke fandt sin ”løsning” gennem krig. To markante eksempler er unionsstriden mellem Norge og Sverige og Ålandsspørgsmålet – en konflikt mellem Finland og Sverige.

Dette speciale beskæftiger sig med denne ændring i relationerne mellem de nordiske lande og tager specifikt udgangspunkt i to ovenfor nævnte konflikter, hvorfor dette speciales problemstilling lyder som følgende:

Hvorfor blev unionsstriden mellem Norge og Sverige og konflikten om suveræniteten over Ålandsøerne mellem Finland og Sverige, som begge omhandlede autonomi og territoriale forhold, ikke ”løst” gennem krig, når det var reglen snarere end undtagelsen for denne type konflikter i den godt 300 år lange periode før 1815?

Indeværende kapitel har til formål at præsentere specialets problemstilling, i forbindelse med hvilket der introduceres til relevant teori og viden om de forskellige aspekter relateret til denne.

Først følger i afsnit 1.1 en kort introduktion til de nordiske relationer før 1815, hvorefter der i afsnit 1.2 følger en kort gennemgang af nordiske relationer efter 1815, herunder en kort opridsning af de mest alvorlige konflikter mellem de nordiske lande, som blev løst på fredelig vis.

I afsnit 1.3 gennemgås relevant litteratur om de ovenstående aspekter, bl.a. om det faktum, at de nordiske lande gradvist er blevet mere og mere fredelige siden 1815. Nogle forfattere har sågar påpeget, at de nordiske landes indbyrdes relationer er blevet så fredelige, at Norden nu udgør et såkaldt *security community*.

Dette afsnit efterfølges af en kort introduktion til *skandinavismen*, hvilken udgør en potentiel forklaringsfaktor i forhold til ændringen i de nordiske relationer (afsnit 1.4).

---

¹ Definitionsmæssigt består Norden af Danmark, Norge, Sverige, Finland, Island, Grønland og Færøerne. Skandinavien omfatter kun de tre førstnævnte lande.

Endelig præsenteres problemstillingen (afsnit 1.5), hvor den relevante teori introduceres og sammen med eksisterende viden om emneområdet sættes i perspektiv i forhold til problemstillingen.

1.1 Nordiske relationer før 1815

De nordiske relationer var langt fra fredelige indtil 1815. Den lange fred, som Norden har oplevet siden 1815, står i direkte modsætning til de tre århundreder før, hvor Sverige² og Danmark-Norge³ næsten konstant udkæmpede krige mod hinanden enten direkte eller i koalitioner (Archer, 2003, s.5). Som Wiberg formulerer det, var “[t]he security problems of the states [...] inextricably linked with each other” og i perioden 1389-1523 skiftede Skandinavien fra at være forenet under den danske krone til at være opsplittet efter flere succesfulde svenske oprør. Derefter var Danmark-Norge og Sverige konstant i krig med hinanden. De fem århundreder op til 1814 indeholdt godt 60 krige mellem de nordiske lande eller deres naboer (2000, s.291).

1.2 De nordiske *non-wars* efter 1815

I 1815 krævede Napoleonskrigenes sejrsherrer, at unionen mellem Danmark og Norge skulle opløses, og at Norge skulle indgå et “tvangsægteskab” med Sverige. Danmark-Norge var sammen med Frankrig og dets allierede endt på tabernes side, hvorimod Sverige var endt på den ”rigtige side”.⁴

Ifølge Archer førte disse forhold til, at Sverige(-Norge) blev endnu mere dominerende i forhold til de andre nordiske lande, hvilket muligvis mindskede risikoen for “wars of rivalry” (2003, s.3). Muligheden for voldelig konflikt forsvandt dog ikke, da styrkeforskellen mellem de nordiske lande ikke var så markant. Især ikke efter Norge fik sin selvstændighed i 1905.

Specielt gennem det 20. århundrede var der en lang række alvorlige konflikter mellem de nordiske lande over autonomi og territorielle forhold, som dog alle fandt sine fredelige løsninger. Disse konflikter kalder Archer (2003, s.8) for ”non-wars”. Disse nordiske non-wars kunne i teorien have fundet sin afgørelse gennem krig, da konflikter omhandlende autonomi og territorium gennem historien ofte er endt med krig, ligesom det var tilfældet i Norden før 1815. Nedenfor følger seks eksempler på sådanne konflikter mellem nordiske lande efter 1815.

---

² Finland var indtil 1809 en del af Sverige, hvorefter Finland blev ”forvandlet” til et russisk fyrstedømme efter Sveriges krigsnederlag til Rusland.

³ Danmark og Norge var begge dele af det Oldenborgske monarki i perioden 1380-1814, som også omfattede hertugdømmerne Slesvig og Holsten samt Grønland, Færøerne og Island og ikke mindst store dele af det nuværende sydlige Sverige indtil 1658, hvor Skåne, Halland og Blekinge og den norske landsdel Båhuslen overgik til Sverige som følge af nederlaget i Karl Gustav-krigene.

⁴ Dertil kom at Danmark i 1864 som et resultat af nederlaget til Tyskland i den 2. Slesvigske Krig mistede en million af sin samlede befolkning og en tredjedel af sit tilbageværende territorium.

1.2.1 Opløsningen af den svensk-norske union

Opløsningen af den svensk-norske union i 1905 er den første nordiske non-war efter 1815 (Archer, 2003, s.5). Norge ønskede at forlade unionen med Sverige, som det havde fælles monark, udenrigs- og forsvarspolitik med.⁵ Konflikten blev løst uden krig, og Norge fik sin selvstændighed.⁶

1.2.2 Ålandsspørgsmålet

Ålandsspørgsmålet – en konflikt mellem Finland og Sverige over suveræniteten over Ålandsøerne - udgør en anden non-war, hvilken fandt sted i perioden 1918-21. Blandt den næsten udelukkende svensksindede og svensktalende befolkning på Ålandsøerne var der et klart flertal for at slutte sig til Sverige.⁷ Trods dette klare flertal lod Sverige sig ikke rive med af stemningen. Finland og Sverige lod NF afgøre konflikten. Resultatet blev, at Finland beholdt suveræniteten over øgruppen – en beslutning som Sverige (dog under protest) accepterede. Men øernes svenske befolkning blev garanteret deres "continued Swedishness" (Mouritzen, 2001, s.299-300; Wiberg, 2000, s.291-2).

1.2.3 Østgrønlandskonflikten

Et tredje eksempel er Danmarks og Norges konflikt over Østgrønland. Norge stillede spørgsmålstegn ved Danmarks overhøjhed over området, som de betragtede som *terra nullius*. I 1931 okkuperede Norge dele af Østgrønland og erklærede Østgrønland for norsk. Konflikten blev løst ved, at Danmark og Norge blev enige om at bringe sagen for Den Internationale Domstol i Haag. Norge accepterede domsafsigelsen i 1933, ifølge hvilken Norges okkupation af området var ulovlig, hvorfor Danmark havde overhøjheden over hele Grønland.

1.2.4 Islands løsrivelse fra Danmark

Islands fredelige løsrivelse fra Danmark i 1944 udgør et fjerde eksempel. Island fik sin selvstændighed gennem diplomati og forhandling. En traktat, som definerede Islands ret til selvstyre blev til under fredelige forhandlinger i 1918. Den danske konge forblev formelt statsoverhoved indtil 1944, hvor Island erklærede sig selv for selvstændigt – en beslutning som Danmark accepterede. Derefter blev Island en republik.⁸

---

⁵ En folkeafstemning i Norge viste, at befolkningen klart stod bag regeringen i spørgsmålet. 368.000 stemte for regeringens unionspolitik og kun 184 stemte imod (Archer, 1996, s.453)

⁶ Ifølge Haakan Wiberg er fredelig løsrivelse fra en nabostat uden krig noget som hører til sjældenhederne. Indtil 1990erne var den eneste parallel til Norges fredelige brud med Sverige Singapores uafhængighed fra Malaysia i 1963 (2000, s.292).

⁷ Mere end 90 % af ålændingene stemte for, at Ålandsøerne burde høre ind under Sverige ved en folkeafstemning.

⁸ Det skal dog siges, at Danmark på daværende tidspunkt var besat af Tyskland, hvilket ville have besværliggjort - hvis ikke umuliggjort - det for Danmark for at tvinge Island til at opgive sit selvstændighedsønske.

1.2.5 Færøsk hjemmestyrelø

Et femte eksempel daterer tilbage til 1946, hvor en folkeafstemning på Færøerne resulterede i et knapt flertal for uafhængighed fra Danmark. Det endte dog med et kompromis, hvor Færøerne fik *hjemmestyrelø*, som er en begrænset form for selvstyre.

1.2.6 Grønlandsk afkolonisering og hjemmestyre

Et sidste eksempel er Grønlands "afkolonisering" i 1953, hvorefter det blev en del af det danske rigsfællesskab. I 1979 fik det ligesom Færøerne hjemmestyre.

Set i lyset af især de tre århundreder før 1815 afspejler disse fredelige løsninger en interessant og overraskende ændring i forholdet mellem de nordiske lande. Fraværet af krig i de ovennævnte eksempler afspejler muligvis en "forvandling" af relationerne mellem de nordiske lande og udgør derfor et spændende studieobjekt, da det kan bidrage til viden om, hvordan konflikter om autonomi, territorium og sprog kan løses på fredelig vis.

Lignende emner beskæftigede Karl Wolfgang Deutsch⁹ sig med i sin bog "Political Community and the North Atlantic Area" (1957).

1.3 Norden: et security community?

Deutsch konkluderede for mere end 50 år siden i denne bog, at krig imellem de skandinaviske lande var blevet utænkeligt. Ifølge både Deutsch (1957), Mouritzen (2001; 2003) og Wiberg (2000) udgør Norden et såkaldt *security community*. Norden er, ifølge Deutsch, et eksempel på en region, som har *elimineret krig og forventningen om krig indenfor dens grænser*. Det er netop lande og regioner, der har opnået dette, som han kalder for security communities.¹⁰

Ifølge Mouritzen er det indiskutabelt, at de nordiske lande har dannet et security community gennem størstedelen af de det 20. århundrede. En "we-feeling", som ikke udelukkede indbyrdes rivalisering "had developed at the popular level, making war unthinkable between the Nordic states" (2001, s.298). Han mener også, at især den fredelige løsning på unionsafviklingen mellem Sverige og Norge var

---

⁹ Deutch kan kategorises som hørende under teoriretningen *liberalisme* i IP. Liberalisme kan indeles i fire hovedretninger, nemlig den *sociologiske liberalisme*, som Deutsch står for, *interdependens-liberalisme*, *institutionel liberalisme* og endelig *republikansk liberalisme*. Se også fodnote 13.

¹⁰ Security communities defineres som "a group of people which has become 'integrated'". Integration refererer til "the attainment, within a territory, of a 'sense of community' and of institutions and practices strong enough and widespread enough to assure, for a 'long time', dependable expectations of 'peaceful change' among its population" (1957, s.5).¹⁰ Derfor er der i et security community "a real assurance that the members of that community will not fight each other physically, but will settle their disputes in some other way" (1957, s.5). Ifølge denne logik ville krig ophøre med at eksistere, hvis verden som helhed var integreret som et security community.

vigtig i forhold til at starte processen mod dannelsen af et security community, da den fredelige løsning fik en slags sneboldeffekt: efter processen var blevet sat i gang blev den selvforstærkende:

“As the Nordic countries could convince each other and the world around that they indeed formed a security community, the incentive to retain this state of affairs – or even boost it – was all the more important” (2001, s.298).

Mouritzen mener også, at Nordens security community var “a common public-relations success, linked to the trans-Nordic ideology of Scandinavianism for the middle of the 19th century, which created the necessary ‘we feeling’: the Scandinavians speak (almost) the same language; they are brethren, even though organized in separate states, and brethren do not fight each other” (Mouritzen, 2001, s.298).

1.4 Skandinavisme: et ændret fjendebillede?

Ifølge Wiberg (2000, s.296) og Mouritzen (2001, s.298), var *skandinavismen* en af hovedårsagerne til, at opløsningen af den svensk-norske union kunne gennemføres uden krig. Skandinavismen medførte “a major reinterpretation of relations among the Nordic countries” (2000, s.296).

Skandinavisme var en politisk bevægelse, som startede i 1830erne. Skandinavisme støttede idéen om en forenet region eller direkte et rigsfællesskab mellem de skandinaviske lande.¹¹ Den baserede sig på den fælles sproglige, politiske og kulturelle arv. Med andre ord lagde skandinavismen vægt på de positive ting, som de skandinaviske lande havde til fælles, samtidig med at man ”glemte” de knapt så positive ting fra fortiden. Det vigtigste formål med bevægelsen var at danne en skandinavisk storunion.

Set ud fra dette perspektiv var skandinavismen medvirkende til at *fjendebilledet*, som de skandinaviske lande i de mange forrige århundreder havde haft i forhold til hinanden blev erstattet af et mere positivt billede. Som Joenniemi formulerer det, lagde de skandinaviske lande fortiden bag sig “by leaning on the shared Protestant culture, support for neutralism and pacifism, joint history, as well as romantic myths of origin and Scandinavianism” (2003a, s.204). Fortiden, som var præget af konstant krig landene imellem “was nullified in the Nordic case instead of turning it into an endeavour of overcoming, by instrumental means, various feelings of mistrust” (2003a, s.204). Skandinavismen udgjorde ligeledes grundlaget for et øget nordisk samarbejde på mange betydningsfulde områder (Joenniemi & Lehti, 2001, s.8-9).

Set ud fra dette perspektiv lagde skandinavismen grobunden for et nordisk security community, jf. Deutschs definition af et sådant samt de fredelige løsninger i de nordiske non-wars.

---

¹¹ På daværende tidspunkt havde Finland status som russisk fyrstedømme.

1.5 Problemstilling

Ifølge Hans Joachim Morgenthau (1967), Kenneth N. Waltz (1979), John M. Mearsheimer (1995; 2001) – hvilke hører under teoriretningen *realisme* inden for IP¹² - fører konflikter omhandlende autonomi og territorium ofte til krig, hvorfor de ville stille sig kritisk i forhold til ovenstående påstand om, at skandinavisme skulle kunne forklare de fredelige løsninger, ligesom de ville udelukke, at de nordiske lande skulle udgøre et security community jf. Deutschlands definition. Såfremt muligheden skulle byde sig, vil en stat ifølge disse forfattere forøge egen magt, f.eks. på bekostning af naboen: "Taking land away from a powerful neighbor [is] one way of gaining power" (Morgenthau, 1967, s.340). Jf. Morgenthaus politiske realisme er IP, ligesom al politik, "a struggle for power", hvortil han tilføjer:

"Whatever the ultimate aims of international politics, power is always the immediate aim" (1967, s.25).

Ifølge Morgenthaus *politiske realisme* vil lande altid stræbe efter mere *magt* på bekostning andre lande, da mennesker er selvinteresserede og magtstræbende, hvilket let kan resultere i krig¹³:

"[T]he struggle for power is universal in time and space and is an undeniable fact of experience. It cannot be denied that throughout historic time, regardless of social, economic, and political conditions, states have met each other in contests for power" (1967, s.30-1).

Morgenthau definerer magt som "a man's control over the minds and actions of the other men" (1967, s.26). Det er en nations *relative magt* i forhold til naboen og andre nationer, der er relevant – ikke dens *absolutte magt*. Selvom ingen af de ovennævnte konflikter resulterede i krig, kunne de fredelige løsninger være et resultat af, at de mere magtfulde nordiske lande gennem bl.a. trusler om anvendelse af militær magt fik sin vilje trumfet igennem overfor de svagere nordiske lande. Det er, hvad Morgenthau kalder for udøvelse af *politisk magt* (1967, s. 25-35). Denne forklaring synes dog ikke at holde stik i forhold til unionsopløsningen mellem Norge og Sverige samt Ålandsspørgsmålet. I begge konflikter var Sverige klart den stærkeste magt, men endte alligevel som taberen i begge tilfælde.

Hvordan kan politisk realisme så forklare de fredelige løsninger på de ovennævnte konflikter? Ifølge Morgenthau er konflikter, som involverer territorium, autonomi og ændring i magtforholdene mellem stater generelt ikke kun af interesse for de lande, der er direkte involveret i disse, men også i den grad for hvad Handel (1981, s. 52-3) kalder for *stormagterne* og *supermagterne* i det internationale system.¹⁴ En ændring i andre landes territorielle forhold kunne påvirke stormagternes/supermagternes

---

¹² Realisme opdeles typisk i *klassisk realisme* og *neorealisme*. Morgenthau hører under førstnævnte kategori, hvorimod Waltz og Mearsheimer tilhører sidstnævnte kategori.

¹³ I modsætning til realismen antager liberalismen, at internationale relationer kan indeholde samarbejde frem for konflikt, hvorfor det er muligt at forbedre disse, således at sandsynligheden for krig bliver væsentlig mindre, end hvad realismen antager.

¹⁴ Jf. Handels definition er der 5 typer stater i det internationale system: ministater, svage stater, mellemmagter, stormagter

relative magt, såfremt disse lande befinder sig i stormagternes/supermagternes interessesfære, hvilket næsten altid er tilfældet (Morgenthau, 1967, s.161-215).

Altså kunne det tænkes, at stormagterne har haft en interesse i de nordiske landes affærer, hvorfor de muligvis anvendte politisk magt med henblik på at påvirke afgørelserne. Dette aspekt synes især at være relevant for de nordiske lande, da de fleste af disse i begyndelsen af det 20. århundrede, hvor de nordiske non-wars begyndte at finde sted, var blevet til *svage stater*, muligvis bortset fra Sverige, der kunne betegnes som en *mellemmagt* jf. Handels definition (1981, s. 52-3). Teoretisk set var det muligt, at et eller flere af de mere magtfulde lande udnyttede den store forskel i disses relative magt i forhold til de nordiske lande til at udøve politisk pres mod sidstnævnte. Såfremt dette var tilfældet, ville anvendelse af militær magt fra de nordiske landes side have været nyttesløst (men ikke et umuligt scenario). Selvom Sverige-Norge muligvis var en mellemmagt, var lande som Tyskland, Frankrig, England og Rusland relativt langt mere magtfulde end Sverige-Norge. Det kunne altså tænkes, at Sverige som den stærkere part i de to ovennævnte eksempler ikke kunne få trumfet sin vilje igennem overfor de svagere naboer pga. stormagtsindblanding.

Såfremt de nordiske lande blev påtvunget freden af stormagterne/supermagterne kan man altså ikke ud fra dette perspektiv give de nordiske lande den fulde ære for at have løst konflikterne med fredelige midler, da de måske ikke havde andet valg end at rette sig efter stormagternes/supermagternes vilje. I så fald var det ikke kun op til de nordiske lande selv, om konflikterne skulle løses på fredelig vis. Hvorvidt det er tilfældet vil blive belyst i dette speciale.

I betragtning af hvordan relationerne var mellem de nordiske lande før 1815, er det alt andet lige interessant, at ingen af de alvorlige nordiske konflikter efter 1815 resulterede i krig, hvorfor dette speciales problemstilling som nævnt ovenfor altså lyder som følgende:

Hvorfor blev unionsstriden mellem Norge og Sverige og konflikten om suveræniteten over Ålandsøerne mellem Finland og Sverige, som begge omhandlede autonomi og territoriale forhold, ikke "løst" gennem krig, når det var reglen snarere end undtagelsen for denne type konflikter i den godt 300 år lange periode før 1815?

Problemstillingen søges belyst gennem et casestudie, som ud fra det teoretiske perspektiv nævnt ovenfor vil tage dets udgangspunkt i disse to nordiske non-wars.¹⁵ Disse to cases har det til fælles, at

---

og supermagter. Morgenthau opererer kun med typerne stormagt og småstat. En nærmere diskussion dette aspekt samt definitionerne og deres forskelle følger i kapitel 3, afsnit 3.2.1.

¹⁵ Det var intentionen at inkludere en tredje case – nemlig konflikten mellem Danmark og Norge angående overhøjheden over Østland. Desværre var dette af forskellige årsager ikke muligt. Dette fravalg diskuteres i metodekapitlet, afsnit 2.2.

de omhandler konflikter om autonomi og territorium mellem nordiske lande efter 1815. Dertil kommer, at der jf. Morgenthau's politiske realisme synes at være belæg for, at muligheden af krig var størst i disse konflikter, da mere var på spil i disse i forhold til de andre konflikter. Her kan der kort nævnes, at Norge udgjorde en stor del af Sverige-Norge geografisk set og i forhold til befolkningstallet, hvilke er vigtige faktorer i forhold til en nations *nationale magt* og dermed dens relative magt i forhold til andre stater, jf. Morgenthau's politiske realisme.¹⁶ Med hensyn til Ålandsøerne var deres beliggenhed af stor strategisk vigtighed for såvel Finland som Sverige.¹⁷

I forlængelse af analysen af de to cases vil det blive belyst, hvorvidt der kan drages nogle paralleller mellem disse i forhold til, hvorfor de blev løst på fredelig vis. Dertil kommer en diskussion om, hvorvidt bevæggrundene for disse fredelige løsninger også kan generaliseres til at være gældende for de fredelige løsninger på de andre ovennævnte non-wars.

---

¹⁶ Disse aspekter af Morgenthau's teori uddybes i kapitel 3, afsnit 3.1.1.4 og 3.1.1.5.

¹⁷ En detaljeret argumentation for valget af disse cases følger i kapitel 2, afsnit 2.2.2.

2. Metode

Det overordnede formål med dette kapitel er at redegøre for, hvordan dette speciales problemstilling søges besvaret empirisk gennem det ovenfor nævnte teoretiske perspektiv.

Først vil der (i afsnit 2.1) kort blive redegjort for, hvilket formål teorien generelt har i dette speciale. Dernæst præsenteres specialets undersøgelsesdesign (i afsnit 2.2). Herefter følger der (i afsnit 2.3) en præsentation og kritik af de anvendte kilder i specialet. Endelig følger en kort forklaring (i afsnit 2.4) af de anvendte citeringsmetoder i specialet.

2.1 Teorien og dets formål i specialet

Formålet med at anvende teori i dette speciale er at skabe teoretisk perspektiv på problemstillingen, ud fra hvilket denne søges besvaret. Teoretisk skal der redegøres for, hvorfor de forskellige non-wars mellem de nordiske lande efter 1815 endte på fredelig vis. Til dette formål anvendes primært Hans Joachim Morgenthau's *politiske realisme* (1967), Michael Handels (1981), Søren Dosenrodes (1993) og Tove Lise Schous (1980) teori og i indsigt *svage staters* muligheder i udenrigspolitikken.

Som et led i denne proces dannes først det såkaldte *analytiske begrebsapparat*, ud fra hvilket en egentlig *forklaringsmodel* vil blive konstrueret. Sidstnævnte vil fungere som ledesnor for såvel dataindsamling som analyse.

2.2 Undersøgelsesdesign

Undersøgelsesdesignet er et udtryk for den kombination af fremgangsmåder, der benyttes til at sikre, at "dataene", som bliver samlet ind, opfylder forudsætningerne for at kunne belyse problemstillingen gennem det teoretiske perspektiv. Med andre ord tilrettelægges konstruktionsfasens empirisk rettede del her (Nielsen, 2001, s.46).

Ifølge Robert K. Yin er undersøgelsesdesignet

"the logical sequence that connects the empirical data to a study's initial research questions and, ultimately, to its conclusions. Colloquially, a research design is *an action plan for getting from here to there*, where *here* may be defined as the initial set of questions to be answered, and *there* is some set of conclusions (answers) about these questions" (1994, s.19).

Grundlaget for valget af fremgangsmetoder er det forarbejde og de valg, der er truffet omkring problemstillingen, det teoretiske perspektiv og ressourcerne, der er til rådighed. Ressourcer i form af

tid, personer, erfaringer, adgang til kilder, økonomiske midler mv. spiller en stor rolle i forhold til valg af fremgangsmåder (Nielsen, 2001, s.46).

2.2.1 Dette speciale: et multipelt casestudie

Specialets problemstilling søges besvaret gennem et *casestudie*, da problemstillingen ”lægger op til at undersøge et fænomen, som ikke vil kunne forstås eller forklares løstrevet fra den sammenhæng, hvori det optræder, og der foreligger mulighed for at benytte flere delmetoder til belysning af fænomenet” (Nielsen, 2001, s.48). Fænomenet der her skal forstås er *fred*, eller mere specifikt: *hvorfor fred?* Hvorfor blev en type konflikter, der i perioden før 1815 meget ofte udløste krig løst på fredelig vis i perioden efter? Den lange række non-wars illustrerer en ændring i måden, hvorpå de nordiske lande løser konflikter med hinanden. Derfor kan et casestudie bidrage til at belyse dette fænomen.

Yin (1994, s.38-44) skelner mellem fire forskellige type case studie designs, hvilke fremgår af figuren nedenfor:

Tabel 1: Casestudiedesign

	Enkel case	Multipel case
Enkel enhed	Type 1	Type 2
Multipel enhed	Type 3	Type 4

Kilde: Robert K. Yin, 1994, s.39.

Dette speciale benytter et *multipelt casestudie med multiple enheder*, altså type 4 jf. tabellen ovenfor. Ifølge Peter Nielsen bør man netop vælge denne type casestudie, såfremt man ”ønsker at bygge viden op på en måde, der svarer til den logik, som ligger i eksperimentale gentagelser”, da det ”gennem gentagende efterfølgende anvendelse af teori og analyseapparat på flere afgrænsede casestudier bliver det muligt at bygge nuanceret viden op om fællestræk og forskelligheder ved det fænomen, der studeres”. Endelig kan ”en sådan viden [...] danne grundlag for et bredere forståelsesgrundlag omkring fænomenet” (2001, s.50).

Multiple enheder benyttes af den logiske årsag, at der i alle konflikter er mindst to nordiske lande involveret. Ifølge Nielsen lægger det faktum, at man benytter sig af multipel enhed op til, at man forsøger at ”forstå aktørernes adfærd for at kunne forklare helhedens måde at fungere på” (2001, s.50), hvilket igen er i overensstemmelse med problemstillingen. I dette speciales tilfælde skal *helheden* altså forstås som de nye fredelige relationer mellem de nordiske lande. Des flere cases, der tages med, des mere generaliserbar bliver analysen. Men omvendt bliver det også sværere og sværere at opnå en dyb og meningsfuld analyse af hver specifik case, des flere cases man anvender. På den anden side vil man

til sidst få for meget og for repeterende information, ud fra hvilken begrænset ny viden kan opnås, hvis man går for meget i detaljen med de enkelte cases.

Dette speciale går i dybden med to cases. Ved at anvende samme analyseapparat på disse vil det være muligt etablere grundlaget for nogle analytiske generaliseringer om, hvorfor alle alvorlige konflikter mellem de nordiske lande efter 1815 blev løst på fredelig vis. Med andre ord gør det multiple casestudie det muligt at belyse, om der er mønster at spore i udfaldene på de to konflikter – altså om der kan trækkes en *rød tråd* gennem casene.

2.2.2 De to udvalgte cases

Som allerede nævnt i problemformuleringen er *opløsningen af den svensk-norske union*; og *Ålandsspørgsmålet* udvalgt som cases.

Disse cases er primært udvalgt, fordi de anses for at have været de mest alvorlige af de syv ovennævnte konflikter. De to cases har det tilfælles, at de omhandler autonomi og territorium – faktorer som nævnt ovenfor ofte gennem historien har ført til blodig konflikt.

Den første case - konflikten mellem Sverige og Norge - omhandler løsrivelse fra en nabostat – noget som Sverige var meget imod. Af flere årsager ønskede Sverige ikke en sådan løsrivelse, men det mest interessante aspekt i forhold til dette speciale er det *sikkerhedspolitiske* aspekt. Norges løsrivelse svækkede Sveriges magt i forhold til dets primære trussel på tidspunktet - Rusland – hvorfor det jf. Morgenthau teoretiske perspektiv ikke var noget, som den stærkere magt (i forhold til Norge) Sverige *godvilligt* ville gå med til – dvs. på fredelige præmisser. Den fredelige løsning altså et overraskende udfald på konflikten jf. Morgenthau, hvorfor det er interessant at belyse de bagvedliggende årsager for udfaldet af konflikten nærmere.

Den anden case – Ålandsspørgsmålet – omhandler Sverige og Finlands strid om Ålandsøerne. Begge lande insisterede på deres ret til øerne. Øgruppen var af stor strategisk vigtighed for begge lande. Konflikten blev som nævnt ovenfor bragt for NFR, som afgjorde tvisten til fordel for Finland. Tabet af Ålandsøerne kan beskrives som en *pistol i ryggen* på Sverige i tilfælde af en alvorlig international krise jf. Morgenthau teori, da øerne geografisk set er meget tæt på Stockholm. Det var altså vigtigt for Sverige at få herredømmet over øgruppen, eller i det mindste at få dem permanent neutraliseret. Kun det sidstnævnte skete. Det interessante ved denne konflikt er altså, for det første, at Sverige – som den stærkere magt af de to – accepterede at bringe sagen for NFR og, for det andet, at landet accepterede beslutningen som gik det imod.

Dette gør begge cases relevante i forhold til det teoretiske perspektiv på problemstillingen inspireret af Morgenthau, ifølge hvem sådanne alvorlige konflikter omhandlende autonomi og territorium normalt afgøres gennem krig eller trusler om krig og altså ikke gennem internationale organisationer eller domstole.

Det var oprindeligt meningen at inkludere en tredje case - nemlig konflikten mellem Danmark og Norge om overhøjheden over Østgrønland. Desværre var dette en umulighed sidemæssigt, da en tredje case ville have gået for meget ud over ”dybden” i specialet, hvorfor den tredje case desværre måtte droppes midt i skriveprocessen.

2.2.3 Identifikation og udvælgelse af aktører

Hovedaktørerne i de to cases er primært beslutningstagerne i udenrigspolitikken i Finland, Norge og Sverige. Dette er mere specifikt landenes regeringer, konger (med undtagelse af Finland), de i udenrigsministerierne ansatte embedsmænd, inklusiv udenlandsk ansatte diplomater, parlamentarikere mv. Altså alle de aktører, som havde afgørende indflydelse på udformningen af udenrigspolitikken i de pågældende lande.

De andre lige så relevante aktører er de stormagter, som var indirekte involveret i de nordiske konflikter. Det vil altså sige beslutningstagerne i disse lande – den samme type aktører som nævnt ovenfor. De stormagter, som for alvor var involveret i konflikterne var Storbritannien, Tyskland, Frankrig og Rusland. Ikke alle disse stormagter var direkte involveret i begge konflikter, lige såvel som nogle var mere involveret end andre i disse. De forskellige stormagters rolle i konflikterne vil fremgå af de enkelte analysekapitler. Alle vigtige aktører fra de nordiske lande og blandt stormagterne vil blive nærmere specificeret de relevante steder i analysen.

2.3 Benyttede kilder og kildekritik

Der vil blive anvendt såvel primærkilder som sekundære kilder i dette speciale. De enkelte detaljer om kilderne, såsom navne, emne mv. fremgår ikke i detaljeret form i dette kapitel. De mere specifikke oplysninger fremgår af analysen nedenfor.

2.3.1 Primærkilder

Kilder fra UM i form af politiske depecher fra de danske gesandtskaber i Finland, Norge og Sverige udgør den største del af de anvendte primærkilder. Dette kildemateriale benyttes i begge cases. De danske gesandter i Stockholm og Helsingfors har gennem deres direkte adgang til hovedaktørerne haft adgang til fortrolige oplysninger om de pågældende konflikter, med hvilke de forhørte sig om tingenes

tilstand, holdte møder mv., hvorefter de har rapporterede tilbage til UM. Sådanne aktører inkluderede bl.a. de finske og svenske statsministre og udenrigsministre, den svenske konge samt den finske præsident mfl. Der skal dog tages det forbehold, at det er gesandternes kilder, der vælger, hvilken information der gives til gesandterne, hvorfor ikke alle nuancerne nødvendigvis kommer til udtryk i deres udsagn. Informationen kan endda også vise sig ikke at være korrekt. Dertil kommer, at det er de danske gesandter, som viderebringer informationen fra kilderne, hvorfor noget af meningen af udsagnene/indholdet også derigennem kan være gået tabt eller er blevet misforstået af gesandterne.

Den generelle tendens er dog, at de danske gesandter syntes at have været aldeles velinformede om konflikterne og disses enkelte detaljer, herunder de fortrolige ting. Altså giver indberetningerne et glimrende indblik i, hvad der foregik og om tingenes tilstand generelt.

Det kunne have været ønskeligt at inddrage indberetninger/korrespondance fra de finske, norske og svenske gesandtskaber og udenrigsministerier, men dette vil have været for omfattende og ressourcekrævende i forhold til specialets omfang og den tid, som var til rådighed hertil, da dette bl.a. ville have omfattet studieophold i Finland, Norge og Sverige for at få adgang til arkivmateriale i disse lande. Alene arkivstudiet af de danske indberetninger var utroligt omfattende.

Det kunne have været relevant at interviewe nøgleaktørerne i konflikterne, men det er af indlysende grunde ikke muligt, da begivenhederne fandt sted mellem 1890-1921.

Diverse brevudvekslinger mellem hovedaktørerne er også blandt primærkilderne.

2.3.2 Sekundære kilder

Af sekundære kilder benyttes bl.a. diverse danske, norske og svenske historiebøger. Frem for kun at benytte f.eks. danske historiebøger til at belyse konflikterne, benyttes der historiebøger fra de pågældende lande, som er involveret i konflikterne for at få et balanceret syn på disse. Der kan f.eks. være forskellige opfattelser i svenske og norske historiebøger om, hvad der virkelig skete med hensyn til unionsopløsningen. Ligeledes er det relevant at tage i betragtning, hvad der udelades, og hvad der ikke udelades i de respektive historiebøger.

Der benyttes også diverse analyser fra bøger, journaler mv., som enten specifikt eller indirekte omhandler konflikterne, som dette speciale beskæftiger sig med.

Endelig anvendes der diverse aviser fra de pågældende lande fra de perioder, konflikterne fandt sted. Aviserne, som anvendes er egentlig både primære og sekundære kilder. Nogle aviser er primære

kilder, da de rapporterer direkte fra begivenheder. Andre er sekundærkilder, da de udelukkende gengiver, analyserer eller kommenterer begivenheder.

Dertil kommer diverse teoretiske værker indenfor IP i form af bøger og journalartikler, som benyttes med henblik på at belyse problemstillingen ud fra det valgte teoretiske perspektiv. De fleste af disse er nævnt ovenfor.

Til slut skal det anføres, at sekundære kilder er resultater af andre forfatteres analyser og observationer forstået på den måde, at dette materiale kan være ”farvet”: altså præget af forfatterens egne holdninger, livsverden mv. Disse overvejelser har indgået i benyttelsen af de sekundære kilder.

2.4 Citeringsmetoder

I dette speciale anvendes det såkaldte *Harvardsystem* til kildehenvisninger og -citerer samt litteraturliste. (Leeds Metropolitan University, 2008).¹⁸

Som nævnt ovenfor udgør politiske depecher fra forskellige danske gesandtskaber en del af kildematerialet. Disse har alle et unikt nummer, som står skrevet med romertal. Derfor identificeres den enkelte depeche med kildeforfatteren – UM - årstal, det unikke nummer og sidetal, såfremt der henvises til/citeres fra en bestemt side. Såfremt der f.eks. henvises eller citeres fra s. 4 i den første depeche fra et dansk gesandtskab i 1920, vil referencen efter teksten/citatet se ud på følgende måde: (UM, 1920, nr. I. s.4).

Såfremt der henvises til politiske depecher fra flere forskellige gesandtskaber samme år, vil der blive henvist til førstnævnte gesandtskab som (UM, 1920a, nr. I, s.4), til andet gesandtskab som (UM, 1920b, nr. IV, s.7) osv.

---

¹⁸ Ved anvendelse af Harvardsystemet (Leeds Metropolitan University, 2008) gives en kort citering i en parentes i slutningen af en sætning. Den fulde citering følger i litteraturlisten i alfabetisk orden. Citeringen indeholder forfatterens efternavn, kildens udgivelsesdato og et sidetal, når det er nødvendigt, f.eks. (Salmon, 1997, s.15). Den fulde reference gives som sagt i litteraturlisten, hvilken med udgangspunkt i ovenstående eksempel ville se ud som følgende: Salmon, S., 1997. *Scandinavia and the great powers 1890-1940*. Cambridge: Cambridge University Press.

3. Teori

Dette kapitel vil danne baggrunden for specialets teoretiske perspektiv på problemstillingen. I den henseende udvælges forskellige teoretiske elementer, som er relevante i forhold til denne, ud fra hvilke de centrale begreber¹⁹ og sammenhænge vil blive udledt. Denne proces vil munde ud i et *analytisk begrebsapparat*, hvilket har til formål at sætte struktur på analysen fra teorisiden (Nielsen, 2001, s.37).

I problemstillingen blev der givet nogle forskellige bud på, hvad der kunne forklare de fredelige løsninger. Dette teorikapitel vil bygge videre på disse antagelser. Nedenfor introduceres de relevante IP teorier, der netop kan belyse de aspekter, som er direkte relevante for problemstillingen. Disse vil tilsammen udgøre specialets analytiske begrebsapparat.

Som det allerede fremgår ovenfor, skal specialets teoretiske udgangspunkt primært findes i Morgenthau's *politiske realisme* (1967) samt Handel (1981), Dosenrode (1993) og Schous (1980) teori om/indsigter i svage staters handlingsmuligheder i udenrigspolitikken.

I det følgende vil de relevante teoretiske begreber og sammenhænge blive udledt af disse teorier med henblik på at opstille forskellige antagelser om, hvad der kan forklare de fredelige udfald af de nordiske konflikter.

3.1 Morgenthau's politiske realisme

"International politics, like all politics, is a struggle for power. Whatever the ultimate aims of international politics, power is always the immediate aim" (1967, s.25).

Kampen for magt og fred er det centrale tema i Morgenthau's bog "Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace". Morgenthau's *politiske realisme* kæder et pessimistisk syn på den *menneskelige natur* og *internationalt anarki* sammen med landes stræben efter mere magt på bekostning af andre lande. Alle mennesker har som minimum en interesse i egen sikkerhed og overlevelse, hvilket bedst sikres gennem mere magt. Da dette ofte sker på andres bekostning, vil der opstå divergerende interesser, som vil komme til udtryk i den internationale politiske arena.²⁰

Derfor er hovedkoncepterne i Morgenthau's bog naturligt nok *krig* og *fred*. Ifølge Morgenthau er begge koncepter centrale i forhold til at forstå international politik. I en verden, hvis "moving force is the

---

¹⁹ Begrebets almene funktion er for det første at skabe en fælles forståelse. For det andet at etablere et bestemt perspektiv på problemstillingen. For det tredje er det et redskab til klassificering og generalisering. Endelig udgør begrebet/begreberne grundlaget for teori, der netop bygger på sammenhængende antagelser om relationer mellem begreber (Nielsen, 2001, s.38).

²⁰ Morgenthau baserer sin teori på seks hovedprincipper. For en uddybning af disse hovedprincipper se bilag A.

aspiration of sovereign nations for power”, kan freden kun sikres på to forskellige måder. Den ene er ”the self-regulatory mechanism of the social forces, which manifests itself in the struggle for power on the international scene, that is, the balance of power”. Den anden måde består af de “normative limitations upon that struggle, in the form of international law, international morality, and world opinion” (1967, s.22). Ifølge Morgenthau kan ingen af delene sikre, at landes stræben efter magt altid foregår på fredelig vis. Så længe der ikke er nogen ”supranational organization, such as a world state”, som kan regulere landes relationer på bindende vis. Der ikke er noget højere hierarki, hvorigennem landes relationer med hinanden kan reguleres, hvorfor stater ikke bliver effektivt sanktioneret, såfremt de ikke overholder international lov, traktater mv. I stedet hersker anarkiet, hvorfor hver suveræn stat må varetage sin egen sikkerhed.

Morgenthau har altså et meget pessimistisk syn på muligheden for, at krig én dag hun vil høre til fortiden. For Morgenthau er international politik en evig magtkamp, som det fremgår af citatet ovenfor. Det ligger ifølge ham i den menneskelige natur, at mennesker er egoistiske (“self-interested”) og magtbegærlige, hvilket let kan resultere i blodig konflikt. Menneskets natur er årsagen til den evige stræben efter mere magt. For at forbedre verden må man derfor arbejde med disse kræfter i stedet for at arbejde imod dem. I en verden fuld af modstridende interesser kan moralske principper ikke fuldt ud realiseres ”but must at best be approximated through the ever temporary balancing of interests and the ever precarious settlement of conflicts” (Morgenthau, 1967, s.3).

3.1.1 Politisk realismes hovedbegreber og -aspekter i forhold til problemstillingen

Følgende begreber og aspekter i Morgenthaus teori er specielt relevante i forhold til problemstillingen:

- Politisk og militær magt;
- Nationers magtstrategier;
- Det ideologiske element i udenrigspolitikken;
- National magt;
- Magtbalancen som begrænsning af den nationale magt;
- Morgenthaus perspektiv på international lov generelt; og
- Morgenthaus syn på international voldgift.

Disse begreber og aspekter vil blive uddybet og defineret i det følgende.

3.1.1.1 Politisk magt og militær magt

International politik er en kamp om magt. Hvad end det endelige mål er, så er magt altid det umiddelbare mål:

"Statesmen and peoples may ultimately seek freedom, security, prosperity, or power itself. They may define their goals in terms of a religious, philosophic, economic, or social ideal. They may hope that this ideal will materialize through its own inner force, through divine intervention, or through the natural development of human affairs. They may also try to further its realization through nonpolitical means, such as technical co-operation with other nations or international organizations. But whenever they strive to realize their goal by means of international politics, they do so by striving for power" (Morgenthau, 1967, s.25).

"Vejviseren" til at forstå international politik er konceptet "interest defined in terms of power" (1967, s.5). En stats interesse er lig med at forøge sin magt. Morgenthau definerer magt som "anything that establishes and maintains the control of man over man" (1967, s.9). Dette dækker alt fra fysisk vold til manipulation.

Politisk magt definerer han som "the mutual relations of control among the holders of public authority and between the latter and the people at large" (1967, s.26). Politisk magt er det psykologiske forhold mellem dem som udøver den, og dem som den bliver udøvet imod:

"It gives the former control over certain actions of the latter through the influence which the former exert over the latter's minds. That influence derives from three sources: the expectation of benefits, the fear of disadvantages, the respect of or love for men or institutions. It may be exerted through orders, threats, persuasion, the authority or charisma of a man or of an office, or a combination of any of these" (1967, s.27).

I international politik er militær styrke som en trussel eller mulighed den mest vigtige materielle faktor for et lands politiske magt (1967, s.26-7). Land A kan anvende politisk magt overfor land B for at påvirke Bs handlinger, således at land B handler i overensstemmelse med land As interesser. Ved udøvelse af fysisk vold er det psykologiske element i det politiske forhold tabt, hvorfor der ikke længere er tale om udøvelse af politisk magt men om udøvelse af *militær magt*. Såfremt der udbryder krig mellem to eller flere lande er politisk magt blevet erstattet af militær magt, hvor staterne militært vil forsøge at tvinge hinanden til at give efter for deres krav.

3.1.1.2 Nationers magtstrategier

Ifølge Morgenthau er indenrigspolitik og international politik to forskellige manifestationer af det samme fænomen: kampen om magt. Deres manifestationer adskiller sig fra hinanden, fordi forskellige moralske, politiske og sociale forhold gør sig gældende i de to forskellige sfærer (1967, s.36). Al politik har tre mønstre til fælles. En politik har enten til formål at beholde magt, forøge magt eller demonstrere magt. Tre forskellige internationale politikker korresponderer til disse tre typiske mønstre: status quo-politikken, den imperialistiske politik, og prestigepolitikken (1967, s.36-42).

Såfremt en nations udenrigspolitik fokuserer på at beholde den magt, som denne har i forvejen og ikke forsøger at ændre på magtbalancen²¹, kan dennes politik karakteriseres som en *status quo-politik*

---

²¹ Dette koncept uddybes nedenfor i afsnit 3.1.1.5.

(1967, s.37). Status quo-politikken svarer til en slags konservativ indenrigspolitik. Dette betyder dog ikke, at denne som sådan er ensbetydende med ingen ændringer (1967, s.40). Hovedformålet med en sådan politik er at sikre, at der ikke sker markante ændringer i magtbalancen mellem to eller flere stater. En status quo-politik kan f.eks. være stadfæstet i en international traktat, som udlægger præmisserne for magtfordelingen i det internationale politiske system.

Hvis en nations udenrigspolitik har til formål at gøre landet mere magtfuldt i forhold til andre lande, end det er i forvejen gennem en ændring de eksisterende magtforhold mellem stater, kan denne politik karakteriseres som en *imperialistisk politik*.

Endelig kalder Morgenthau en udenrigspolitik, der har til formål at demonstrere den magt, som et land har med henblik på at beholde samme magt eller øge denne for en *prestigepolitik*.

3.1.1.3 Det ideologiske element i udenrigspolitikken

Ideologi kan anvendes til at legitimere ”magtkampen” ved at gøre den psykologisk og moralsk acceptabel for aktørerne og offentligheden. Retsprincipper, etiske principper osv. er enten en nations ultimative politiske mål, som opnås gennem anvendelse af magt, eller falske påskud, som tages i brug for at legitimere nationers politiske handlinger, hvilke har til formål at øge nationers magt på bekostning af andre stater i den internationale politiske arena (1967, s.83-5).

En imperialistisk politik har altid brug for en ideologi til at retfærdiggøre denne, for i modsætning til en status quo-politik har imperialisme altid ”bevisbyrden”. Den må bevise at status quo-tilstanden fortjener at blive styrtet og give den imperialistiske politik moralsk legitimitet (1967, s.88). Derimod kan status quo-politikker ofte præsenteres, som de forholder sig i virkeligheden “because the status quo has already, by virtue of its very existence, acquired a certain moral legitimacy”. Hvad der allerede eksisterer “must have something in its favor; otherwise it would not exist” (1967, s. 86).

International lov er ifølge Morgenthau et godt eksempel på en status quo ideologi, da denne definerer “a certain distribution of power and offers standards and processes to ascertain and maintain it in concrete situations” (1967, s.87). Eftersom imperialistiske politikker ofte fører til krig, da de forstyrrer status quo, kan en politik som proklamerer pacifisme ligeledes kaldes for en anti-imperialistisk politik, som støtter status quo. Ved at formulere politikken i pacifistiske vendinger, “a statesman puts the stigma of war-mongering upon his imperialistic opponents, clears his and his countrymen’s conscience of moral scruples, and can hope to win the support of all countries interested in the maintenance of the

status quo” (1967, s.87). Morgenthau beskriver NF som en institution, der blev oprettet for at opretholde status quo i international politik (1967, s.88).²²

3.1.1.4 National magt

En stats nationale magt afgør styrkeforholdet mellem denne og andre stater. Des mere national magt en stat har i forhold til andre stater, des stærkere vil denne være i forhold til disse.

Ifølge Morgenthau er følgende faktorer vigtige for en stats samlede nationale magt (1967, s.106-44):

- Geografi;
- Naturressourcer;
- Industriel kapacitet;
- Militær parathed;
- Befolkningsstørrelse;
- Nationalkarakter og moral;
- Kvaliteten af statens diplomatiapparat; og
- Kvaliteten af statens regeringsførelse.

Geografien er den mest stabile faktor i et lands nationale magt. Lande som er omgivet af have eller bjerge vil alt andet lige have lettere ved at beskytte deres territorier (1967, s.106). Dog gør en udvidelse af et lands territorium ikke nødvendigvis landet mere magtfuldt. Det indirekte resultat af udvidelsen af territoriet – nemlig forøgelsen af befolkningstallet - er mere vigtig i denne henseende²³ (Morgenthau, 1967, s.197).

En stat er også afhængig af *naturressourcer*. Såfremt denne er selvforsynende med mad og råmaterialer, har den en klar fordel i forhold til andre lande, som ikke er selvforsynende. Råmaterialer er vigtige i forhold til våbenproduktion, udvikling af ny teknologi mv. I den forbindelse skal landet også have tilstrækkelig *industriel kapacitet* for at kunne udnytte råmaterialerne (1967, s.109-10).

Det er et lands *militære parathed*, der giver geografi, naturressourcer og industriel kapacitet deres egentlige vigtighed for en nations magt. Militær parathed ”requires a military establishment capable of supporting the foreign policies pursued” (s.114). Denne afhænger af en række faktorer, hvor de mest relevante er teknologisk innovation, lederskab samt kvantiteten og kvaliteten af bevæbnede styrker (1967, s.114-118).

---

²² Derimod er det ikke muligt at henvise til positiv international lov, ”that is, to international law as it actually is”, når en nation fører en imperialistisk politik, da ”[t]he dynamic quality of imperialism requires dynamic ideologies”. Derfor skal ideologien til en imperialistisk politik findes i ”the doctrine of natural law – that is, of the law as it ought to be”, som passer til politikens behov (1967, s.88).

²³ Se nedenfor.

Et lands *befolkningsstørrelse* er også vigtig, for uden en stor befolkning er det umuligt at etablere og vedligeholde industrien, som gør det muligt for et land at føre moderne krig, ligesom der skal mennesker til for at kunne udfylde pladserne i militæret osv. Dog er det ikke nødvendigvis sådan, at des større befolkningstal i et land, des større magt har det pågældende land. Ellers ville henholdsvis Kina og Indien være de mest magtfulde lande i verden og ikke USA (1967, s.118-122).

Et lands nationale karakter og moral kan begge være vigtige under større kriser. Et land med stor national karakter og moral vil bedre kunne modstå krig og modgang generelt (1967, s.122-135).

Kvaliteten af en stats diplomatiske repræsentation er en meget vigtig faktor for dens nationale magt. Diplomaternes rolle i udøvelsen af udenrigspolitik er af stor vigtighed for en stats nationale magt i fredstid, ligesom militærlederes strategi og taktik er vigtige for den nationale magt i krigstid. Kunsten er at få så meget som muligt ud af de elementer, som udgør en stats nationale magt i de situationer, som er af største vigtighed for den nationale interesse. Diplomati er altså hjernen bag national magt. Hvis ikke diplomater gør deres arbejde ordentligt, vil en stat ikke få det optimale ud af dens geografiske beliggenhed, militære styrke, befolkningsstørrelse osv. (1967, s.135-139).

Kvaliteten af statens regeringsførelse er også afgørende. God regeringsførelse skal sikre følgende tre ting: "balance between, on the one hand, the material and human resources that go into the making of national power and, on the other, the foreign policy to be pursued; balance among those resources; and popular support for the foreign policies to be pursued" (1967, s.139). Beslutningstagerne må aldrig tage sine beslutninger ud fra moralske eller retslige argumenter osv. med mindre sådanne ikke er i konflikt med statens nationale interesser:

"The statesman must think in terms of national interest, conceived as power among other powers. The popular mind, unaware of the fine distinctions of the statesman's thinking, reasons more often than not in the simple moralistic and legalistic terms of absolute good and absolute evil" (1967, s.142).

Regeringer skal træffe beslutninger, som ikke bare er gode på kort sigt men også på længere sigt, og skal være i stand til at sige fra overfor offentligheden, hvis den kræver en "dårlig" politik – altså en politik der ikke er i overensstemmelse med den nationale interesse (1967, s.142).

Endelig nævner Morgenthau et andet middel, som finder sin anvendelse i udenrigspolitikken, nemlig propoganda:

"[T]he struggle for power on the international scene is today not only a struggle for military supremacy and political domination, but in a specific sense a struggle for the minds of men" og afhænger også af "the attractiveness for other nations of its political philosophy, political institutions, and political policies" (1967, s.143).

3.1.1.5 Begrænsningen af den nationale magt: magtbalancen

Det er en meget vigtig opgave for beslutningstagerne at evaluere de faktorer, som påvirker deres egen nations såvel som andre nationers nationale magt, før de gennem politisk eller militær magt forsøger at skaffe sig mere magt på bekostning af andre stater. Såfremt beslutningstagerne ikke gør deres arbejde grundigt nok, kan selve statens overlevelse i værste fald være i fare. Mere specifikt skal de sammenligne nationens nationale magt i forhold andre nationers nationale magt (1967, s.145-6). Det er altid den relative magt mellem nationer, som beslutningstagerne skal evaluere og ikke den absolutte magt (1967, s.149).

De relative styrkeforhold mellem nationer manifesterer sig i, hvad Morgenthau kalder for *magtbalancen*:

“The aspiration for power on the part of several nations, each trying either to maintain or overthrow the status quo, leads of necessity to a configuration that is called the balance of power and to policies that aim at preserving it” (Morgenthau, 1967, s.161).

Der er ikke andet valg for en nation end at forholde sig til magtbalancen, da man ikke kan fravælge “power politics”, så længe der som påpeget ovenfor ikke er nogen ”verdensregering”. Magtbalancen er en manifestation af magtpolitikken.

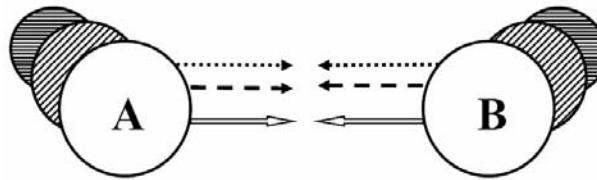
Magtbalancen fungerer som en begrænsende faktor på staters nationale magt: nationer er tvunget til at basere deres udenrigspolitik på magtbalancen. Den er en slags indikator for, hvor langt en nations magt rækker i forhold til andre stater. Såfremt en nation forsøger sig med en imperialistisk politik, som har til formål at ændre på styrkeforholdet mellem denne nation (og eventuelt andre nationer) på den ene side og en eller flere andre nationer på den anden side, vil dette også påvirke magtbalancen mellem disse stater. Enten vil denne politik resultere i en ny magtbalance, eller også vil en eller flere nationer modsætte sig den førstnævnte nations imperialistiske politik med henblik på at genskabe status quo eller at skabe en ny ændring af magtbalancen med en ny imperialistisk politik til dens/deres fordel.

Det internationale politiske system er ifølge Morgenthau baseret på to faktorer: ”one is the multiplicity, the other is the antagonism of its elements, the individual nations” (1967, s.166). Derfor kan nationer i deres aspiration efter mere magt komme i alvorlig konflikt med hinanden. Sådanne konflikter i international politik kan komme til udtryk på forskellige måder: gennem en direkte konfrontation (“the pattern of direct opposition”) eller gennem en indirekte konkurrence (“the pattern of competition”).

Når en nation A ønsker at opnå magt over nation B og den sidstnævnte nation nægter at give efter, er disse nationer i en *direkte konfrontation* med hinanden. Såfremt nation A forsøger sig med en

imperialistisk politik overfor nation B, kan nation B gå imod denne med enten en status quo-politik eller sin egen imperialistiske politik (1967, s.166-170). Denne proces illustreres af figuren nedenfor:

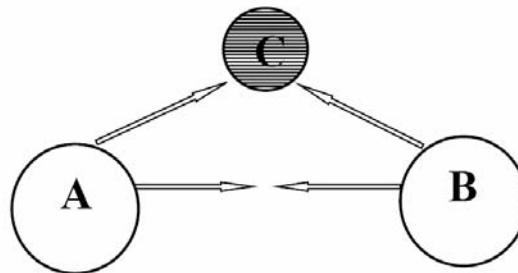
Figur 1: Direkte konfrontation mellem nation A og B

Kilde: Morgenthau, 1967, s.168.

Nation A kan også øge sin magt overfor nation B ved at forsøge sig med en imperialistisk politik overfor nation C, som enten vil forsøge at modstå denne politik eller give efter. Det er altså nation A's mål at dominere nation C. Nation B er imod nation A's politik, fordi den selv ønsker at enten opretholde status quo med hensyn til nation C eller selv at dominere nation C. I en sådan situation er der tale om en *indirekte konkurrence* mellem nation A og B, hvor nation C fungerer som *mellemed* i denne (1967, s.166-170). Denne proces afspejles af figuren nedenfor:

Figur 2: Indirekte konkurrence mellem nation A og B

Kilde: Morgenthau, 1967, s.169.

Det er i sådanne situationer, at magtbalancen kommer til udtryk og udfylder sine typiske funktioner. Ved en direkte konfrontation mellem nation A og B er magtbalancen et resultat af begge nationers ønske om en succesfuld politik på bekostning af den anden nation. Nation A forsøger at forøge sin (relative) magt i forhold til nation B i et sådant omfang, at den kan kontrollere nation B's beslutninger (gennem udøvelse politisk magt), således at den kan få succes med dens imperialistiske politik. Nation B vil derimod forsøge at forøge sin magt i et sådant omfang, at den kan modstå nation A's politik, eller måske endda forsøge sig med sin egen imperialistiske politik overfor nation A. I sidstnævnte tilfælde må nation A så igen øge sin magt for at modstå presset fra nation B. Denne "balancing of opposing forces" (1967, s.167) vil fortsætte indtil nation A og B begge ændrer deres imperialistiske politik, eller indtil den ene af nationerne har opnået et afgørende overtag over den anden. I sidste tilfælde vil den svagere nation enten give op med det samme, eller også vil krig afgøre sagen (1967, s.167).

Det er samme logik, som gør sig gældende, når to nationer er i en indirekte konkurrence om magt med hinanden. Den magt, som er nødvendig for stat A til at dominere stat C bliver balanceret, hvis ikke overgået af nation B's magt og omvendt. Men derudover har magtbalancen i denne situation den funktion, at den beskytter den svagere nation – nation C - mod overgreb fra nation A og B. Nation C's selvstændighed bliver altså en funktion af magtrelationerne mellem nation A og B (1967, s.168-9). Et andet muligt scenarium af indirekte konkurrence er, at A opnår en afgørende fordel i den indirekte konkurrence med B, hvorfor C's selvstændighed er i fare. Såfremt status quo-nationen, dvs. nation B, opnår en afgørende og permanent fordel over nation A vil nation C's selvstændighed være bedre sikret som et resultat af denne fordel. Endelig er der det scenarium, at nation A permanent opgiver sin imperialistiske politik overfor nation C og eventuelt flytter sin fokus til en tredje nation – nation D. I så fald er nation C's selvstændighed permanent sikret.

Så længe magtbalancen fungerer succesfuldt i situationerne som nævnt ovenfor, udfylder den to funktioner. For det første skaber den "stabilitet" i magtforholdet mellem nationer, dvs. den højst opnåelige stabilitet under anarki. Stabiliteten er dog truet, når den relative magt mellem nationerne ændrer sig. Den anden funktion, som en succesfuld magtbalance har, er at sikre nationers autonomi i forhold til andre nationer. Men pga. af magtbalancens ustabile og dynamiske karakter, hvilket er resultatet af den menneskelige natur i sammenspillet med anarki, er nationers selvstændighed også altid i fare. Derfor kan en nations selvstændighed heller ikke sikres på anden måde end gennem at opbygge en stærk national magt, som kan modstå andre nationers forsøg på at begrænse nationens frihed og selvstændighed (1967, s.167-8).

Der er ikke kun tale om én magtbalance i det internationale politiske system, som alle nationer er en del af. Dette er "composed of a number of subsystems that are interrelated with each other, but that maintain within themselves a balance of power of their own" (1967, s.191). Dette gensidige forhold mellem de forskellige systemer er generelt "one of subordination, in the sense that one dominates because of the relatively great weight accumulated in its scales, while the others are, as it were, attached to the scales of that dominant system" (Morgenthau, 1967, s.191).

3.1.1.6 International lov

"In the same sense in which the individual nation is its own legislator and the creator of its own tribunals and of their jurisdiction, it is also its own sheriff and policeman" (1967, s.281).

Ifølge Morgenthau er der stor forskel på national lov og international lov. International lov er decentraliseret i modsætning til national lov, hvor magtens tredeling - den lovgivende, udøvende og dømmende magt – er garant for, at den nationale lovgivning fungerer i praksis. Det internationale

samfund består af suveræne stater, som hver især har monopol på den legitime anvendelse af magt i deres respektive lande, men ikke uden for landegrænserne. Med andre ord er den decentraliserede internationale lov et resultat af internationalt anarki, som altså også gør sig gældende i denne sfære. Derfor er international lov ikke effektiv i forhold til at regulere landes *vitale interesser*, altså magtkampen på den internationale politiske scene (1967, s.265-6). International lovs eksistens og opretholdelse skyldes ifølge Morgenthau alene to faktorer:

“[I]dentical or complementary interests of individual states and the distribution of power among them. Where there is neither community of interest nor balance of power, there is no international law. Whereas domestic law may originate in, and be enforced by, the arbitrary will of the agencies of the state, international law is overwhelmingly the result of objective social forces” (1967, s.266).

Magtbalancen er de “objective social forces”. Hvis nationerne ikke kan “holde hinanden i skak” vil international lov ikke have nogen effekt, da en nation med mere magt i forhold til andre nationer (f.eks. en stormagt) kan vælge ikke at følge international lov, såfremt denne ikke er i overensstemmelse med nationens interesser: der er ikke nogen central politisk autoritet over den suveræne stat, som kan håndhæve overtrædelser af international lov. Derfor er det alene magtbalancen, som må forhindre nationer i at gøre, hvad det passer dem.²⁴ I international lov har en stat, hvis rettigheder er blevet overtrådt, *ret* til at håndhæve loven overfor lovbryderen, men ingen har *forpligtelsen* til at gøre det (1967, s.281).

Dette er specielt ikke tilfredsstillende for de svageste stater i det internationale system, som ikke kan forsvare deres rettigheder overfor stærkere nationer. En stormagt kan krænke mindre nationers rettigheder uden at frygte effektive gengældelser fra disse. Derfor må de svage nationer søge støtte hos magtfulde venner for at få deres rettigheder respekteret. Kun derigennem kan de håbe på at kunne stå imod, hvis deres rettigheder krænkes.²⁵

3.1.1.7 International voldgift

Morgenthau syn på muligheden for, at konflikter som vedrører staters vitale interesser kan blive løst gennem international voldgift er i overensstemmelse med hans syn på international lov generelt. Ingen

---

²⁴ Magtbalancen fungerer dog kun som en slags afskrækkende middel i tilfælde af brud på international lov. Kun i exceptionelle tilfælde vil et brud på international lov resultere i sanktion. Men stadigvæk forsøger suveræne nationer at påvirke international lov, så denne er i overensstemmelse med egne interesser: “[...] identical and complementary interests, as decentralizing agents are continuously at work; they are the very lifeblood of international law” (1967, s.266). De forsøger at gøre deres indflydelse gældende indenfor de tre funktioner, som et retssystem hviler på - lovgivning, domsafsigelse og sanktion (håndhævelse af loven) – således at disse er i overensstemmelse med deres interesser.

²⁵ Ifølge Morgenthau vil staternes allierede kun komme dem til undsætning, såfremt det er i deres egen nationale interesse. De allierede vil altså ikke gribe ind i en konflikt på den svages side, hvor international lov ikke overholdes ud fra retslige vurderinger, uden at det samtidig er i deres nationale interesse. Såvel indblanding som succes vil afhænge af politiske overvejelser og den relative magtbalance i det specifikke tilfælde (1967, s.281-2). Som Morgenthau formulerer det: “The protection of the rights of a weak nation that is threatened by a strong one is then determined by the balance of power as it operates in a particular case” (1967, s.282).

stat kan ifølge international lov mod sin vilje tvinges til at indgive en konflikt til international voldgift. Alle involverede parter skal give samtykke hertil. Dertil kommer, at disse selv skal indgå de traktatmæssige forpligtigelser, efter dommen er faldet (1967, s.273).

Overordnet set mener han ikke, at suveræne stater vil overdrage sådanne sager til international voldgift. Politiske uoverensstemmelser, som vedrører stateres vitale interesser, hvor "the over-all distribution of power between two nations is at stake" (1967, s.415) kan ikke afgøres ved domstole:

"Conflicts most likely to lead to war cannot be settled by judicial methods. Since they are the ramifications or symbolic representations of a tension, their real issue is the maintenance of the status quo vs. its overthrow. No court, domestic or international, is equipped to settle this issue" (1967, s.417).

Årsagen hertil skal ikke findes i dumhed eller ondskab, men i "the nature of international politics and of the society within which it operates" (1967, s.409).

3.2 Politisk realisme og svage stateres muligheder og begrænsninger i udenrigspolitikken

Erik Scavenius, Danmarks tidligere udenrigsminister i perioden 1909-1912, 1913-1920 samt 1940-1943 udtrykte sig i flere tilfælde i følgende vendinger om Danmarks udenrigspolitiske situation i sin tid som udenrigsminister:

"Politik er ikke Jura, heller ikke Udenrigspolitik. Den maa hvile paa Erkendelsen af de faktisk bestaaende Magtforhold. Folkeretten hverken aabner eller lukker Østersøen. Det bestemmes alene af de ved et Krigsudbrud afgørende Magtfaktorer" (citeret i Lidegaard, 2006, s. 638).

Denne kommentar fra Scavenius kunne være taget fra Morgenthau's bog og er meget sigende i forhold til de nordiske landes situation i perioden 1890-1921. Scavenius var klar over, at Danmark efter nederlaget til Tyskland i krigen i 1864 endegyldigt var blevet forvandlet til en svag stat.²⁶

3.2.1 Svage og stærke stater i det internationale politiske system: definitioner og karakteristika

Morgenthau beskriver altså den internationale politiske arena, som et sted, hvor stater stræber efter magt på bekostning af andre stater. Det er dog en logisk følge af hans teori, at kun de stærkeste stater i det internationale politiske system reelt har muligheden for at vælge deres udenrigspolitik. Disse stater

---

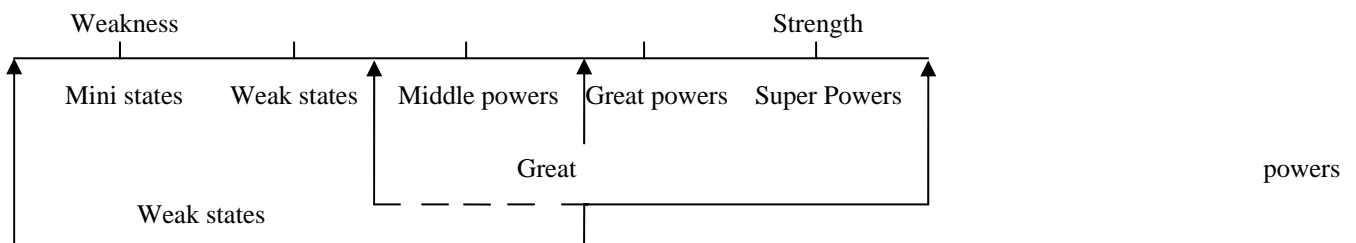
²⁶ Hvis ikke dette allerede var det efter tabet af Norge i 1814 eller endda efter tabet af Skåne, Halland og Blekinge, som var blevet slået fast efter udfaldet af Den Store Nordiske Krig, som for Danmarks vedkommende sluttede i 1720. For Sveriges vedkommende sluttede den først i 1732 (formel svensk-polsk fred) men reelt i 1721 med fredsslutningen med Rusland. Ligeledes resulterede udfaldet af krigen i det svenske imperiums fald og Ruslands endelige gennembrud som Østersømagt. Den Store Nordiske Krig satte altså markante skel i nordeuropæisk historie.

kalder han for *stormagterne*, og det er netop disse stater, som han fokuserer mest på i sin teori, hvorimod de stater, han kalder for *små magter* ("small powers") har en mindre eller ingen rolle at spille. Som allerede påpeget i problemformuleringen definerer og karakteriserer Morgenthau og Handel staters magt på forskellig vis.

Ifølge Handel (1981, s.10-11) giver betegnelser som "Kleinstaat" (småstat) og "small power" ikke mening at bruge, da det i international politik ikke er størrelsen på en stat, som i sig selv har betydning, men derimod statens relative styrke i forhold til andre stater – hvad Morgenthau kalder for den relative magt²⁷. Et land kan have et meget stort landområde men stadig have meget lille magt - absolut såvel som relativ. Derfor bruger han i stedet for betegnelserne "kleinstaat" og "small power" betegnelsen *svag stat* ("weak state"), hvilket dækker lande med små såvel som store territorier, men som har det til fælles, at de er svage og sårbare.

Dertil kommer, at der er et "international power hierarchy", som består af supermagter ("super powers"), stormagter ("great powers"), mellemmagter ("middle powers"), svage stater ("weak states") og ministater ("mini states"), hvor de førstnævnte er de stærkeste og de sidstnævnte de svageste, jf. figuren nedenfor:

Figur 3: Det internationale magthierarki

Kilde: Handel, 1981, s.11.

Som det fremgår af figuren, er der et vakuum i midten af skalaen. Det er for at illustrere, at der er en flydende grænse for, hvornår en stat er en svag stat eller en stormagt. Det er noget, som kan ændre sig, og en stat kan også være noget "midt imellem" (mellemmagt).

Handel konkluderer, at der ikke er nogen ligetil definition af svage og stærke stater. En lang række kriterier må tages i anvendelse. Nogle af disse kan nemt kvantificeres, hvorimod andre er intuitive og kvalitative. Til trods for forskellige definitioner af staters magt er Handel og Morgenthau enige om, at det mest væsentlige er at fokusere på det relative styrkeforhold mellem stater og ikke enkelte staters absolutte magt. Handel påpeger ligesom Morgenthau vigtigheden af, at beslutningstagerne er i stand til

²⁷ Læs mere herom nedenfor.

at evaluere den relative styrke mellem stater, den nationale moral, kvaliteten af lederskab, interesser, andre stater opfattelse af den relative magt osv. (1981, s.48).²⁸

Med henblik på at evaluere stater styrke foreslår Handel konstruktionen af to "idealtyper": den almægtige supermagt og den svage stat. Idealtyperne er ifølge Handel (1981, s.54) overdrevne abstraktioner af virkeligheden. En stat vil aldrig være identisk med de forskellige opstillede kriterier, men kan nærme sig dem. Fordelen ved "idealtypemetoden" er, at den reflekterer situationens kompleksitet uden at simplificere den: "it stresses the relative qualities of each type of state rather than dealing in absolutes" (1981, s.54).²⁹

Det væsentligste i forhold til dette speciale er netop, at der ikke findes nogen idealtyper af stater, ligesom Handel påpeger. F.eks. er det svært at definere og kategorisere Sverige-Norge/Sverige i begyndelsen af det 20. århundrede. Jf. Handels definition var Sverige vel mere én mellemagt end én svag magt. Forskellige forfattere anvender som påpeget betegnelsen småstat, stormagt osv., men deres definitioner efterlader et "vacuum" på midten af skalaen, hvorfor Handels definitioner altså er relevante at inddrage. I dette speciale bruges derfor betegnelsen *svag stat* i stedet for småstat for at være konsistent. Uanset om Sverige var en mellemagt eller ej, var landet stadig, ligesom Danmark, Norge og (senere) Finland, svag i forhold til lande som Tyskland, Frankrig, England og Rusland.

3.2.2 Svage stater begrænsninger i udenrigspolitikken

Ifølge Dosenrode (1993, s.52) er det implicit, at svage stater definitions-mæssigt har få ressourcer i forhold til stormagterne. Dertil kommer, at det er karakteristisk for disse stater, at de i forhold til stormagterne har et lille territorium (f.eks. med få råstofmateraler), en lille befolkningsstørrelse, en lille økonomi (f.eks. i form af et lille BNP) samt ringe militær styrke. Dette svarer også til Handels idealtipe af en svag stat. Det er problematisk for en svag stat at have begrænsede ressourcer, da den i så fald er afhængig af tilførsel af ressourcer fra en andre stater, hvilket påvirker den relative magt i forhold til disse stater samt dens muligheder for selv at sikre sin eksistens som selvstændig stat.³⁰ Dertil kommer et andet meget væsentligt aspekt: når et land styrker dets økonomi relativt i forhold til andre lande, styrker det dermed også dets relative magt i forhold til disse lande.³¹

---

²⁸ Se bilag B for en uddybning af, hvad der ifølge Handel udgør "råstofferne" i en stats magt.

²⁹ Se bilag C for en uddybning af Handels definitioner og karakteristikker af henholdsvis svage og stærke stater.

³⁰ Schou påpeger (1980, s.23-4), at svage stater som Danmark og Norge med stærkt udadvendte økonomier er afhængige af handel med andre stater, hvorfor denne også bliver til en slags overlevelsesspørgsmål for staterne. Handelsforbindelser med andre stater er nødvendige for at kunne opretholde nødvendige samfundsfunktioner.

³¹ Se også Mearsheimer (1995; 2001). Han påpeger bl.a., at når stater handler med andre stater, som de konkurrerer med på den internationale politiske arena, tænker de i "relative gains" fremfor "absolute gains". Han pointerer vigtigheden af, at staten sørger for, at den økonomisk set får relativt mere ud af handelen end dens konkurrenter, frem for at staten opnår den

Som en følge heraf er svage staters handlekraft i forhold til de mere magtfulde stater begrænsede, da de mangler de væsentlige ”ingredienser” for at kunne matche stormagternes magt og trumfe deres vilje igennem – deres interesse i form af mere magt - overfor disse gennem ved udøvelse af enten politisk eller militær magt jf. Morgenthau's politiske realisme. Ifølge denne logik vil magtbalancen³² mellem en svag stat og en stormagt nødvendigvis klart tale for en afgørelse til fordel for stormagten i alvorlig konflikt, hvor disse har modstridende interesser. Altså har svage stater ikke samme handlemuligheder som stormagterne i den internationale politiske arena. De kan f.eks. ikke tillade sig at føre en imperialistisk politik overfor en tredje magt, såfremt det er i modstrid med stormagternes interesser, hvor det modsatte er gældende for stormagterne i forhold til de svage stater. Stormagter kan dog risikere alvorlige konflikter med andre stormagter, såfremt de forsøger at påvirke magtbalancen med en imperialistisk politik overfor en svag stat som påpeget ovenfor.³³ Dette giver de svage stater en vis sikkerhed i forhold til at sikre deres eksistens. Men logikken er dette til trods klar nok: svage stater må tilpasse sig mere efter stormagternes ønsker end omvendt. Stormagterne kan succesfuldt udøve politisk magt eller anvende militær magt overfor de svage stater, hvorimod det omvendte ikke er tilfældet.

3.2.3 Svage staters instrumenter: alliancer, internationale institutioner og normer

For at styrke sin magt og forbedre sin position i forhold til andre stater, er den svage stat afhængig af ekstern hjælp. Dens mulighed for at få hjælp af andre stater og adgang til deres ressourcer afhænger af det internationale politiske system. Forskellige magtbalancer styrker eller svækker dens forhandlingsposition og påvirker den til enten at søge hjælp eller ikke søge hjælp fra andre stater eller til at isolere sig fra andre stater indenfor systemet (Handel, 1981, s.171). Den svage stat kan befinde sig i to forskellige positioner uanset, hvorledes magtbalancen ser ud. For det første kan den befinde sig i en situation, hvor den har fuld eller næsten fuld frihed i udenrigspolitikken og kan alliere sig med hvem, den vil. For det andet kan den befinde sig i en situation, hvor den er inkluderet i en stormagts eller supermagts tydeligt markerede interessesfære, hvorfor den i så fald har lille eller slet ingen handlingsrum og ikke kan alliere sig med andre stater (1981, s.171).³⁴

Ifølge Handel er svage stater ikke hjælpeløse, selvom de er mere sårbare end stormagterne. De kan ikke gennem egen styrke forsvare sig imod aggression fra en stormagt, men de kan forsøge at få hjælp fra en anden stat i det internationale politiske system. De svagere stater kan bl.a. forsøge at opnå andre

---

højeste absolutte økonomiske gevinst ved handlen.

³² Se afsnit 3.1.1.5.

³³ Se afsnit 3.1.1.5

³⁴ Det internationale system, hvor den første situation gør sig gældende kalder Handel for et *competitive system*, og i den anden situation er der tale om et *hegemonial system* (1981, s.171).

staters støtte gennem manipulation (jf. Morgenthau), således at de mere magtfulde stater agerer til de svage staters fordel. Derfor er den svage stats evne til at appellere til andre stater om hjælp og støtte af største vigtighed for dennes sikkerhed. Dette kan kun ske, såfremt den pågældende stat har frihed til at manøvrere i det internationale system. På den anden side er det allerfarligste for en svag stats sikkerhed og selvstændighed, at den isolerer sig fra det internationale system eller bliver en del af en af stormagternes interessesfære, da den i så tilfælde vil blive nøje iagttaget af denne og forhindret i at udvikle relationer med andre magtfulde stater (1981, s.257-8).³⁵

Svage stater, såvel som stormagter, forsøger at knytte regler eller normer til bevarelse af ændring af strukturen (Schou, 1980, s.29). Dette aspekt svarer lidt til Morgenthaus diskussion af en status quo versus en imperialistisk politik, hvor stater forsøger at legitimere og forsvare disse politikker ved at pårabe sig international lov mv. Grundet styrkeforholdet mellem en svag stat og en regional stormagt er det naturligt, at den svage stat går ind for at styrke internationale institutioner, for

"Je grösser die Macht der Internationalen Organisation, desto kleiner wird der Handlungsspielraum der Grossmächte"
(Dosenrode, 1993, s.57).

Ifølge Schou må svage stater nødvendigvis forsøge en bevare en magtbalance (eller status quo) ved at præge internationale normer og værdier, som skal forsvare denne gældende magtbalance. Dette skyldes, at en svag stat har meget begrænsede muligheder for at påvirke strukturer i det internationale system med sikkerhedspolitiske og økonomiske midler. Ved at føre sig aktivt frem på det normative område og derved tilkendegive sin tilfredshed eller utilfredshed med status quo kan denne bidrage til en vedligeholdelse eller en ændring af denne (1980, s.29). Eksempler på midler, som småstater kan anvende i forbindelse hermed er som tidligere nævnt at støtte international lov, traktater, voldgift mv. Som Schou nævner, kan "opbygningen af et internationalt retssystem [...] [være] den endelige løsning på småstaternes sikkerhedsproblem" (1980, s.30-1). Morgenthau er også inde på dette aspekt. Ifølge Morgenthau kan en nation, som fører en status quo-politik med det formål at beholde sin nuværende magt kan muligvis slippe for at skulle legitimere sin politik overfor andre nationer. Dette gælder især, når "the preservation of the territorial status quo is not open to moral or legal attack and when national power by tradition has been exclusively used for the preservation of this status quo" (1967, s.87). I forbindelse hermed nævner han, at nationer som Danmark, Norge og Sverige ikke tøver med at

---

³⁵ Selvom svage stater normalt ikke kan forsvare sig selv længe imod en stormagt, er det ifølge Handel stadig vigtigt for dem at udvikle deres militære magt. Dette vil i nogle situationer kunne forbedre deres forhandlingsposition eller forhindre et angreb fra en stormagt, da denne muligvis ville frygte at blive svækket i forhold til en anden stormagt, såfremt den skulle bruge mange ressourcer på en krig mod den svage stat. Dertil kommer at en svag stat muligvis også ville kunne forsvare sig mod den overlegne magt, indtil der kom hjælp udefra. Endelig kan en vis militær formåen sikre den svage stat imod angreb fra andre svage stater (1981, s.258).

definere deres udenrigspolitik i forhold til at bevare status quo, da dette generelt betragtes som legitimt (1967, s.87).

Det er ifølge Dosenrode karakteristisk for (især vesteuropæiske) svage stater at afstå fra at løse deres konflikter på voldelig vis (f.eks. gennem en imperialistisk politik), hvilket ikke altid er tilfældet for stormagter. Gennem internationale organisationer (i dette speciales tilfælde NF) og konferencer forsøger de typisk ”auf internationaler Ebene quasirechtsstaatliche Verhältnisse zu schaffen” (1993, s.56). Årsagen hertil kan være egoistisk motiveret: målet hermed kan være, at man forsøger at påvirke alle lande til at løse deres konflikter på fredelig vis gennem international lov, hvorved de håber på at kunne sætte magtbalancen ud af spil, således at national magt ikke bliver det afgørende i konflikter (1993, s.56-7). Svage stater er derfor meget aktive i de internationale organisationer. De er også villige til at give disse vidtgående beføjelser, mens stormagterne frygter, at deres handlingsfrihed skulle blive begrænset for meget på denne måde (1993, s.57).³⁶ For de svage stater er de internationale organisationer en fremragende mulighed for at gøre sin indflydelse gældende i den internationale politiske arena. For stormagterne derimod er de kun én ud af flere muligheder (1993, s.59-60). Som nævnt ovenfor vil stater ifølge Morgenthau kun følge international lov, såfremt det er i deres nationale interesse, hvorfor det ifølge denne logik ikke er alle anliggender, som stormagterne vil tillade internationale organisationer at tage sig af. Set ud fra dette perspektiv er internationale institutioner som f.eks. NF ikke så interessante for stormagterne som for de svage stater. Såfremt international lov ikke anvendes som instrument til at løse en konflikt, og en svag stat trues eller angribes af en stormagt, er den afhængig af hjælp fra en anden stormagt (1993, s.58). En svag stats eksistens ligger altså med andre ord ikke i egne hænder, såfremt en stormagt skulle vælge at anvende militær magt.

Dette kapitels definitioner af begreber og uddybninger af relevante aspekter og sammenhænge udgør dette speciales analytiske begrebsapparat, hvilket specialets forklaringsmodel nedenfor vil tage sit udgangspunkt i.

---

³⁶ Dette kommer bl.a. til udtryk i, at fem stormagter har fem permanente pladser i Sikkerhedsrådet i de FN (1993, s.57).

4. Forklaringsmodel

Som nævnt ovenfor er formålet med dette kapitel at danne en forklaringsmodel for de nordiske udenrigspolitiske beslutninger under konflikterne. Forklaringsmodellen vil komme til at bestå af forskellige antagelser om, hvorledes hovedbegreberne fra det analytiske begrebsapparat påvirker hinanden. Det er i den konkrete forklaringsmodel, som dataindsamlingen og analysen i de to følgende kapitler vil tage sit udgangspunkt. Forklaringsmodellen skal således udpege de mest væsentlige aspekter, der ligger til grund for nordiske beslutningstageres valg af de fredelige løsninger i konflikterne. Det vil af denne model fremgå, hvilke muligheder og begrænsninger, der var for de udenrigspolitiske valg, som de nordiske beslutningstagere skulle træffe i de enkelte konflikter.

Nedenfor i afsnit 4.1 følger modellens hovedaspekter.

Dernæst følger modellen i sin helhed i afsnit 4.2, i forbindelse med hvilket der redegøres for hvordan modellens bestanddele påvirker hinanden, og hvordan disse samlet set kan forklare de fredelige udfald.

4.1 Modellens hovedaspekter

Med udgangspunkt i begrebsapparatet antages det, at *udøvelse af politisk magt*; og *international lov*, *internationale organisationer og -normer som de svages staters instrument i udenrigspolitikken* kan forklare de fredelige løsninger på de nordiske konflikter.

4.1.1 Udøvelsen af politisk magt

Med udgangspunkt i Morgenthau teori opstilles der den antagelse, at de nordiske lande, som var involverede i de forskellige konflikter alle havde samme overordnede interesse: nemlig at bibeholde eller forøge deres magt. Morgenthau beskriver som sagt international politik som en kamp om magt på bekostning af andre landes magt, hvor det er muligt at nordiske anvendte politisk magt overfor hinanden for at opnå større magt. Da der er tale om konflikter om territorium samt indirekte en forøgelse af befolkningsstørrelsen, er det sandsynligt jf. Morgenthau teori, at nation A truede nation med at anvende militær magt, såfremt B ikke ville give efter, da det var vitale interesser, der var på spil. Territorium og befolkningsstørrelse er vigtige elementer i en nations nationale magt, og ændringer i disse to størrelser kan påvirke den relative magt mellem nation A og B.

Det første hovedaspekt er derfor *udøvelse af politisk magt*, i forbindelse med hvilket de relative styrkeforhold (den relative magt) mellem de direkte og indirekte involverede stater i konflikterne - dvs. de nordiske stater og stormagterne - er afgørende, da den stærkeste part kan anvende politisk magt

overfor den svage part. Disse styrkeforhold manifesteres i forskellige magtbalancer (herunder alliancer landene imellem) i det internationale politiske system, bl.a. magtbalancen mellem de nordiske lande involveret i de specifikke konflikter og magtbalancen mellem stormagterne. Succesfuld udøvelse af politisk magt (stat A får trumfet sin vilje igennem overfor stat B, f.eks. gennem trusler om krig, uden anvendelse af militær magt) af de nordiske stater og/eller stormagterne kan forklare de fredelige løsninger på konflikterne.

4.1.1.1 De involverede nordiske landes relative styrkeforhold og magtbalancen i Norden

For det første kan én eller flere af de fredelige løsninger på konflikterne skyldes, at et nordisk land anvendte politisk magt overfor et andet nordisk land og havde succes hermed - altså at nation A opnåede, hvad den ville uden at anvende militær magt. Med andre ord kan nation A have beordret, truet, overtalt eller på anden vis brugt sin autoritet til at få nation B til at gøre, hvad der var i nation As interesse. Alt andet lige vil succesen med at anvende politisk magt afhænge af det relative styrkeforhold mellem nation A og B. Såfremt denne er forholdsvist klart i nation A's favør, er sandsynligheden for få succes med anvendelsen af politisk magt større. Men det er også vigtig at tage i betragtning, at ændringen i styrkeholdet mellem stat A og B vil påvirke magtbalancen mellem de nordiske lande, hvorfor land C måske vil gå ind i konflikten og støtte enten stat A eller B alt efter, hvad der er i Cs interesse.

4.1.1.2 Styrkeforholdet mellem nordiske stater og stormagterne og magtbalancen mellem stormagterne

For det andet kan én eller flere af de fredelige løsninger være resultatet af stormagternes anvendelse af politisk magt. Såfremt en ændring i magtbalancen mellem de nordiske lande ville påvirke magtbalancen mellem stormagterne, ville disse også have haft en interesse i de nordiske konflikter. Da stormagterne Tyskland, England og Rusland var langt mere magtfulde i forhold til ethvert nordisk land, kunne hvert af disse lande hver for sig eller samlet have udøvet politisk pres mod de nordiske lande, som var involveret i konflikterne. På den anden side kan en ændring i magtbalancen mellem stormagterne også påvirke magtbalancen mellem de nordiske lande. En ny magtbalance mellem stormagterne kan føre til, at den nu mere magtfulde stormagt kan trumfe en ny magtfordeling mellem de nordiske lande igennem – en forskydning som afspejler den nye magtfordeling mellem disse.³⁷

---

³⁷ F.eks. kunne det tænkes, at et stærkere Rusland ville have succes med en imperialistisk politik overfor Sverige-Norge, såfremt Rusland øgede sin magt relativt i forhold til dens stormagtskonkurrenter. En sådan politik kunne f.eks. bestå i, at Rusland pressede på for et delt Sverige-Norge, hvilket så ville resultere i, at den eksterne trussel fra vest ville være mindre for Rusland.

Såfremt der blandt stormagterne har været enighed om (f.eks. som et resultat af status quo i magtbalancen mellem stormagterne) om en status quo eller en ændring af magtbalancen i Norden ville disses fælles udøvelse af politisk magt være tilstrækkelig til at forhindre de nordiske lande i at anvende magt overfor hinanden. Dette skal ses ud fra den logik, at en sådan magtanvendelse ville være uden nytte, da stormagterne ved anvendelse militær magt ville kunne tvinge den nordiske magtbalance tilbage til status quo.

4.1.2 International lov, internationale organisationer og -normer

Som påpeget ovenfor af Dosenrode og Schou kan svage stater vælge at støtte international lov, internationale organisationer og normer frem for at løse deres konflikter på voldelig vis som led i en *realistisk* udenrigspolitik. Formålet hermed er at forsøge at påvirke alle lande til at løse deres konflikter gennem international lov, inklusiv stormagterne. På grund af deres svage relative magt i forhold til stormagterne ønsker de at sætte magtbalancen ud af spil, således at national magt ikke bliver det afgørende i konflikter. Jf. Morgenthau teori svarer dette til, at lande anvender ideologi til at skjule deres realistiske syn på udenrigspolitikken, hvor målet i virkeligheden er at undgå stormagtsindblanding. Som Morgenthau pointerer, kan lande forsvare status quo ved at støtte international lov. Denne antagelse kan overføres på de nordiske stater i perioden 1890-1921. Såfremt de nordiske lande gennem krig forsøgte at ændre på magtbalancen mellem dem, kunne de risikere stormagtsindblanding, som i værste fald kunne true deres selvstændighed. I bedste fald ville de kunne bevare deres selvstændighed, mens magtbalancen mellem dem ville blive dikteret af stormagterne. En måde at undgå dette på var altså at benytte international lov som instrument til at finde en afgørelse på konflikterne. Der antages altså her, at nordiske lande valgte international lov som instrument ud fra sikkerhedspolitiske overvejelser.

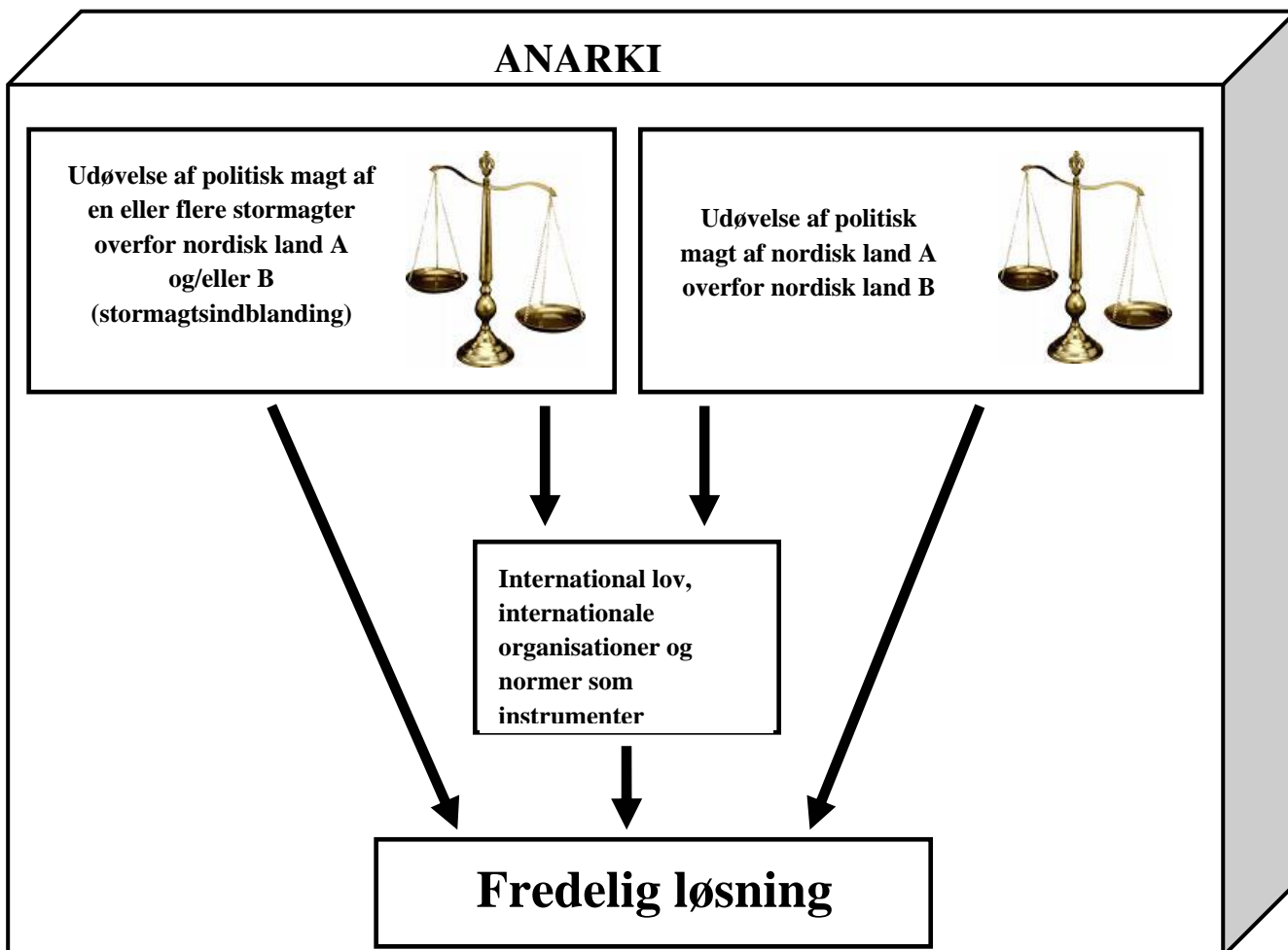
Derfor et det andet hovedaspekt i forklaringsmodellen *international lov, internationale institutioner og normer som de svage staters instrumenter* i udenrigspolitikken. Såfremt international lov benyttes som instrument til at løse konflikter erstatter dette anvendelsen af våbenmagt, hvorfor løsningerne på konflikterne bliver fredelige.

Dette skal dog vejes op imod Morgenthau syn på international lov. Ifølge Morgenthau afspejler international lov som sagt magtbalancen i den internationale politiske arena. Ofte er denne et resultat af stormagternes ønske om at bevare status quo. Men såfremt magtbalancen ændres betydeligt kan dette altså også få indflydelse på international lov. Dertil kommer, at en stormagt kan krænke mindre nationers rettigheder (international lov) uden at frygte effektive gengældelser fra disse.

4.2 Modellen: Hvad kan forklare de fredelige løsninger på de nordiske konflikter?

Dette munder ud i følgende model:

Figur 4: Forklaringsmodel - hvorfor valgte nordiske lande fredelige løsninger på konflikter?

Det fremgår af modellen, at de fredelige løsninger på de nordiske konflikter for det første kan være et direkte resultat af enten As anvendelse af politisk magt overfor nation B eller en stormagts udøvelse af politisk magt overfor A og/eller B. Udøvelse af politisk magt af stormagterne eller nation A eller B kan føre til, at nation A og/eller B giver efter for dette pres og på forhånd opgiver en umulig kamp, hvilket altså resulterer i den fredelige løsning, hvor udfaldet af konflikten er i udøveren/s interesse.

For det andet kan nation A eller Bs eller en eller flere stormagters udøvelse af politisk magt overfor et eller flere nordiske lande være den indirekte årsag til de fredelige løsninger. Udøvelsen af politisk magt – eller frygten for samme – kan få nation A og B til at bruge international lov, internationale organisationer eller normer som instrumenter med det formål at undgå at blive udsat for udøvelsen af politisk magt/stormagtsindblanding i deres affærer.

5. Opløsningen af den svensk-norske union

Dette kapitel og det efterfølgende kapitel udgør dette speciales analyse. Analysen tager sit udgangspunkt i problemstillingen og benytter forklaringsmodellen ovenfor som ”redskab” til at besvare denne. Det centrale formål i analyserne er mere specifikt at belyse, hvorvidt udøvelse af politisk magt, international lov og internationale organisationer og –normers effekt kan forklare de fredelige udfald, jf. forklaringsmodellen ovenfor.³⁸ I specialets konklusion og perspektivering vil det blive belyst, hvorvidt der kan drages nogle paralleller mellem de to cases i forhold til, hvorfor de blev løst på fredelig vis, og hvorvidt bevæggrundene for disse fredelige løsninger også kan generaliseres til de fredelige løsninger på de andre ovennævnte non-wars.³⁹

Analyseteknikken som anvendes er den såkaldte *forløbsdannelse*, som går ud på at opnå indsigt i sammenhængende hændelser over tid med henblik på at finde frem til, hvor de for resultatet kritiske punkter er, og hvorledes de afhænger af foregående hændelser (Nielsen, 2001, s.110). Det er oplagt at analysere det kronologiske forløb i begge cases, da det giver en indsigt i, ”hvad der førte hvad” og i sidste ende til de fredelige løsninger. Dette gør det muligt at belyse, hvor relevante de forskellige hovedaspekter er i forhold til problemstillingen, om de forskellige aspekter påvirker hinanden som antaget i forklaringsmodellen osv.

I indeværende kapitel analyseres opløsningen af den svensk-norske union, og i næste kapitel (6) behandles Ålandsspørgsmålet.

5.1 Indledning

Som allerede nævnt omhandler den første case den svensk-norske unionsstrid, hvilken førte til opløsningen af unionen.

Kieltraktaten, som blev udfærdiget i 1814 fuldbyrdede et gammelt svensk mål: nemlig erobringen af Norge. Den norske historiker Øystein Rian skriver følgende om oprettelsen af den svensk-norske union:

”Stormagtene havde tradisjonelt motsatt seg det, men etter tapet av Finland var Sverige blitt mindre farlig for dem, og i alliansen mot Napoleon falt stormaktsmotstanden bort. Hvis avståelsen måtte fullbyrdes i krig, ville de svenske sjøstridskreftene for en gangs skyld ikke være underlegne i de norske farvann, og ingen nøktern observatør kunne tvile på at den svenske hær var sterkere enn den norske. Til alt overmål hadde Sverige stormaktenes støtte i bakhånd” (Rian, 1995, s.221).

---

³⁸ Se kapitel 5, afsnit 5.2.

³⁹ Se kapitel 1, afsnit 1.2.

Helt fra begyndelsen havde Norge ikke været interesseret i en union med Sverige⁴⁰, hvorfor Norge arbejdede for en union, der var så *løs* som muligt:

”De politisk ledende samfundsgrupper i det adelsløse Norge – embedsstanden og handelsborgerskapet – ønsket i udgangspunktet ingen tettere union. Av utdannelse, byråkratisk tradisjon, erfaring og politisk innsikt var de vel rustet til å forsvare og videreutvikle forfatningen og selvstendigheten. For dem ble det et hovedmål å skaffe Norge medinnflytelse over utenrikspolitikken” (Kaartvedt, 1995, s.237).

5.2 Den svensk-norske indenrigspolitiske unionsstrid frem til 7. junibeslutningen

Fra unionens første dag herskede der en ”dyptgående norsk misnøye med det svenskdominerte utenriksstyret” (Kaartvedt, 1995, s.264). Denne utilfredshed voksede i takt med forskellige uoverensstemmelser med Sverige, inklusive gældsopgøret mellem Danmark og Sverige-Norge⁴¹, den såkaldte Bodø-sag og forhandlingerne om handelstraktater i 1820’erne. Utilfredsheden blev yderligere forstærket af nationalistiske strømninger i 1830’erne. Reformkrav, som tidligere var blevet rejst af radikale men nedstemt af pragmatikere, fik nu bred tilslutning fra alle politiske grupperinger. Kravet blev konstitutionel ansvarlighed for norsk statsmyndighed i udenrigspolitikken indenfor unionen, som i sig selv ikke blev udfordret. Begrundelsen var, at Norge var en suveræn stat i en frivillig union med Sverige, og da Riksakten⁴² var baseret på fuldstændig lighed mellem Norge og Sverige, burde dette være ensbetydende med norsk medindflydelse på udenrigspolitikken (1995, s.264).

Forfatningskampen i Norge i 1880-84 endte med embedsmandsstatens fald, hvor ”[e]t nedslitt maktfordelingssystem med regjeringsmakten som forfatningens konservative element ble avløst af flertallsstyre med basis i landsomfattende partiorganisasjoner” (1995, s.327).⁴³ Systemskiftet, som bragte Venstre til regeringsmagten, forstærkede kravet om norsk indflydelse på udenrigspolitikken. Venstre ville ikke stille sig tilfreds med en halv sejr: også udenrigspolitikken skulle bestemmes i Stortinget, selvom det ”skulle skje på bekostning av unionen” (1995, s.327). Dette blev indirekte signaliseret i 1891, hvor partiet satte eget norsk udenrigsstyre og konsulatvæsen, særnorske handels- og voldgiftstraktater samt permanent neutralitet på programmet (1995, s.327). Den personlige kongemagt spillede under Oscar II ingen selvstændig rolle for udformningen af ”den nøytrale regjeringskontrollerede utenrikspolitikken”, men hoffets ”notoriske tyskorientering og allianse med storsvensk konservatisme overfor norsk nasjonalisme bidro til å forsterke norske krav på en ansvarlig

⁴⁰ For en uddybning heraf se bilag D.

⁴¹ Norges del af den dansk-norske statsgæld efter afståelsen af Norge til Sverige.

⁴² Riksakten var unionstraktaten, som blev indgået mellem Norge og Sverige i 1814. Denne regulerede de vigtigste konstitutionelle forhold, som var opstået ved foreningen.

⁴³ Venstre (fra 1884), Høyre (fra 1884) og Moderate venstre (fra 1888).

og selvstendig utenrikspolitikk, diskreditere monarkiet i vide kretser og utvikle en radikal republikansk bevegelse” (1995, s.327).

Ifølge Kaartvedt (1995, s.330-1) var målet for Norges krav på medindflydelse på udenrigspolitikken at sikre neutralitetslinjen, som Norge var en mere troværdig tilhænger af end Sverige:

”Selv om begge land sto enige bak nøytralitetslinjen, opererte partene med ulike nøytralitetsbegreper. Mens Norge ville forankre nøytraliteten i utstrakt internasjonal voldgift og ønsket å erklære seg som permanent – for en tid endog stormaktsgarantert – nøytral stat, la Sverige i sin voldgiftspolitik ut fra sikkerhedspolitiske vurderinger og historisk tradisjon sterkere vekt på at oprettholde sin uavkortede utenrikspolitiske handlefrihet, med mulighet for allianse med en stormakt i en gitt situasjon” (1995, s.339).

Sverige var i modsætning til Norge ikke interessert i en permanent neutralisering. Sverige ønskede at bevare sin udenrigspolitiske handlingsfrihed.

Mellem 1891 og 1905 fulgte Sverige ifølge Kaartvedt (1995, s.348-9) tre forskellige strategier overfor Norge for at redde unionen, som var af afgørende betydning for svensk sikkerhedspolitik:

- 1) En forsoningspolitik, som skulle føres overfor Venstres knyttnevepolitik;
- 2) En kombineret trussel- og status-quo-strategi for at fremtvinge en forhandlingsløsning;
- 3) En sidste imødekommenhedsstrategi overfor den norske nationale samlingsbevægelse.

5.2.2 Svensk forsoningspolitik og norsk *knyttnevepolitik*

Norges krav på separate voldgiftstraktater blev afvist, både fordi det blev opfattet som unionsopløsende, og fordi det kunne føre til, at landet sluttede en voldgiftstraktat med Rusland (Kaartvedt, 1995, s.339).

I 1891 bad et enigt Storting ministeriet Steen om at undersøge, hvorvidt det var nødvendigt for Norge at ansætte egne konsulter indenfor rammen af rigsfællesskabet samt muligheden for at oprette eget konsulatvæsen. Dette førte til dannelsen af konsulatkomiteen i 1891, som tog udgangspunkt i, at Norge havde en grundlovsmæssig ret til eget konsulatvæsen. Man havde affundet sig med en fællesordning pga. historiske grunde, og nu svarede denne ordning ikke længere til Norges søfarts- og handelsinteresser (1995, s.346-7). Ifølge den danske gesandt i Stockholm – Frederik Vilhelm greve Sponneck⁴⁴ - blev komiteens entydige konklusion, at en tilfredsstillende reform indenfor rammen af unionsfællesskabet ikke var mulig, og at hensynet til ”Norges maritime og kommercielle Interesser med Bestemthed fordrede, at Norge overtog den fulde Ledelse af sit Consulatvæsen” (UM, 1905, nr. VI, s. 2). Sverige var kun villig til at give Norge, såfremt de kom til at høre under en unionel udenrigsminister (UM, 1905, nr. VI, s. 2-3).

---

⁴⁴ Havde også titlerne kammerherre og hofjægermester.

Væbnet med konsulatkomiteens arsenal af nationale argumenter vedtog Stortingsflertallet d. 10. juni 1892 at oprette et norsk konsulatvæsen. Ministeriet Steen gjorde det klart, at dette var en rent norsk sag, som ville blive afgjort i norsk og ikke i sammensat statsråd, og at der kun ville blive forhandlet med Sverige om den praktiske afvikling af fællesskabet. Venstre indledte den såkaldte ”knyttnevepolitikken” (Kaartvedt, 1995, s.348).⁴⁵

Den svenske udenrigsminister Lewenhaupt var overbevist om, at Venstre arbejdede for Norges løsrivelse fra unionen. Det var hans holdning, at Norge måtte mødes med indrømmelser, såfremt dette skulle undgås, hvilket skulle gøres ved at fjerne alle unødvendige unionsbånd og styrke de unionsloyale elementer i landet. Derfor gik han ind for en reform af det ministerielle statsråd i 1891 samt separate handelstraktater, men modsatte sig separate norske voldgiftstraktater, da de disse kunne ødelægge billedet af unionens enhed udadtil. Han ville også give Norge retten til særkonsuler, men forudsætningen var, at der skulle forhandles om vilkårene, og at en beslutning om norske konsuler skulle afgøres i et sammensat statsråd (1995, s.349).

5.2.3 Status quo-politikken og Sveriges anvendelse af politisk magt

Lewenhaupt tilbød i 1893 en enten norsk eller svensk fælles udenrigsminister og forhandling om konsulatsagen (Jungar, 1969, s.51). Venstre holdt imidlertid fast i 10. juni-beslutningen og opsagde det fælles konsulatvæsen med virkning fra 1. juli 1895. Sverige svarede igen med at opsiges mellomriksloven - en traktat, der blev indgået i 1825/7 mellem Norge og Sverige, som regulerede handelen og søfarten mellem de to lande (Kaartvedt, 1995, s.262) – d. 1. maj 1895 og tvang under trussel om krig (udøvelse af politisk magt) Venstre og Norge til forhandling.

Lewenhaupt valgte i sidste ende at stoppe som udenrigsminister, da han ikke kunne stå inde for den hårde linje overfor Norge. Han blev afløst af Douglas, som i nordmændenes øjne var ”storsvensk” og ”tysksindet” (Jungar, 1969, s.61). Under kriseforløbet havde Lewenhaupt hele tiden afvist at anvende magt overfor Norge. Krigen ville blive for kostbar for Sverige i forhold til indrømmelserne med hensyn til konsulatvæsenet. Derudover ville krigen ”forene nordmennene som én mann mot Sverige” og ikke føre til det ønskede resultat (Kaartvedt, 1995, s. 349-50).

Med Moderate Venstre som brobygger mellem fløjpartierne vedtog Stortinget 7. juni 1895 en dagsorden, som åbnede op for forhandlinger med Sverige ”paa helt frit grundlag under en med

---

⁴⁵ Svensk-norske modsætningsforhold kom bl.a. til udtryk i ”flaggstriden”. Kongen havde i 1893 nægtet at sanktionere en af Stortinget vedtaget beslutning med stort flertal om ”det rene flagg”, hvilket vil sige et ”norsk flagga utan unionsmärket”. Stortinget fornyede denne beslutning i 1896 og 1898. Den svenske konge nægtede igen at sanktionere beslutningerne, men kunne ikke forhindre, at de tre Stortinges beslutninger blev lov (Jungar, 1969, s.72).

Stortinget arbeidende regjering” om konsulat- og udenrigsstyrespørgsmålene, ”saavel under forudsætning af oprettelse af særskilt konsulatvæsen og særskilt udenrigsstyre for hvert af rigerne” (Kaartvedt, 1995, s.349). Knyttnevepolitikken havde altså ikke virket efter hensigten. Norge gav efter for Sveriges anvendelse af politisk magt. Det svenske militær var det norske overlegent:

”Den svenska aktivistfalangen var förhållandevis fåtalig men den hade stora materiella resurser, varför dess vapenskrammel i alla fall gjorde starkt intryck. Situationen föreföll normännen hotfull. Den urifrån hotande faran förmådde Norges politiker att försöka bilägga de inre striderna och den 7 juni 1895 antog Stortinget med stor majoritet en dagsordning om önskvärdheten av förhandlingar mellan de två rikena” (Jungar, 1969, s.61).

Ifølge Jungar var den aktuelle konflikt løst, men det egentlige tvistspørgsmål om særskilt konsulatvæsen var ikke løst. Den var blot blevet udskudt til senere. Nordmændene ”kände det som om de vikit för bajonetterna” (1969, s.61).

5.2.3.1 Norge opruster

Det norske forsvar havde fået sin renæssance fra omkring 1890. I første omgang i konservative kredse, som ønskede at styrke det nationale beredskab som et led i unionsforsvaret mod øst ud fra den traditionelle svenskprægede frygt for en invasion af Rusland. I anden omgang – efter Sverige havde tvunget Norge til forhandlinger om udenrigsstyret - førte Venstre an i en forceret oprustning for at kunne sætte fysisk magt bag sin nationale politik overfor Sverige. To forskellige trusselsbilleder kom derefter til at konkurrere med hinanden gennem 1890erne, og påvirkede udformningen af forsvaret – begge præget af partiernes forskellige unionsopfattelser (Kaartvedt, 1995, s. 328-9). Betydelige bevillinger til forsvaret i perioden 1895-1905 gav Norge et stærkt nationalt forsvar, som på én gang tilfredsstillede de parter, som mente den alvorligste trussel kom fra enten Rusland eller Sverige. Selv de kredse som i udgangspunktet håbede på en konfliktløsning indenfor unionen, var – såfremt det blev nødvendigt – ”innstilt på å forsvare norsk selvstendighet overfor Sverige med makt, et vitnesbyrd om den tverpolitiske styrken i norsk nasjonalisme” (1995, s.332). Efter 1895 var krig mellem Sverige og Norge ”en reell mulighed, og det sikkerhetspolitiske bildet i Skandinavia var under forandring”. Forsvarspolitisk mistede unionen sin raison d’être (1995, s.334).

5.2.3.2 Sverige søger stormagternes støtte til en krig mod Norge

Ifølge Kaartvedt (1995, s.349) mente Sverige det alvorligt med truslen om krig i 1895. Hoffet med kronprins Gustav, som den mest ivrige fortaler havde ønsket at udnytte krisen til krig mod Norge for at redde unionen og fremtvinge en grundlovsrevision, som skulle styrke unionskongens magt i Norge. Flertallet i den svenske regering delte ikke hoffets revisionsplaner, men ville dog sikkert have vovet krigen, såfremt den havde været sikker på støtte fra Riksdagen. Det blev kun ved truslen.

Den svenske udenrigsminister Douglas var overbevist om, at hvis Sverige ikke oprustedede og allierede sig med Tyskland, ville landet før eller siden falde i armene på et aggressivt Rusland. Derfor havde han som et led i svensk sikkerhedspolitik i 1893 i et brev til kronprins Gustav rådet ham til at udnytte unionskrisen til at lave et statskup i Norge og fremtvinge en revision af grundloven, som udvidede kongens magt (Kaartvedt, 1995, s.350-1). Douglas forsøgte yderligere i flere omgange at få Tysklands støtte til at anvende magt overfor Norge. Hver gang fik Sverige samme svar: at det selv måtte løse sit mellemværende med Norge. Kejser Wilhelm ”motsatte sig bestämt” et foreslag fra Douglas om tysk indblanding i konflikten i 1899 med den begrundelse, at ”stormakterna inte skulle lämna hjälp utan god betalning i form av landavträdelser”, hvorefter der ”inte mera återstå så mycket av Norge” (Jungar, 1969, s.73).⁴⁶ Derudover forsøgte han at få Østrig-Ungarn til at få stormagterne til at protestere mod eventuelle norske planer om at opløse unionen, som siden skulle efterfølges af en tvangsrevision af grundloven. Den russiske regering henvendte Douglas sig aldrig til (Kaartvedt, 1995, s.350-1; Jungar, 1969, s.73-4).

Alle Douglas initiativer endte uden resultat. Efter at diverse manøvrer havde slået fejl, valgte Douglas at gå af og blev erstattet af den mere kompromisvillige Lagerheim i 1899. Sverige havde i virkeligheden tabt kampen for at mobilisere det internationale samfund til støtte for sin Norgepolitik. (Kaartvedt, 1995, s. 350-1; Jungar, 1969, s.73).

5.2.3.3 Tilbage til status quo-politikken

Efterfølgende blev status quo-politikken indledt fra svensk side, hvor man villig til ”å forhandle om et samlet og samtidig oppgjør om alle tvistspørsmål som berørte utenriksstyret” (Kaartvedt, 1995, s.350). Til det formål blev en tredje unionskomité formet, som skulle forsøge at finde et kompromis. Tilkomsten af komiteen ledte ”stort sett till stillstånd” i unionsstridighederne, men da resultatet af dets arbejde fremlagdes i 1898, ”måste man bara konstatera att man fortfarande stod på status quo” (Jungar, 1969, s.72). Som en følge af det seneste valgresultat erstattedes Hagerups ministerium af Steens venstreministerium.

5.2.4 Den nationale samlingspolitik

Udnævnelsen af Lagerheim signalerede altså et skifte i kursen. Status quo politikken blev opgivet, og Sverige forsøgte igen at opnå et kompromis uden udenlandsk indblanding. Kursændringen blev annonceret under et statsrådsmøde d. 21. januar 1901, hvor der blev inviteret til nye forhandlinger om konsulatsagen. I 1902 blev en ny sagkyndig unionskomite med repræsentanter for begge lande

---

⁴⁶ Tidligere havde kejser Wilhelm dog opfordret Sverige til at føre en ”kamppolitik overfor Norge. Se afsnit 6.2.3.

sammensat med henblik på at undersøge muligheden for særskilte konsulatvæsener for begge lande, samtidig med bibeholdelsen af fælles udenrigsstyre og diplomati.

Ifølge Kaartvedt blev dette initiativ fra svensk side ”sett på som et imøtekommende og unionsbevarende initiativ på et tidspunkt da russifiseringspolitikken i Finland skremte den svenske opinionen” (1995, s.352). I Sverige var det den udbredte opfattelse i begyndelsen af 1900-tallet, at ”Rysland hyste expansiva planer i nordväst och särskilt tsarregeringens politik i Finland [...]”, hvilket ”bidrog till att stärka intresset ör sammanhållning mellan de nordiska länderna” (1969, s.72). Tilbuddet blev accepteret af den norske regering under den forudsætning, at ”konsulatsaken ikke ble forhalt, og at den fremtidige ordningen av utenriksstyret ble holdt åpen” (1995, s.352-3). Konsulatkomiteen fandt ikke afgørende hindringer for at oprette særskilte konsulater, som skulle være underlagt regeringsdepartementer i hvert sit land, og resultatet af de nye forhandlinger blev nedfældet i et kommunike d. 24. marts 1903. Heri blev anbefalet at oprette særskilte konsulatvæsner, hvis stilling i forhold til udenrigsministeren og gesandtskaberne skulle ordnes ved *ligelydende love*, som ikke kunne ændres eller opsiges uden begge rigers samtykke (Kaartvedt, 1995, s.353). Ifølge Jungar (1969, s.72) sejrede forhandlingslinjen i Stortinget umiddelbart efter disse forhandlinger.

5.2.5 Forhandlingerne om udenrigsstyret afbrydes

En norsk samlingsregering begyndte i 1903 at udarbejde forslag til de ligelydende lover samt at udforme en organisationsplan for deres eget konsulatvæsen (Kaartvedt, 1995, s.355). I maj 1904 præsenterede Norge sit forslag. I den svenske regering var meningerne delte om det norske forslag, og der blev udarbejdet et svensk modforslag. Dette svenske forslag resulterede imidlertid i en krise, som fik til følge, at Lagerheim gik af som udenrigsminister kort før, det svenske forslag skulle præsenteres i december 1904 (Jungar, 1969, s.72-3).

Det var et dårligt tegn for Norge. Den norske regering var ikke tilfreds med det svenske forslag, som de modtog. De ligelydende love brød ifølge Kaartvedt (1995, s. 355) med forudsætningerne i martskommunikéet om, at hvert riges konsuler skulle høre ind under en myndighed i hjemlandet, som det pågældende hjemland selv måtte bestemme. Forslaget var uforeneligt med ideen om særskilte konsulatvæsner, Grundloven samt Norges selvstændighed (indenfor rammen af unionen). Det syntes derefter at være umuligt at opnå enighed. Forhandlingerne blev afbrudt i begyndelsen af februar 1905, hvorefter ”Normännen tog saken i egna hander” (Jungar, 1969, s.73). Om sammenbrudet skrev greve Sponneck følgende i sin indberetning til udenrigsministeren d. 6. februar:

”Da den norske Regjering afbröd Consulatforhandlingerne, angav den som Aarsag dertil, at der i det svenske Forslag fandtes syv Punkter, hvorom den ikke kunde underhandle, fordi disse stred mod Forhandlingernes Grundlag og

betegnede et Indgreb i Norges Suverainitet, idet de vilde stille et norsk Embedsværk under svensk Control" (UM, 1905, nr. VI, s. 1).

5.2.5.1 Hagerups orientering til Stortinget

D. 8. februar 1905 orienterede Hagerup – chef for samlingsregeringen – Stortinget om forhandlingssammenbruddet, og gjorde det klart, at regeringen om nødvendigt var indstillet på at føre Norge ud af unionen. Den norske avis Morgenbladet bragte samme dag hans redegørelse til Stortinget, hvor han afviste forskellige løsningsmodeller. Om forhandlingssammenbruddet udtalte han følgende:

"Skuffelsen over, at disse Forhandlinger er blevne resultatløse, vil hos det norske Folk føles saa meget dybere, som det her gjælder et Omraade, hvor vort Folk staar enigt i den Opfatning, at Norge ikke ved Krigsakten er bundet til det fattigt bestaaende Fælleskab, og et Spørgsmaal, hvis Løsning ligeledes med Samstemmighed er ønsket her i Landet. Den Stilling som herved er fremkaldt, er af meget alvorlig Art. Vort Folk er besjælet af et levende Ønske om at bevare den gode Forstaaelse mellem de to nært beslægtede Nabolande, der er lige vigtig for begge. Men den nuværende unionelle Tilstand er uholdbar og vil ikke kunne vedvare uden at sætte dette Forhold i fare. Opgaven maa derfor være: helt og uafsporet at faa gennemført Betingelserne for, at Norge kan indtage den stats- og folkeretslige Stilling, der tilkommer det som suverænt Rige, og som alle Nordmænd har været og er enige om at hævde" (Morgenbladet, 1905).

Endelig påpegede han farerne ved enhver form for aktion fra Norges side: krig med Sverige med de katastrofale følger, det måtte bringe med sig for næringslivet og finanserne. Desuden kunne det føre til indre revolutionære tilstande med forfatningsomvæltning til følge. Derudover frygtede han for en russisk invasion af Finnmark. Og såfremt det var det muligt at undgå krigen, ville Norges nye stats- og folkeretslige stilling efter opløsningen af unionen næppe blive anerkendt af stormagterne. Hagerups alternativ var, at der skulle arbejdes for at opsiges Riksakten, som var grundlov i Norge, for at fjerne de forfatningsmæssige hindringer for et frit forhandlingsopgør. Indtil da måtte konsulatsagen lægges på is. Dette forslag havde ingen appel til den nationalistiske og aktionslystne folkestemning, som var flammet op i Stortinget mod Boströms lydrikepunkter, som krævede handling. Dette betød samtidig, at Hagerup d. 11. marts 1905 var færdig som statsminister (Kaartvedt, 1995, s. 355-7).

Ifølge greve Sponneck var Hagerups afgang "naturligvis en Consequens af Consulatforhandlingernes Stranding", men han var dog af den opfattelse at hans afgang i det mindste kunne have ventet indtil Stortingets Specialkomite havde udtalt sig om muligheden for at få forhandlet en tilfredsstillende løsning på plads, hvorfor han mente, at "den umiddelbare Actions Mænd have fremkaldt Krisen just her for at lede Udviklingen ind på den Vej, som efter alt at dømme fører direkte ud af Unionen, d. v. s. Handlingens Vej" (UM, 1905, nr. X, s. 2).

Hagerup blev d. 3. marts citeret af Morgenbladet for at sige, at konsekvensen af de sammenbrudte forhandlinger må være, at føre en unionspolitik, der "tager Sigte paa at skabe et utvetydigt Udtryk for den stats- og folkeretslige Stilling, der tilkommer Norge som suverænt Rige", hvilket nu kun kunne opnås ved et "fuldstændigt Unionsopgør". Unionens tilstand var blevet "uholdbar", hvorfor det ikke

længere sigt ville være muligt at opretholde denne. Grundlaget for et nyt unionsopgør var derfor, at ”Norges berettigede nationale Krav” ikke kunne indfries indenfor unionsfælleskabets rammer (Morgenbladet, 1905).⁴⁷

Efter Hagerupsregeringens afsked tog Stortinget selv kontrollen. ”Den tverrpolitiske spesialkomiteen av 21. februar ble en smelting for et nasjonalt aksjonsprogram støpt over den såkaldte ”korte lovlinjen”, med en samlingsregjering under Christian Michelsen som utførende organ” (Kaartvedt, 1995, s.357). Specialkomiteen anbefalede denne linje, som gik ud på at Stortinget skulle vedtage, at et særskilt norsk konsulatvæsen skulle oprettes senest 1. april 1906.

5.2.5.2 Sveriges tre handlingsmuligheder

Den 26. marts kommenterede greve Sponneck situationen i Sverige-Norge på daværende tidspunkt. I forbindelse hermed nævnte han en samtale, han havde haft med en ”meget bekendt politisk Personlighed” i Sverige. Vedkommende ytrede følgende overfor ham:

”Vi have egentlig kun tre Ting at vælge imellem: tvinge Norge med Vaabenmagt, indrømme Nordmændene det, hvad de forlange, eller forholde os passive og lade vore Naboer drive, hvorhen de selv ville.” (UM, 1905, nr. XVII, s. 1).

Greve Sponneck mente, at dette var en rammende beskrivelse af den daværende situation. Anvendelse af våbenmagt anså han ”som stemningen for Tiden er i Sverig, udelukket”. Hvad angik den anden mulighed mente han, at ”visse Røster [ville] hæve sig derfor i Haab om dog at redde et skin af Unionen.” Men realistisk set ville en sådan politik heller ikke være holdbar, da den ikke ville kunne ”undgaa at vække en saa stærk Uvilje i Landet” med mindre nordmændene var villige til at indgå et kompromis med svenskerne, hvilket der på daværende tidspunkt ikke var udsigt til (UM, 1905, nr. XVII, s. 1). Derfor var ”[s]kilsmisse under saavidt muligt fredelige Former, medens hver af Parterne forsøger i Verdens Øjne at give Modparten Skylden for det bedrøvelige Skuespil” den eneste reelle mulighed (UM, 1905, nr. XVII, s. 1-2).

---

⁴⁷ Samme avis bragte samme en dag en skrivelse fra kronprinsen, som var adresseret til den ordførende i Specialkomiteen, Amtmand Prebensen. Kronprinsen startede sit brev på højtidelig måde: ”Jeg känner det som ett behov att i dessa allvarliga dagar öppna mitt hjärte för eder [...]” og gav udtryk for, at han forstod nordmændenes følelser. Men det bedste for begge riger var ifølge kronprinsen meget indlysende, nemlig ”förening”, hvorfor han opfordrede nordmændene til forsoning. I denne henseende berettede han om ”de stora farorna och ödesdigra földerna” i tilfælde af et unionsbrud. Forenet ville de to riger have ”en viss styrka och betydelse i det europiska statsförbundet, men adskilte vil[le] Sveriges og Norges ord veje mindre. Derfor måtte ”dessa folk, som af själfva naturen äre hänvisade till att hålla samman, också för framtiden göra det!”. Han fortsatte med at appellere til nordmændenes følelser ved bl.a. at udtrykke, at han ”från djubet” af sit hjerte følte sorg i forhold til den situation, som de to lande var havnet i (Morgenbladet, 1905). Han brugte altså magtpolitiske argumenter – Norge og Sverige måtte stå sammen, så de stod stærkere i forhold til eksterne trusler – samtidig med at han appellerede til nordmændenes følelser, bl.a. gennem stærke ord om, at landene hørte sammen i en union. Brevet havde dog ikke nogen formildende effekt på, hvad der efterfølgende skete i Norge.

Dertil kom, at der også måtte findes en løsning med hensyn til, hvad der skulle ske efter opløsningen af unionen, da "[d]e to Brødrefolk kunne umulig i Længden tænkes staaende i Fægterstilling overfor hinanden". Ifølge greve Sponneck var oprettelsen af en personalunion eller et forsvarsforbund, de løsninger som lå lige for. Med hensyn til en personalunion kunne forfatningsforholdene i landene dog danne "næsten uoverstigelige Hindringer" (UM, 1905, nr. XVII,s.2). Han kunne altså ikke forestille sig en krig mellem Sverige og Norge. Angående forsvarsforbundet udtalte han følgende:

"Hvad Forsvarsforbundet angaar, da hører man ganske almindeligt her i Sverig i denne Tid den Anskuelse forfægtet, at da det er fra Øst, at Faren antages at true den Skandinaviske Halvø, men denne Fare atter nærmest maa søges i Ruslands formodede ønsker om en isfri Havn ved Nordhavet; og det er paa norsk Territorium, en saadan findes, kan man paa denne Side af Kjølen, naar det kommer til Alt, lade Nordmændene sørge for sig, og behøver, hvis disse selv Sige sig løs fra Forbindelsen, ikke længere at tænke paa at bringe Offer for deres Skyld" (UM, 1905, nr. XVII, s. 2).

Greve Sponneck mente dog, at en sådan politik ville være "være Kortsynet og aabne vejen for yderligere russiske Forsøg paa Halvøen i Fremtiden" og at ytringerne må "betragtes som et Udtryk for en stærk Stemning i Landet". Endelig kunne unionsopløsningen også åbne op for andre farer for Norge:

"Det fortjener for øvrigt at nævnes, at man kan træffe Svenskere, der med en vis Skadefryd, fordi det formentlig ikke angaar dem selv, tænke sig Mulighed af Farer for Norge fra en anden Kant end den russiske og så ynde at sætte Kejser Wilhelms ganske vist stærke Elskværdighed overfor Norge i Forbindelse med formodede Ønsker fra Tydsk Side om at erhverve en kulstation i de nordlige Farvande – særlig Christiansand" (UM, 1905, nr. XVII, s. 2-3).⁴⁸

Her forholdte den danske gesandt altså sig til de to eksterne trusler for Norge og Sverige. Uden unionen vil Norge være sårbar overfor et russisk eller tysk angreb. I første gang ville det scenario altså ramme Norge, men på længere sigt kunne en russisk succes i Norge åbne op for lignende forsøg mod Sverige i fremtiden.

5.2.6 På vejen mod enden for unionen

D. 23. marts berettede greve Sponneck om nogle samtaler, han havde haft med kongen, kronprinsen, den tidligere statsminister Ibsen samt Lövland, som var statsminister på daværende tidspunkt. Ingen af disse personer havde troet på, at unionen kunne reddes:

"Kongen er nedtrykt; han erklærede mig forleden, at, skulle Rigerne Skilles, saa ville han hverken vide af Personalunion eller Forsvarsforbund. Kronprindsen ser ligeledes bekymret og Anstrængt ud. Jeg kan ikke opfatte de Udtalelser, hvormed Hans Kongelige Højhed bærede mig, anderledes, end at han er bestemt paa at nægte Sanctionen af Stortingsbeslutningen." (UM, 1905, nr. XV, s. 1).

Men kongen stod i et dilemma:

---

⁴⁸ Mere om disse aspekter følger i afsnit 6.3.

"Sanktionerer han ikke, bliver det rimeligvis Signalet til Revolution paa den anden Side Kjölen, og skulde han, i Haab om at afvende et öjeblikkeligt Brud, bestemme sig til Sanction, uden Sikkerhed for, at ikke Brudet alligevel snart efter bliver uundgaaeligt, saa vil dette af Majoriteten af det svenske Folk blive fölt som en Ydmygelse og et Nederlag, der kan sætte selve Kronens Prestige i Fare - jeg har allerede hört Ytringer i denne Retning - og dette saa meget mere, som man i Sverig jo allerede er kommet saa vidt, at det overhovedet betvivles, hvorvidt Unionens Opretholdelse, som sagerne staa, er værd noget offer" (UM, 1905, nr. XXXIV, s. 4).

Ibsen havde overfor greve Sponneck ytret, "at det var hans Landsmænds bestemte Mening nu at faa Ende paa Striden enten med eller mod Kongemagten, Unionen og Sverig". Man ville i sidste tilfælde "gjøre Skridtet fuldt ud" og være "beredt på samtidig med Indsættelsen af den provisoriske Regjering at skride til en Mobilisering af Land- og Sømagten". Ifølge gesandten var det dog ikke Norges hensigt at angribe Sverige, men skridtet skulle formodentlig "give Bevægelsen en vis Støtte og tjene som Afløber for den ophidsede Stemning". Det var Norges intention at bruge en større formue på denne mobilisering, da det var noget man i Norge var "villig til at bære som Offer for endelig at faa Norges selvstændighed slaaet fast" (UM, 1905, nr. XV, s. 1-2).

I samme skrivelse berettede greve Sponneck, at der ikke var "noget Menneske i Sverig", som tænkte på "væbnet Indskriden". I begyndelsen af hans periode som gesandt 8 år tidligere var situationen dog en anden. Da stødte han ofte på udtalelser om, at "Nordmændene maatte tvinges til at give efter eller i alt Fald yde Compensation ved Glommen og i Nordland" (UM, 1904, nr. XV, s.4). Nu var situationen imidlertid en anden:

"Nu er man blot træt af den hele Strid og skulle Bruddet komme, vil det i alt Fald til at begynde med ikke fremkalde megen Sorg i Sverig. At der senere kan komme Ulemper nok, derom synes de Fleste tilbøjelige til foreløbigt at opskyde Tanken." (UM, 1905, nr. XV, s. 4).

Den norske statsminister samt andre fremtrædende norske politikere havde heller ikke lagt skjul på overfor greve Sponneck, "at man her allerhelst ønskede, at Sanktionen blev nægtet, saa at Norge kunde komme ud af Unionen; stærk Uvilje mod Svenskerne kom hele Tiden til Syne og ligeledes imod Kongehuset", ligeledes som de drøftede muligheden for, at en dansk prins kunne vælges til norsk konge (UM, 1905, nr. XXXII, s. 1-2).⁴⁹ Det var helt klart, at de ikke var interesseret i at finde et kompromis med Sverige eller "bringe tvivlsomme Fortolkningsspørgsmaal ud af Verden", da dette ville "danne et legalt og ikke længere angribeligt Fundament for Unionens yderligere Bestaaen" (UM, 1905, nr. XXXII, s. 3). De have ville Norge ud af unionen, men samtidig ville de også spille skuespillet som nævnt ovenfor for at legitimere deres "opsigelse" af unionen:

"Hvad de ønske, er ikke Unionens Konsolidering men dens Opløsning, naar sidstnævnte blot kan foregaa saaledes, at Odiet derfor i Verdens Öjne lægges over paa Sverig" (UM, 1905, nr. XXXII, s. 3).

---

⁴⁹ Mere om dette aspekt i afsnit 6.5.

I sin indberetning af d. 14. april gav den danske gesandt udtryk for, hvad han mente bar en stor del af ansvaret for unionsopløsningen, som kom stadig nærmere:

”Mere end en Gang har jeg i mine Indberetninger fremhævet den paafaldende mangel paa politiske Kapaciteter i vore Dages Sverig. Ingensinde er maaske dette fremtraadt stærkere end netop nu, da der efter Statsminister Boströms Tilbage træden skal findes en ny Chef for Regjeringen. Der er ikke et eneste Navn, hvis Klang i sig selv betyder noget, ikke en eneste Personlighed, til hvis Kraft og Klogskab man under den alvorlige Situation ser hen med virkelig Fortröstning” (UM, 1905, nr. XXXIII, s. 1).

Denne iagttagelse gik igen og igen i hans indberetninger til UM. Han var gennem hele unionskriseforløbet frem til den endelige unionsopløsning meget kritisk overfor de svenske politikere formåen i forhold til at finde en løsning på konflikten med Norge. Han fandt de svenske politikere dybt inkompetente. Som et eksempel på Boströms inkompetence nævner han, at statsministeren ikke engang havde sat sig ind i unionssagen, hvilket satte ham ”som mangeaarig svensk Premierminister i et ejendommeligt Lys” (UM, 1905, nr. XXXIII, s. 3). Derfor kunne det kun ende som det gjorde.

Greve Sponneck fik også ret i sin formodning om, at kongen ville nægte at sanktionere Stortingets beslutning. Odelstinget⁵⁰ og Lagtinget⁵¹ vedtog konsulatloven henholdsvis d. 18. maj og d. 23. Maj, og fire dage senere blev loven præsenteret for kongen i et norsk statsråd. Kongen brugte sin vetoret og nægtede at sanktionere lovforslaget. Regeringen nægtede på sin side at skrive under på kongens beslutning og indleverede samtidig sine på forhånd skrevne afskedsansøgninger. Kongen afslog at gå med til ansøgningerne, da han for øjeblikket ikke så sig i stand til at danne en ny regering (Jungar, 1969, s.73; Nasjonalbiblioteket, 2007a).

”Tærningerne ere kastede” (UM, 1905, nr. XLII, s. 3-4), skrev den danske gesandt i sin indberetning af d. 30. maj, da det var en kendsgerning, at kongen havde nægtet at sanktionere Stortingsvedtagelsen, og regeringen samtidig havde nægtet at skrive under på kongens beslutning og havde taget sin afsked.

Efter kongens erklæring om at han ikke kunne danne en ny regering, dragede Stortinget d. 7. juni den omstridte og dramatiske konklusion, at kongen havde afsat sig selv, idet han ikke havde formået at skabe en ny regering. Som en følge heraf anså Stortinget unionen med Sverige for afsluttet. Stortinget vedtog efterfølgende enstemmigt følgende:

”Da statsraadets samtlige medlemmer har nedlagt sine embeder, da Hans majestæt kongen har ærklæret sig ude af stand til at skaffe landet en ny regjering, og da den konstitutionelle kongemagt saaledes er traadt ud af virksomhed, bemyndiger Stortinget medlemmerne af det i dag aftraadte statsraad indtil videre som Den norske regjering at udøve den af kongen tillagte myndighed i overensstemmelse med Norges riges grundlov og gjældende love – med de

---

⁵⁰ Odelstinget består 3/4f (127) af Stortingets 169 repræsentanter (Grunnlovens § 73) og er den ene af to forsamlinger Stortinget inddeles i, når lovforslag skal behandles.

⁵¹ Lagtinget i det norske Storting består af en fjerdedel (42) af Stortingets 169 repræsentanter, og er den anden af de to forsamlinger Stortinget deles i, når lovforslag skal behandles. Dertil er det Lagtinget som sammen med Højesterets dommere dømmer i rigsretssager.

ændringer, som nødvendiggøres derved, at foreningen med Sverige under en konge er opløst som følge af, at kongen har ophørt at fungere som norsk konge" (Olsen, 1955, s. 12 citeret i Berg, 1995, s.23).

Forklaringen på de ti dages venten, skyldes ifølge Berg, at Norge var nødt til at tage hensyn til udlandet – eller formuleret på en anden måde: stormagterne - før de annoncerede denne beslutning. Europas kongehus var samlet til bryllupsfest i Berlin, og en norsk unionsoprøbsprængning ville "ha ødelagt festen" ifølge statsminister Michelsen (Berg, 1995, s.23). I bund og grund var det hensynet til stormagterne, som dikterede den norske afvikling af unionen. Man måtte vælge en fremgangsmåde, som sikrede Norge stormagternes accept af unionsopløsningen.

I det følgende gennemgås det, hvilke interesser stormagterne havde i, at unionen enten bestod eller blev opløst.

5.3 Stormagternes interesser i unions beståelse eller opløsning frem til 7. junibeslutningen

D. 21. november 1855 havde Storbritannien sammen med Frankrig gennem den såkaldte Novembertraktat garanteret Sverige-Norges territoriale integritet. Til gengæld havde Sverige og Norge forpligtet sig til ikke at overgive suveræniteten til Rusland over nogen del af deres territorium.

5.3.1 Storbritanniens interesser

Storbritannien var i 1892 interesseret i, at unionen skulle bestå mellem de to lande, da en unionsopløsning eller svækkelse af unionen kunne have alvorlige konsekvenser, såfremt der skulle bryde krig ud i Europa. Men som udgangspunkt ville Storbritannien ikke blande sig i unionsarrangementets detaljer og opfordrede til svensk imødekommenhed:

"Man var åbenbart redd for at et unionsbrudd kunne drive Sverige i armene på Tyskland, og at Rusland i tefelle ville kunne sikre seg havner i Nord-Norge, noe Storbritannia ikke ville tolerere" (Berg, 1995, s.335).

I 1882 havde den britiske gesandt i Stockholm, Horace Rumbold, også udtalt sig om de mulige farer ved en unionsopløsning. I et privatbrev til lord Granville skrev han, at et Norge frigjort fra Sverige kunne havne under udenlandsk indflydelse og "the Russians, who have an object in securing an outlet through the Northern Norwegian Ports which are free from ice all the year round, might perhaps, under given circumstances, attempt a coup de main in that direction" (Knaplund, 1952, s.41, citeret i Jungar, 1967, s.37).

Norges sydlige og nordlige kystlinjer fik en øget betydning for henholdsvis England og Rusland, efter deres flådekapløb startede i begyndelsen af 1900-tallet. I nord var Rusland med det påståede behov om

en "isfri havn" en potentiel trussel mod både Norge og den europæiske magtbalance (Berg, 1995, s.23). Et eventuelt vellykket russisk erobringstogt på Finmarkskysten ville efter militære planlægges mening kunne føre til at "the balance of European power would be shaken to its foundations" (Hodne & Grytten, 1992, s.49 citeret i Berg, 1995, s.23). Derfor var det i Storbritanniens interesse, at den svensk-norske union bestod, da landene samlet ville være stærkere, end hvis de var hver for sig. Derudover kunne et unionsbrud drive Sverige i armene på Tyskland, hvorfor et forenet Sverige-Norge igen kunne modvirke et sådant scenario.

5.3.2 Ruslands interesser

En russisk sammenfatning af unionskrisen (indtil 1885), som blev indsendt til St. Petersborg i 1885 af den russiske ambassade i Stockholm, afsluttes med en præsentation af de mulige konsekvenser, som en unionsopløsning kunne have for Rusland. For det første kunne et Norge adskilt fra Sverige friste Storbritannien til at "bemåktiga sig landet" med dets udmærkede havne eller gøre Norge til engelsk protektorat, hvilket ville være en potentiel trussel mod Rusland. På den anden side kunne et selvstændigt Norge ikke udgøre nogen fare for Rusland, og give Rusland muligheder at revidere grænserne ved Finmarken eftersom Novembertraktaten ville være ugyldig, såfremt unionen skulle blive opløst. Ligeledes ville en opløsning af unionen fratage Finland "all lust och alt hopp om att finna stöd hos Sverige" (1969, s.40). Med andre ord fulgte den russiske regering med største opmærksomhed udviklingen i Sverige-Norge med største tilfredshed.⁵²

Det var altså i Ruslands interesse, at unionen blev opløst, da en sådan som sagt kunne føre til, at Novembertraktaten blev opløst, hvormed England og Frankrigs stillinger som garant for Sverige-Norges territoriale integritet ville blive elimineret (Jungar, 1969, s.124). Som Jungar påpeger var der dog for russerne et tydeligt modsætningsforhold mellem det konservative-dynastiske og magtpolitiske synspunkter. Som kejserdømme uden konstitutionelt liv var det naturligt, at Rusland ikke kunne billige de norske separationstendenser. Tsaren så med afsky på den måde, det foregik på, nemlig ved at Stortinget trodsede dets konge (Jungar, 1969, s.124; Berg, 1995, s.24). Men dette var ikke

---

⁵² Under den konstitutionelle krise i 1880-tallet forholdt den russiske presse sig tavs om unionskonflikten. Det var ikke tilfældet i begyndelsen af 1890-tallet. Det skyldtes ifølge Jungar (1969, s.55), at unionsspørgsmålet "hade blivit en storpolitisk fråga". Dette skyldtes rygterne om Oscar II's "tyska engagemang" og "förhågorna för en svensk anslutning til trippelalliansen", som sammen med unionskrisens tilspidsning påkaldte sig yderligere opmærksomhed fra russisk side. Hovedelementerne i artiklerne var en mistillid til den svenske neutralitetspolitik, som blev sammenkædet med rygterne nævnt ovenfor (1969, s.55-60). Andre støttede mere direkte de norske krav om indflydelse på udenrigspolitikken. Bl.a. nævner Jungar en artikel i Moskovskija, som "hyste förståelse för normännens krav på större inflytande över utrikespolitiken, som genom att den frångått sin neutrale linje blott kunde skada de norske intressena" (1969, s.56). Endelig blev det igen nævnt i forskellige aviser, at det både for Rusland og Norge ville være ønskeligt med en ny dansk-norsk union. F.eks. skrev Sanktpeterburgskija Vedomosti, at nordmændene "både ifråga om språk, historiska traditioner och nationella sympatier drogs mot Danmark" (1969, s.57). Hvad der dog i virkeligheden er sagens kerne, ifølge Jungar (1969, s.57), fremgår af Sanktpeterburgskija Vedomosti: nemlig modsætningen mellem "å ena sidan trippelalliansens, Tysklands och Sveriges, och å andra sidan Rysslands intressen i den svensk-norska unionsfrågan".

ensbetydende med, at tsarregeringen ikke billigede det potentielle resultat af sådan revolutionær virksomhed. Fra et magtpolitisk synspunkt var en norsk selvstændighed, forudsat at Norge ikke havnede under stormagtsprotektion, velkomment (1969, s.41). Rusland kunne ikke være interesseret i en styrket union, som i en given situation kunne søge alliance med Tyskland (Kaartvedt, 1995, s.335). Norsk separatisme blev langt hen af vejen som tidligere nævnt som en reaktion mod Tysklandsorienteringen ved hoffet og i storsvenske konservative kredse, hvilket var noget Rusland kunne bruge. Dette kom til udtryk til 1895, hvor konflikten mellem Norge og Sverige var yderst tilspidset:

”Mens avisen *Grazdanin*, som ble oppfattet som talerør for tsarfamilien og regjeringen, tidligere kritiserte venstreradikalismen, ble tonen en annen etter 7. juni 1895 og utnevningen av den tyskvennlige Douglas til utenriksminister. Avisen rapporterte ikke lenger om norske republikanske tendenser, men derimot om det norske folks berettigede krav på medinnflytelse over utenrikspolitikken” (Kaartvedt, 1995, s.335).

Endelig ønskede Rusland unionen opløst pga. frykten for en skandinavisk storunion (1969, s.125).

5.3.3 Tysklands interesser

I Bismarcks Tyskland indtog Norge-Sverige ikke en ”fremskjuten plats”. For Tyskland passede forholdene i Sverige-Norge næsten sig selv uden tysk indblanding. Som Jungar skriver, var kong Oscars ”tyska sympatier [...] otvetydiga”. Bismarck vidste, at han kunne regne med ”välvillig” svensk-norsk neutralitet i tilfælde af europæisk konflikt (1969, s.38). Derfor blev konfliktens tilspidsning ikke hilst velkommen af Bismarck. Tyskland var ikke interesseret i en unionsopløsning (Jungar, 1969; Berg, 1995; Kaartvedt, 1995).

Indtil så sent som i februar 1884 anså Bismarck en tysk intervention som udelukket. Tysklands holdning var på daværende tidspunkt, at de ikke ville gribe ind, selvom nordmændene forlod unionen. De ville i så tilfælde kun gribe ind ved at afbryde forbindelserne med Norge. Dette ændrede sig i marts 1884, hvor den tyske gesandt i St. Petersburg, Hans Lothar von Schweinitz, foreslog rigskansleren, at man på forhånd skulle enes om ikke at tillade republikkens indførelse i Norge. Senere samme forår søgte han kontakt med Rusland for at overbevise Rusland om, at Tyskland og Rusland sammen kunne få Oscar II til at have en ”fastara hållning” overfor de norske radikales krav. I april samme år fik von Schweinitz til opgave at indhente den russiske regerings holdning til hændelserne i Norge. Gesandten skulle gøre opmærksom på, at den ”republikanska smittan” også kunne sprede sig til Danmark og Sverige. Derudover skulle han på rigskanslerens vegne fremføre en forespørgsel, som gik ud på, om ”det inte vore lämpligt att, med tanke på den för det monarkiska Europa gemensamma faran, fästa Oscar II:s uppmärksamhet vid alarmerande tendenser i den inrikespolitiska utvecklingen i dennes kungarike” (Jungar, 1969, s.38).

Den russiske regerings svar blev negativt. Den russiske udenrigsminister, Nikolaj Giers, erklærede at den russiske tsar valgte at holde sig passiv. I princippet gik tsaren ind for en løsning til Bernadottedynastiets fordel, men han stillede spørgsmålstegn ved, hvorledes man kunne forsøge at påvirke Oscar II, uden at påvirkningen skulle få karakter af indblanding i landets indre anliggender. von Schweinitz konstaterede i sin rapport, at udenrigsministerens svar bekræftede hans indtryk af udenrigsministerens holdning til konflikten mellem Sverige og Norge: at han ikke ville forholde sig til denne. Ifølge Jungar er det ikke klart, hvad der var forklaringen på Ruslands passivitet – om f.eks. Rusland havde et skjult motiv ved at forholde sig passiv. Passiviteten kunne dog forklares ved, at Rusland billigede, hvad der var ved at finde sted af årsagerne nævnt ovenfor (1969, s.38-9).⁵³

Der herskede ingen tvivl om, at ”den tyska regeringen gärna gett Oscar II ett effektivt stöd, om dette kunnat ske utan någon risk för storpolitiska friktioner” (1969, s.51). I begyndelsen af 1890tallet gjorde Tyskland et nyt forsøg på at få et fælles tysk-russisk initiativ i stand. Den russiske regering forholdte sig igen tavs (1969, s.52). Holdningen i Rusland var stadig den, at de radikale nordmænd opførte sig respektløst overfor monarkiet, men at den norske separatisme i stor grad ”berodde på att normännen inte kunde acceptera Tysklands-orienteringen i Oscar II:s politik. Den ”respektlösa radikalism” bremsede en udvikling, som St. Petersburg også ville undvige (1969, s.54). Jungar konkluderer om denne periode, at

”[d]e maktpolitiska aspekterna förefaller att ha vägt tyngre också nu. Faran för republik i Norge tycks i den speciella situationen inte överhövan ha oroat Petersburg” (1969, s.55).

Samtidig havde Berlin også påmindet den danske monark om ”de faror som hotade från Norge”. Men København ”delade inte den tyska uppfattningen om att situationen var alamerande” (1969, s.52). På baggrund af de tætte forbindelser mellem det russiske og det danske kongehus havde man forventet, at der var tæt kontakt mellem København og Petersburg omkring det norske spørgsmål. Det var imidlertid ikke tilfældet:

”Från Köpenhamn rapporterade den ryske ministern Michail Nikolaevič Murav'ev att man i Danmark med lugn betraktade den republikanska tendensen i Norge” (1969, s. 55).

---

⁵³ I Bismarcks bedømmelse af den svensk-norske konflikt synes en artikel fra den russiske avis *Novoe Vremja* (1969, s.39) at have spillet en stor rolle. I en ledende artikel fra d. 27. marts til d. 8. april 1884 nævntes der, at Norge havde forespurgt sig hos nogle lande, om de kunne regne med deres støtte i den kommende konflikt. Den eneste nation, som Norge kunne henvende sig til uden at begå en blunder, var Danmark. Avisen forklarede, at det ville være fordelagtigt for Rusland, hvis den norsk-svenske union sprængtes, og at Norge i stedet sluttede sig til Danmark. Kontrollen over indfarten til Østersøen ville da komme i hænderne på en magt, med hvilken forholdet til Rusland udmærkedes af tillid og tiltro. Artiklen afsluttedes med en erindring om, at norske forhåbninger om russisk engagement for deres sag var ugrundede, samt at artiklen blot havde til formål at klargøre det interessante faktum, at den norsk-svenske konflikt gjorde spørgsmålet om de nordiske landes indbyrdes forhold aktuelt. Senere i slutningen af april samme år henviste Bismarck til denne artikel og lod forstå, at han mente, at denne artikel afspejlede det konservative russiske dynastis holdning til unionsspørgsmålet. Rigskansleren kalkulerede derfor med muligheden af et russisk-dansk-norsk forbund i tilfælde af en konflikt i Østersøområdet (1969, s.39-40).

Kejser Wilhelm opfordrede både i 1893 og 1895 kongehuset til at føre en kamppolitik overfor Norge for at forsvare det monarkiske princip og hindre en opløsning af unionen, som kunne føre til en russisk invasion i Nordnorge samt en engelsk invasion i Sydnorge. En sådan udvikling kunne Tyskland ikke forholde sig passiv til. Ifølge Jungar syntes kejseren at have været af den opfattelse, at Rusland stod bad den norske separatisme. Kejseren kunne imidlertid ikke love kongehuset andet end moralsk støtte, idet hans regering frygtede storpolitiske komplikationer med Rusland, såfremt Tyskland åbent støttede Sverige. Da den svenske kronprins i 1903 bad Berlin om tysk støtte, fik han igen at høre, at Tyskland ikke ville risikere at komme i modsætningsforhold til Rusland. Udover det tilføjede kejser Wilhelm, at hvis Rusland ville sikre sig havne i Nordnorge under en eventuel unionsopløsning, måtte det hilse velkommen, da en sådan aktion ville kunne skabe splid mellem Storbritannien og Rusland (1969, s.38; 62).

Alle stormagterne havde altså sikkerhedspolitiske interesser i, om unionen enten skulle bestå eller blive opløst. Såvel Storbritannien, Rusland og Tyskland havde klare interesser i at påvirke udviklingen i forskellige retninger. Rusland var klart interesseret i en opløsning for at styrke sin magt i forhold til de andre stormagter samt Sverige mod vest. Tyskland vidste, at man kunne regne med en velvilling svensk-norsk neutralitet i tilfælde af europæisk konflikt, hvorfor de ønskede at unionen skulle bestå. Endelig var Storbritannien vel også primært interesseret i status quo, da en opløsning af unionen kunne få alvorlige konsekvenser ved krigsudbrud i Europa. Dertil kom at et Norge uden Sverige kunne åbne op for russiske ekspansioner i Nordnorge, da Rusland havde en interesse i en isfri havn der, ligesåvel som Tyskland kunne finde på at erhverve en kulstation i det sydlige Norge.

Ifølge Jungar (1969, s.83) var stormagternes interesse i unionskonflikten også sammenkoblet med ”maktspillet” i Østersø-området. Alle stormagterne demonstrerede deres interesse under unionskrisen. I juli 1905 holdt den britiske flåde holdt øvelser i Østersøen, mens den tyske kejser og den russiske tsar mødtes ved Björkö i Den Finske Bugt. Mødet vakte opmærksomhed og ængstelse i norsk presse, da de frygtede at mødet havde sammenhæng med unionskrisen, hvilket var tilfældet. Den tyske kejser Wilhelm II ønskede at udnytte anledningen af, at det skandinaviske kort var ved at ændre sig. Formålet med mødet fra kejserens side var at etablere en russisk-tysk alliance med den russiske tsar. Dette mislykkedes dog. Det blev indgået en sådan aftale, men den blev underkendt af landenes udenrigsministre (Berg, 1995, s.24).⁵⁴

---

⁵⁴ Se afsnit 6.5 nedenfor.

5.4 Norge og Sverige mellem stormagter

Forholdet til andre lande – især til stormagterne blev regeringens hovedanliggende efter unionsopløsningen d. 7. juni 1905. Det var af største vigtighed at unionsopløsningen blev afviklet i samarbejde med Sverige, samtidig med, at regeringen kunne vinde forståelse for løsrivelsen hos stormagterne. Til det formål blev et udenrigsdepartement oprettet. Det var ikke muligt at udsende officielle diplomater, før Sverige havde anerkendt, at unionen var afsluttet, men Norge fik alligevel skaffet sig adgang til de europæiske kabinetter (Berg, 1995, s.21).

Som en følge af stormagternes interesser i henholdsvis i unionens beståen eller ej kunne intervention fra stormagterne i en eller anden form kunne ikke udelukkes. Derfor drev begge unionsriger en omfattende propaganda- og informationsvirksomhed for at forklare og legitimere sin unionspolitik overfor udlandet. Her stod Sverige bedst, da landet gennem udenrigsdepartementet og diplomatiet kontrollerede et veludbygget informationsapparat. Stormagternes interesse i en politisk løsning og ønske om at undgå krig i det nordlige Europa skabte imidlertid et gunstigt klima for den norske aktion, da krisen kom i 1905 (Kaartvedt, 1995, s.334-5; Due-Nielsen, 2006, s.450-1).

Den 6. juni 1905 var den franske udenrigsminister Delcassé gået af som følge af de fransk-tyske kolonipolitiske stridigheder over Marokkospørgsmålet. Dette var heldigt for Norge, da Delcassé havde været svenskvenlig i det norsk-svenske spørgsmål. Hans erstatning – Rouvier – var mere neutral og overlod alt til England (Berg, 1995, s.24-5).

I øst var Rusland svækket af indre opgør og i krig mod Japan. Så Ruslands fokus var rettet andetsteds (Jungar, 1969, s.92; Berg, 1995, s.24-5). Den internationale uro virkede altså til Norges fordel: ”De skandinaviska förvecklingarna kom ölägligt för alle stormakter, vilka därför önskade en fredlig och snabb lösning av konflikten” (Jungar, 1969, s. 92). Stormagterne havde en overordnet og stiltiende interesse i at undgå, at yderligere konfliktområder opstod. Efter Norge først havde brudt unionen med Sverige, ønskede stormagterne at skilsmissen blev så hurtig og så smertefri som muligt. Dette fik den svenske kronprins Gustav at vide under fyrstebrylluppet i Berlin d. 6. juni 1905 af den engelske kong Edward (Berg, 1995, s.25).

Senere samme måned, hvor den svenske kronprins giftede sin søn bort i London, meddelte han i et telegram til kongen af Sverige, at såvel kong Edward som statsminister Balfour og andre ledende britiske statsmænd stærkt anbefalede Sverige ikke å ”uppskjuta det oundvikliga”, men snarest muligt gennemføre unionsopløsningen uden at kræve modydelser fra nordmændene (Weibull, 1960, s. 174, citeret i Berg, 1995, s.25). Den norske regering var informeret om det britiske pres, men vidste også, at

stormagterne ville vente på Sveriges accept, før de ville anerkende Norges nye uafhængighed (Berg, 1995, s.25).

5.4.1 Sveriges reaktion på Norges uafhængighedsdeklaration

7. junibeslutningen om at opløse unionen med Sverige blev meddelt til den svenske regering, umiddelbart efter beslutningen var blevet taget. Et indirekte svar kom d. 9. juni, hvor de fælles svensk-norske konsuler fik ordre om kun at adlyde de svenske myndigheder (Berg, 1995, s.25). D. 10. juni protesterede den svenske konge mod 7. junibeslutningen i et brev til Stortingets præsident:

”Stortinget har godkendt dette Forfatningsbrud og gennem en revolutionär Handling erkläret Norges lovlige Konge for at have ophört at regjere samt Unionen mellem de forenede Riger för oplöst. Sverige og mig som Unionskonge tilkommer det at afgjöre, om Norges Angreb mod den bestaaende Forening skal lede til Unionens lovlige ophävelse” (Nasjonalbiblioteket, 2007b).

Den svenske konge erklærede altså den norske aktion for revolutionær og som værende i strid med Grundloven. Lignende ord brugte en dansk repræsentant i Stockholm, ligesom andre udenlandske statschefer gjorde det. Det var på dette tidspunkt højest tvivlsomt, om den svenske Riksdag ville godkende Stortingets aktion (Berg, 1995, s.25). Ifølge Berg syntes de europæiske monarkier at stå på Sveriges side, hvilket var alvorligt for Norges sag. Stortinget havde dog et godt kort på hånden: det havde vedtaget forslaget om opløsningen af unionen enstemmigt. Derudover blev der d. 13. august 1905 afholdt en folkeafstemning om spørgsmålet. Det viste sig, at der var en helt klar folkelig opbakning bag beslutningen: 85% af de stemmeberettigede stemte, og 368.208 stemte ja, og 184 nej til unionsopløsningen (Berg, 1995, s.25).

Ifølge Berg røbede den svenske konge og kronprins overfor den tyske minister i Stockholm, at Sverige håbede på, at et ”isolert og republikansk Norge ville bli så lamslått av indre konflikter at unionen snart ville bli gjenopprettet” (1995, s.27).

5.4.2 Karlstadsforhandlingerne og stormagtsindblandingen

D. 21. juli 1905 indskærpede det svenske udenrigsdepartement, at de norsk-svenske konsuler også skulle bistå norske statsborgere. Dette var logisk nok, eftersom Sverige ikke accepterede, at unionen var opløst som følge af en beslutning i Stortinget (Berg, 1995, s.27). Efter svensk opfattelse var unionens grundlag Riksakten af 1815 – en aftale, som var forpligtende for begges vedkommende, og som kun kunne ophæves ved samtykke de to stater imellem. Forudsætningen for at Sverige ville tillade unionsopløsningen var, at Norge skulle opfylde en række betingelser (Berg, 1995, s.28). Den mest væsentlige betingelse var dog, at der blev oprettet en afrustet zone langs den sydlige del af den fælles

grænse, og at de norske grænsebefæstninger, som var blevet opført de senere år skulle nedrives, og at der ikke måtte bygges nye.

Riksdagen ville dog ikke diskutere noget som helst, før det norske folk i Stortingsvalg eller på anden måde havde givet sin tilslutning til 7. junibeslutningen. Michelsen havde været forberedt på dette skridt fra svensk side. Dagen før Riksdagens fordringer blev offentliggjort i Stockholm havde han leveret regeringens forslag om folkeafstemning til Stortinget.

De øvrige svenske krav foruden folkeafstemningen besvarede Stortinget efter regeringens forslag d. 22. august, hvis formuleringer var godkendt på forhånd af den svenske regering. Stortinget anmodede om svensk medvirkning til unionsopløsningen, og gav regeringen mandat til at indlede forhandlinger med Sverige på grundlag af Riksdagens krav. På denne måde kom Stortinget Sverige i møde. Sverige blev dermed givet den indrømmelse, at en faktisk og praktisk opløsning af unionen forudsatte, at Sverige ophævede Riksakten, dog uden at Stortinget opgav det norske standpunkt at unionen var opløst for Norges vedkommende efter 7. junibeslutningen (1995, s.28-9). De videre forhandlinger kom til at foregå i Karlstad.

5.4.2.1 Praktiske økonomiske spørgsmål

Karlstad-forhandlingerne blev indledt i slutningen af august 1905 og indebar for det første nogle praktiske/økonomiske spørgsmål, som skulle løses mellem de to lande.

For det første var der ”varetransitten” mellem de to lande, som skulle forhandles på plads. Spørgsmålet blev reguleret i en konvention, som stort set imødekom begge landes interesser på området (Berg, 1995, s.29-30).

For det andet var der ”vassdragsspørgsmålet”, som omfattede de 40 største vandløb, hvilke alle havde sine kilder i Norge eller Sverige og løb ud i nabolandet. Forhandlingen om dette spørgsmål førte frem til det resultat, at der blev indført fælles veto mod reguleringer, som kunne føre til væsentlige ændringer i vandløbene (Berg, 1995, s.30).

Endelig var der spørgsmålet om den svenske ”reinbeitingen” (rensdyrgræsning) i Norge. Sverige ønskede en garanti for, at den sæsonmæssige rensdyrgræsning langs den svensk-norske grænse kunne fortsætte. Disse forhandlinger mundede ud i, at denne kunne fortsætte, men i et begrænset omfang i forhold til tidligere (Berg, 1995, s.30-2).

Forhandlingerne om disse spørgsmål havde generelt båret præg af at være ”reele og likeverdige forhandlinger mellom to suverene riker, selv om de opprinnelig var foranlediget av svenske krav til norske innrømmelser”, som vilkår for at Sverige skulle godkende 7. junibeslutningen (1995, s.32).

5.4.2.2 Grænsefæstningerne og andre fredsvilkår

Ovennævnte var ikke tilfældet for Riksdagens krav om oprettelse af en afrustet zone langs den svensk-norske grænse. Kravene indebar, at Norge skulle rive de eksisterende fæstningsværker ned, som var rejst efter århundredeskiftet, mens det ikke berørte svenske militæranlæg. Specifikt drejede det sig om fæstningerne fra Kongsvinger til og med Fredriksten. Dette krav protesterede den norske statsminister imod. Han fandt det vanskeligt overhovedet at påbegynde forhandlinger på det grundlag, at Fredriksten, som for nordmændene var et betydeligt mindemærke for norske krigsbedrifter, skulle nedlægges. Christian Lundeberg, svensk statsminister beroligede de norske forhandlere med, at den svenske delegation kun var interesseret i, at de nye tilbygninger, som var bygget for at modstå et potentielt svensk angreb, skulle rives ned i lighed med de andre fæstninger nordpå mod Kongsvinger.

Fra norsk side insisterede man på, at fæstningerne ikke var rettet mod Sverige, men skulle forsvare Norge mod en fælles svensk-norsk trussel. Dette argument blev afvist af Lundeberg, som tilmed nævnte norske avisudklip, hvori der blev nævnt, at forsvarsanlæggene kunne benyttes til en eventuel tilbageerobring af Bohuslän. Under alle omstændigheder ville fæstningerne blive opfattet som et tegn på norsk mistillid til Sverige. Derudover kunne fæstningerne føre til ”destabiliserende og pengeødende kapprustning” mellem de to stater. Også med tanke på, at ”Norge og Sverige ville kunne gravitere til ulike internasjonale interessesfærer” krævede Sverige at de blev fjernet. Det svenske krav om en afrustet zone skulle ifølge den svenske udenrigsminister Wachtmeister være et ”broderpant” mellem de to riger på, at de ikke skulle opruste mod hinanden i fremtiden (Berg, 1995, s.33).

Hverken norske eller svenske ledende militære eksperter troede på, at grænsefæstningerne ville kunne standse en eventuel svensk invasion, selvom norske forhandlere påpegede at Norge og Sverige under fremtidige internationale forviklinger kunne havne på hver sin side, hvorfor Norge havde brug for en stærk østgrænse. Ifølge Berg havde den svenske Riksdag ikke fremlagt kravet om nedlæggelse af fæstningerne af militære grunde. Det var et ”moraliskt” krav, da de norske fæstninger var en forulempning mod Sverige, hvorfor Sveriges ære skulle genoprettes ved, at nordmændene blev afkrævet et betydeligt offer (Berg, 1995, s.34).

De svenske delegerede stod fast på dette krav. Under møderne d. 6. og d. 7. september accepterede Michelsen på Norges vegne at gå ind på kravene. Dette var dog under forudsætningen, at Fredriksten og Kongsvinger blev holdt udenfor, samt at de nye fæstninger Ørje og Urskov ligeledes ikke skulle

nedlægges, medmindre Sverige efterkom et norsk krav om, at den eventuelt afrusted zone blev en ”virkelig neutral” og ”ikke blot en forsvarsløs zone” (Berg, 1995, s.34). Det skulle være en zone, som indeholdt begge sider af grænsen, hvor ingen af rigerne måtte samle væbnede tropper, udstyr eller lignende hverken under krig eller i fredstid. Den fremtidige aftale måtte også omfatte en generel voldgiftstraktat mellem de to lande. Zonen skulle endvidere garanteres af stormagterne. Men de svenske delegerede afviste at overlade afgørelsen i nogle spørgsmål til udenforstående. Sverige havde derimod ikke noget imod, at Norge for sin del søgte stormagternes garanti for en eventuel afrustet zone. Michelsen truede med at bede stormagterne om hjælp:

”[...] vi ved, at lige saavel som Europa vil sige til os, at vi skal være rimelige, ligesaa sikkert vil det ikke, at vi skal ydmyges” (Urbye red., 1952, s.88 citeret i Berg, 1995, s.34).

Den svenske delegation erklærede sig villig til at forhandle om en neutral zone. Men kravet om nedlægning af de nye fæstningsværker var ufravigeligt. Forhandlingerne kom dermed ikke videre. I ”anseende till de konsekvenser, som underhandlingarnes definitiva afbrytande kan medföra” (Urbye red., 1952, s.63 citeret i Berg, 1995, s.34) foreslog den svenske delegation, at man udskød forhandlingerne nogle dage, hvor man så kunne konferere med sine respektive regeringer. Ifølge Berg (1995, s.34) var det Michelsen, der havde brug for mere tid. Lundeberg gav kun modvilligt efter, da der i Sverige gik rygter om, at Norge var i gang med at forberede en militær løsning, hvilket Michelsen afviste overfor ham. Lundeberg bad Michelsen om at ”holde de største hemmelighetene fra forhandlingene for seg selv” under forhandlingspausen (Berg, 1995, s.34). Ikke desto mindre lå der usagte trusler om krig i luften. Derfor var der også tvivl om, hvorvidt forhandlingerne ville fortsætte.

5.4.2.3 Stormagterne inddrages

”På begge sider av grensen ble nå soldater mobilisert og styrker som var inne til øvelse, holdt tilbake. Idet Karlstadforhandlingerne ble gjenoptatt, stod nær 23 000 norske soldaterr, mot 3000 vernepliktige før krisen, overfor 50 000 svenske langs grensen. En svensk flåtestyrke på 42 orlogsfartøyer hadde siden august vært stasjonert i Göteborg. Den fikk ordre om å gå til Strömstad, tvers overfor den norske marinens hovedstyrke ved Melsomvik” (Berg, 1995, s.35).

Det var tydeligt for den norske regering og Stortinget, at Norge ikke ville kunne modstå et eventuelt svensk angreb, hvorfor den norske forhandlingsdelegation fik fuldmagt til at nedlægge alle forsvarsfæstninger, inklusive de historiske, til gengæld for oprettelsen af en neutral zone.

Forhandlingerne var imidlertid fra norsk side ikke blevet holdt hemmelige. Statsminister Michelsen havde gennem Wedel Jarlsberg og Fridtjof Nansen, som opholdt sig i København i andet ærinde havde hævdet overfor den danske udenrigsminister, at Sverige krævede, at Norge skulle ofre de historiske fæstninger, nægtede at godtage forslaget om voldgift og truede Norge med krig. Derfor ønskede den norske regering, at den danske regering skulle bede Tyskland og England om at gribe ind i konflikten (Jungar, 1969, s.88-89; Berg, 1995, s.35-6). Den danske udenrigsminister Raben-Levetzau blev

”skremt”, og med basis i Michelsens ”tendensiøse framstilling” af den svenske forhandlingsdelegations krav, erklærede han sig straks villig til at videreformidle den norske anmodning om stormagtsintervention. Men den danske udenrigsminister ville også gerne have Rusland og Frankrig med ind i billedet – Rusland som ”en innrømmelse av at også tsarriket hadde interesser i Skandinavia, Frankrig som part i Novembertraktaten” Berg, 1995, s.35-6).

Dette mundede ud i, at de danske gesandter i de fire pågældende lande blev instrueret om at opfordre landenes regering til at opfordre den svenske regering til at forhandle en fredelig løsning på plads, hvilket bl.a. indebar, at Sverige skulle opgive dets fordringer vedrørende Fredriksten og Kongsvinger samt at gå med til forslaget om voldgift.

Den tyske og den engelske regering svarede, at den ville gribe ind, såfremt forhandlingerne brød sammen (Jungar, 1969, s.88; Berg, 1995, s. 36). I virkeligheden gik briterne langt længere end det. Overfor Sveriges gesandt i London udtrykte den britiske udenrigsminister Lansdowne, at briterne forventede, at de norsk-svenske forhandlinger ville blive ”succesfuldt” gennemført (Berg, 1995, s.36). Sverige fik også klart at vide, at deres krav med hensyn til de historiske fæstninger var urimelige. Hvis dette stridsspørgsmål skulle føre til krig mellem Sverige og Norge advarede understatssekretær Sanderson i det engelske udenrigsministerium den svenske gesandt i England, Carl Bildt, om, at England i så fald ville gribe ind i konflikten – en advarsel som blev formidlet videre til Stockholm (Jungar, 1969, s. 91). Desuden havde den britiske gesandt i København også truet sin svenske kollega med britisk indgriben, hvis forhandlingerne skulle bryde sammen. Endelig bad også den engelske gesandt i Stockholm, Rennell Rodd, den fungerende udenrigsminister Arvid Lindman at sørge for, at Sverige viste rimelig hensynsfuldhed overfor Norge (Berg, 1995, s.37; Jungar, 1969, s.91). Det står ifølge Jungar (1969, s.91) ”ganska klart”, at England ”hade försökt få till stånd en samlad stormaktsintervention om de svensk-norska förhandlingarna hade strandet”. Både den svenske regering og dens forhandlere i Karlstad var klar over dette.

Samme dag som Karlstad-forhandlingerne blev genoptaget (13. september) leverede den russiske og den franske gesandt hver deres note til den svenske regering, hvor denne blev opfordret til at opgive kravet om nedlægnings af de historiske fæstninger, og om at godtage den norske regerings ønske om en omfattende voldgiftstraktat. Tyskland lod Sverige forstå, at den bifaldt henvendelserne (Jungar, 1969, s. 89; Berg, 1995, s.37).

Budskabet fra den russiske gesandt i Stockholm i 1905, Budberg, lød som følgende (oversat til svensk):

”Den kejserlige regeringen har gett mig i oppdrag att göra en rent vänskaplig framställning, nämligen fästa den svenska regeringens uppmärksamhet vid att den skulle göra sig fortjänt av Eruopas erkänsla om den gav prov på sin moderation och hindrade uppkomsten av en blodig konflikt och förde i frågan om fästningerna och skiljedomstraktaten begärd av Norge” (Jungar, 1969, s.89).

Umiddelbart efter forhandlingerne i Karlstad var blevet genoptaget stod det dog klart, at den svenske delegation igen stod fast på sine krav angående fæstningsanlæggene. Nogle få dage efter blev forhandlingsklimaet imidlertid bedre. Greve Sponneck skrev i sin indberetning af d. 16. september følgende om tingenes tilstand tre dage efter forhandlingernes genoptagelse:

”Situationen anses i dag for mere lovende, uden at man dog egentlig har noget Bestemt at holde sig til. Det bedste Tegn er fremdeles, at Forhandlingerne fortsættes. Der tales nu paany om Mobiliseringer i Norge og Troppebevægelser i Sverig. Sandheden er formodentlig, at man paa begge Sider af Grænsen vel endnu ikke har grebet til, men dog forbereder de Forholdsregler, der ville blive nødvendige, hvis et Brud skulde vise sig uundgaaeligt.” (UM, 1905, nr. XCVIII, s. 2-3).

Den 23. september nåede parterne frem til en overenskomst angående fæstningsspørgsmålet. Fredriksten fik lov til at bestå. Kongsvinger ville også blive sparet, dog under den forudsætning, at det nye fort ikke blev opført indenfor en afstand på 10 kilometer fra den historiske fæstning. Den afrustedede zone gik nordpå fra Hvaler til den 61. breddegrad i 10-25 kilometers bredde på hver side af grænsen. Zonen var udover at være blevet afrustet også efter norsk krav blevet erklæret for ”fredlyst” og ”nøytral”, således at krigsoperationer i denne zone generelt var forbudt, så længe det ene eller begge af landene ikke var i krig med et tredje land. Zonen kom altså til at fungere som en slags ”garantitraktat mot svenske angrep på Norge over dette området”. Konventionen om den neutrale zone var uopsigelig⁵⁵ (Berg, 1995, s.37-8).

I tillæg blev der indgået en voldgiftsaftale, som Norge havde ønsket, hvilken skulle gælde for 10 år af gangen, men den blev dog ikke så omfattende som ønsket fra norsk side:

”Framtidige tvister som berørte rikenes uafhængighed, integritet eller vitale interesser, skulle ikke kunne avgjøres ved voldgift. Men i tilfælde om hvilke tvister som berørte disse vitale interesser, skulle også dette spørgsmål avgjøres ved voldgift” (Berg, 1995, s.38).

Karlstad-overenskomsten var et svensk-norsk kompromis. Dog havde stormagterne i baggrunden udøvet ”sitt bestemte press” til Norges fordel. Ifølge Wedel Jarlsberg (Berg, 1995, s.38) bar den russiske henvendelse til den svenske regering ikke præg af at være ”en vennlig henstilling”. Henstillingen var snarere en ”allvarlig admonition”, skulle den tyske gesandt i Danmark have fortalt Jarlsberg. Ifølge Berg var dette dog en overdrivelse: henvendelsen var ”vennskabelig” skønt den byggede på forudsætningen formuleret af Michelsen (at Sverige også havde krævet, at de gamle fæstninger også skulle nedrives, hvilket ikke var tilfældet). Ifølge en engelsk diplomat skabte Norges

---

⁵⁵ Men blev ved gensidig overenskomst ophævet i 1993.

”jugglery with words” irritation hos stormagterne, men det havde sin virkning (Berg, 1995, s.40).

Jungar siger følgende om overdrivelsen fra norsk side:

”Det förefaller som om den ryska regeringen inte hade varit ordentligt informerad om de svenska kraven beträffande Kongsvingers och Fredrikstens fästningar. Den hade tydligen fått den felaktiga uppfattningen att Sverige fordrade rasering inte enbart av de moderna anläggningarna utan även av de historiska och militärt betydelselösa. Raben-Levetzaus henvendelse hade inte understrukit skillnaden och hade därigenom måhända bidragit till missförståndet” (1969, s.89).

Sammen med ”nordmennes faste vilje til ikke å gi etter for svenske trusler” blev den svenske ”viljen til kompromiss stimuleret av vissheten om at stormaktene ville komme til å intervenere dersom forhandlingene endte med et brudd” (Berg, 1995, s.40). Det var et faktum at stormagternes henstillinger var blevet rettet mod Sverige og ikke mod Norge. For den svenske regering og forhandlingsdelegation stod det klart, at de russisk-franske henvendelser til den svenske regering blot var et forvarsel om, at stormagterne samlet ville intervenere, såfremt forhandlingerne skulle blive afbrudte, og Tyskland havde støttet op herom, ligesom Storbritannien i store vendinger havde gjort sin holdning klar. Endda en femte stormagt – Østrig-Ungarn – havde indikeret, at tingene ikke stod til at ændre for Sverige. Den tyske udenrigsminister forklarede i november 1905, hvorfor Tyskland også bakkede op om kravene til Sverige: Tyskland ønskede ikke noget ”uroeligt Hjørne” (Løvland, 1929, s. 270 citeret i Berg, 1995, s.40) i Norden. Det samme var tilfældet for de andre stormagter. Dette virkede til fordel for den svageste part i forhandlingerne. Ifølge Jungar (1969, s.90) er det ikke klart, hvor stor vægt, der skal lægges på stormagternes pres under Karlstadsforhandlingerne. Ifølge ham er det muligt, at der var et kompromis på vej, før Stockholm modtog noterne og henvendelserne fra stormagterne – altså et kompromis uden stormagtsindblanding.

Ingen af stormagterne var interesserede i at være en del af en blodig konflikt, og støtte enten den ene eller anden part alt efter, hvad der passede deres (magt)interesser bedst. Såfremt muligt ville stormagterne nøjes med at udøve politisk pres på Norge og Sverige. Kun i tilfælde af krigsudbrud mellem Sverige og Norge truede stormagterne med at gå ind og blande sig i en sådan eventuel krig. Det politiske pres havde bl.a. til formål at stoppe en krig mellem Sverige og Norge fra at opstå. Velvidende at stormagterne ville gribe ind, såfremt der blev krig, ville det være begrænset, hvad Sverige ville kunne få ud af en krig. En svensk startet krig (eller norsk for den sags skyld) kunne have resulteret i en koalition med Sverige og Tyskland på en side og Norge, England og Rusland på den anden side eller i en ensidig støtte til Norge. Såfremt Sverige og dets potentielle allierede ville vinde krigen, ville de vindende parter skulle have landindrømmelser eller adgang til norske havne eller lignende. Som nævnt ovenfor ville dette sandsynligvis ikke være det værd for Sverige, da der i så i værste fald ikke ville være meget tilbage af Norge til Sverige.

5.4.2.4 Forhandlingsresultatet

Overenskomsten, som de norske og svenske forhandlere blev enige om, bestod altså af fem konventioner for:

- Voldgift;
- Den neutrale zone;
- Rensdyrgræsning;
- Transit; og
- Vandløbsregulering.

Konventionernes hovedindhold er opsummeret i tabellen nedenfor.

Tabel 2: Karlstad-overenskomsten i 1905

Konvention om	Varighed	Indhold	Undtagelser
Voldgift	10 år	Fremtidige tvister	Tvister om rigernes uafhængighed, integritet eller vitale interesser
Den neutrale zone	Uopsigelig	Demilitariseret zone, nedlægning af grænsefæstningerne	Ikke gældende i krig med tredje magt; militær jernbanetransport; Fredriksten og Kongsvinger
Rensdyrgræsning (reinbeite)	1908-17	Svensk ret til rensdyrgræsning i Troms og Finnmark	Fastboende og aktieselskaber
Transit	30 år	Godstransport	Ofofbanen
Vandløbsregulering (vassdrag)	50 år	Indgreb i fælles vandløb	

Kilde: Berg, 1995, s.41.

De fem konventioner blev godkendt af Stortinget d. 9. oktober, og af Riksdagen d. 13. oktober.

Behandlingen i det norske Storting blev ”hard”. ”Alle deler av overenskomsten ble angrepet” med det udgangspunkt, at ”Norges uafhængighed var dybt krenket”. Mange betragtede overenskomsten, som en national ydmygelse. Jørgen Løvland ”unnskyldte seg med”, at de norske forhandlere havde måttet give indrømmelserne for at ”unngå krig”. På et tidspunkt, fortalte han Stortinget, ”hadde han sittet med uret i hånden for å notere det historiske øyeblikket da forhandlingerne brast og krigen kom” (Berg, 1995, s.40-1). Da Karlstadsoverenskomsten ”tross bitre ord” til sidst blev godkendt med 101 mod 16 stemmer, var forklaringen den, at Stortinget ikke havde noget reelt valg, hvis det ville undgå krig:

”I striden om grensefæstningerne hadde forhandlingene vist at Sverige neppe hadde mer å gi” (Berg, 1995, s.41).

Som tidligere nævnt, var det klart opfattelsen, at Norge ikke ville kunne vinde en eventuel krig mod Sverige – i hvert fald ikke uden stormagtsindblanding. Dette bekræftedes også af den norske forsvarsminister Wilhelm Olsson (Berg, 1995, s.41).⁵⁶

Den 26. oktober 1905 blev Karlstad-overenskomsten underskrevet. Samme dag gav kong Oscar afkald på den norske trone, og den svenske regering vedtog at anerkende Norge som en ”från unionen med Sverige skild stat” (Heiberg, 1906, s.701 citeret i Berg, 1995, s.42). Efter overenskomsten var blevet underskrevet, og den svenske Riksdag havde erklæret unionen for ophævet tilkendegav stormagterne deres anerkendelse af Norge som en selvstændig stat

Det danske engagement til Norges fordel skabte ”en bitterhet i Sverige som kunne måle sig med bitterheten mot Norge” (Berg, 1995, s.40). Den blev yderligere forstærket om spillet om den norske trone, hvor den danske prins Carl var den foretrukne kandidat. Kongevalget i Norge var det sidste, der manglede, før unionsopløsningen var fuldført

5.5 Spillet om den norske trone: fuldbyrdelsen af unionsopløsningen

Sidste forhindring i forhold til unionens opløsning var spørgsmålet om, hvem der skulle placeres på den norske trone. Hvis da Norge overhovedet skulle være et monarki med egen konge. Der var tanker i Stortinget, og i norske kredse generelt, der forestillede sig Norge som republik (Jungar, 1969; Berg, 1995).

Spillet om den norske trone startede for alvor allerede efter Norges 7. juni erklæring. Stormagterne forholdte sig ikke neutrale i dette spørgsmål om kongevalg, selvom de alle havde erklæret, at dette ville være tilfældet (Lindeberg, 1958, s.16-37). Flere faktorer spillede ind på, hvorfor stormagterne alligevel blandede sig. I det følgende ville disse spørgsmål blive behandlet. Diskussionen om spørgsmålet om den norske trone vil i korte træk blive ridset op med henblik på at vise, at stormagterne igen gjorde sin indflydelse gældende indenfor dette aspekt af unionsopløsningen.

---

⁵⁶ D. 18. oktober sagde kong Oscar følgende til den svenske Riksdag om den svensk-norske union, som nu var på vej til at ophøre: ”I sanning icke utan djup smärta ser Jag den forna skilsmässan emellan dessa tvenne stambesläktade folk återinträda samt de olägenheter och faror, hvilka under ett nära sekel gammalt förbund tycktes vara för alltid aflägsnade, möjligen ånyo väckas till lif. Jag vill dock ej undertrycka den förhoppning, att, oaktadt den politiska föreningen tyvärr icke längre består, en varaktig fred emellan Sveriges och Norges folk likväl måtte kunna bevaras för framtiden till bägges trygghet och lycka, och Jag är förvissad, att en god grund härtill blifvit lagd genom de öfverenskommelser med Norge, hvilka I nu, på Mitt förlag, hafven godkänt” (Nasjonalbiblioteket, 2007c).

Stortingets og det norske folks valg af konge, og hele processen forbundet hermed, var afgørende for at nordmændene kunne vinde stormagternes accept af deres selvstændighedserklæring d. 7. juni 1905.

5.5.1 7. junibeslutningen starter spillet om den norske trone

Rent juridisk var Norge et monarki uden konge d. 7. juni 1905 (Jungar, 1969, s.92). Beslutningen startede hele processen med at finde en konge, som kunne overtage den norske trone, og diskussionen om, hvorvidt Norge overhovedet skulle forblive et monarki, og ikke blive til en republik.

Stortinget havde d. 7. juni også tilbudt den norske trone til en af kong Oscars sønner – Bernadottetilbuddet - med det formål for øje at vise omverdenen – stormagterne - at 7. junibeslutningen ikke var revolutionær, men var et tiltag der var nødvendigt med henblik på at sikre Norge dets grundlovsmæssige rettigheder. Dette bidrog til at skabe en ”forståelsesfuld stemning overfor Norge” (Berg, 1995, s.27):

”Att de ansvariga politikerna, när frågan blev akut, uttalade sig för en konstitutionell monarki berodde till stor del på utrikespolitiska överväganden. Et republikanskt Norge hade haft mindre möjligheter att vinna sympati ute i Europa” (Jungar, 1969, s.92).

Mange repræsentanter i Stortinget og i Norge generelt erklærede sig ellers som republikanere, men det ville have været svært for de europæiske kongehuse at acceptere, at Norge blev republik. Såfremt dette skulle ske kunne det startede lignende revolutioner i andre kongedømmer i Europa. Især Tyskland frygtede sådanne følgevirkninger (Jungar, 1969, s.92-3; Berg, 1995, s.43).

Uofficielt afviste kong Oscar straks tilbuddet, men afslaget blev først officielt d. 27. juni, hvor han viderebragte sit afslag til pressen (Berg, 1995, s.26-7):

”Norges anbud ter sig i början mycket vackert, men jag känner människorna där och är övertygad om att de i sina hjärtan alls inte önska få det så, utan blott gjort det för att ge sin revolution ett bättre utseende och därmed kasta sand i Europas ögon” (Hildebrand, 1945, s. 340).

5.5.2 Den danske prins Carl kommer i spil

Det klare nej fra svensk side til det norske tilbud gjorde det muligt at lede efter kandidater uden for Sverige og Norge. For Norge kom afslaget belejligt, da det åbnede op for, at den danske prins Carl så kunne vælges til norsk konge. I virkeligheden havde det været et spil udadtil, at man ønskede sig den svenske kronprins som norsk konge. Reelt var man interesseret i, at den danske prins Carl skulle blive norsk konge, da den danske prins var gift med kong Edwards (konge af Storbritannien) datter, hvorfor denne relation kunne skaffe Norge Storbritanniens støtte og dermed en vigtig stormagtsallieret. Som Wedel udtalte, ville valget af den danske prins ”for al fremtid give [Norge] en afgørende politisk støtte i Europa” (Wedel, 1946, s.134 citeret i Berg, 1995, s.44). Derfor blev den norske ”kampanjen”

intensiveret i København og London, ikke nedtrappet, efter stormagterne havde anerkendt Norge som en selvstændig stat (Berg, 1995, s.44). Det var vigtigt at få Englands fortsatte støtte efter unionsopløsningen.⁵⁷

Det var ikke uden bekymring for den tyske kejser, at Norge havde prins Carl som den foretrukne kandidat, da de ville være bange for en stigende britisk indflydelse i Norge som følge af det familiære bånd til kong Edward, som altså kunne få betydning for magtbalancen i Skandinavien. Da det blev kendt i Tyskland, at prins Carl var Norges foretrukne kandidat, forsøgte man at få Bernadotterne til at ændre deres synspunkt i forhold til den svenske krone. Kejser Wilhelm opfordrede endda kong Oscar og den svenske kronprins til at anvende magt overfor Norge. Begge dele mislykkedes. Samtidig engagerede kong Edward sig ”hårt for sin svärsons sak” (Jungar, 1969, s.93).

Da det ikke lykkedes for Tyskland at påvirke Sverige, foretrak Tyskland i stedet for den danske prins Valdemar.⁵⁸ Fra norsk hold afviste man det tyske forslag med den begrundelse, at prins Valdemar hustru var katolsk, hvorfor hans kandidatur ville give de norske fortalere for at gøre Norge til en republik vind i sejlene. Derimod ville prins Carl straks blive accepteret af Stortinget og det norske folk som konge (Berg, 1995, s.45-6; Lindberg, 1958, s. 16-37).

5.5.3 Norsk lobbyvirksomhed i København

I København forsøgte de to norske privatpersoner F. Wedel-Jarlsberg og Fridtjof Nansen at påvirke sagen til deres fordel: de ønskede prins Carl som norsk konge. De var privatpersoner, men havde gode forbindelser med højtstående diplomater i Danmark samt blandt stormagterne. Alan Johnstone, som var britisk minister i København, var en anden væsentligt fortaler for prins Carl. I lighed med Wedel-

---

⁵⁷ Bl.a. var det vigtigt at sikre, at den nye selvstændighed ikke lod sig kue af en sidste rest af svensk indflydelse på norsk selvbestemmelse. Andre grunde til valget af den danske prins, inklusive ideologiske og praktiske grunde, var sekundære i forhold til at opnå Englands støtte.

⁵⁸ Under det tidligere nævnte møde mellem kejser Wilhelm og tsar Nikolaj havde kejseren også forsøgt at overbevise tsar Nicolaj om, at England ville udnytte unionsopløsning til at vinde indflydelse i Norge. Kejserens formål med dette var ”förverkliga sin dröm om en rysk-tysk allians som kärna i ett kontinentalblock riktat mot England” (Jungar, 1969, s.93). For at fremme dette formål henviste han til hans samtale med kong Oscar, i sammenhæng med hvilket han ifølge Jungar syntes at have ”tillskrivit den svenske monarken replikker, som denne aldrig fällt, eller i varje fall grovt förvanskad dennes uttalanden” (1969, s.92). Angiveligt havde kejseren også sagt, at Oscar havde fortalt ham, at Tyskland frit kunne besætte Bergen, og at England til gengæld kunne besætte Kristiansand. Dette havde haft sin effekt på tsaren, som blev meget bekymret over dette scenario. Såfremt dette skulle finde sted, ville Ruslands havne i Murmansk miste deres værdi, og englænderne ville kunne lukke Kattegat. Kejseren sagde tilmed også, at den svenske konge havde været ligeglad med, hvem der skulle efterfølge ham, og om Norge skulle blive til en republik, hvilket bekymrede kejseren yderligere. Endelig havde kejseren fortalt tsaren, at prins Valdemar kunne være en kandidat til den norske trone, eftersom ingen svensk prins var interesseret i denne, samt at den engelske konge allerede havde meddelt København, at han støttede prins Carls kandidatur. Såfremt prins Carl skulle blive norsk konge, ville det af kejseren påpegede scenario kunne blive virkelighed: England ville øge sin indflydelse i Norge, senere intrigere, før endelig at besætte Christiansand og afskære alle andre magter fra Østersøen (Jungar, 1969, s.93-4). Dermed blev spørgsmålet om adgang til Østersøen, som så mange gange før, et centralt spørgsmål. Mødet endte som en triumf for kejser Wilhelm. Han havde forlagt tsaren et forslag til en russisk-tysk alliance, og tsaren havde skrevet under. Denne traktat vakte imidlertid ingen entusiasme i hverken Tyskland eller Rusland, hvorfor den aldrig kom til at få nogen praktisk betydning.

Jarlsberg forsøgte han at skræmme med en norsk republik, såfremt prins Carl ikke accepterede at blive norsk konge (Jungar, 1960, s.95). Kong Edward havde som nævnt også engageret sig i sagen.

Til at starte med, havde den russiske tsar talt for prins Valdemars kandidatur, hvorfor den tyske kejser havde regnet med hans støtte. Imidlertid kom der en anden besked fra København: den russiske gesandt i København, Izvol'skij erklærede, at Rusland ikke ønskede at blande sig i kongevalget, og at han ikke havde noget imod prins Carls kandidatur (Jungar, 1969, s.96). Ruslands indre situation og dets krig imod Japan kan igen også have spillet ind i dette spørgsmål. Begge dele kan have været med til at lamme Ruslands handlekraft. En anden faktor kan være Norges demokratiske traditioner, hvilke kan have virket formildende på Rusland, da kongen så ikke ville få så stor indflydelse på politikken i Norge (Jungar, 1969, s.98; Due-Nielsen, 2006, s.464-5).

5.5.4 Unionsopløsningen fuldbyrdes: prins Carl vælges som konge

Til sidst prøvede man fra tysk side, at gøre fremstød hos den norske regering i Christiania. Det norske svar ikke opmuntrende, hvorfor den tyske aktivitet i den henseende blev afbrudt. Da kejser Wilhelm besøgte København i august lod han det forstå, at han godkendte prins Carls kandidatur. Som andre medvirkende årsager til dette nævnte kejseren den engelske opinion, som pegede på prins Carl som norsk konge, samt danske politikeres frygt for at blive blandet ind i komplikationer (Jungar, 1969, s.96).

Velvidende at Norge havde stormagternes accept af prins Carl som kongevalg, stemte et klart flertal i det norske Storting d. 31. oktober 1905 for at lade regeringen indlede forhandlinger med prins Carl om den norske trone, forudsat at et flertal i den norske befolkning ønskede dette. Afstemningen var sat i værk efter dansk anmodning. Folkeafstemning blev afholdt d. 12-13. november og endte med, at et klart flertal – 259.563 mod 69.264 – stemte for, at prins Carl skulle blive Norges nye konge.⁵⁹ Den 18. november valgte et enstemmigt Storting prins Carl under hans nye navn Haakon VII til Norges konge. Med folkets og Stortingets mandat i ryggen og stormagternes billigelse kunne han gøre sit indtog i Christiania d. 25. november. D. 27. november aflagde kongen sin ed til forfatningen, hvorefter 7. juniregeringen blev omdannet til kongens regering med Christian Michelsen som statsminister. Dermed var unionsopløsningen på alle måder blevet fuldført (Berg, 1995, s.48-51; Due-Nielsen, 2006, s.464-5).

---

⁵⁹ 21% stemte imod.

6. Ålandsspørgsmålet

I det følgende analyseres den alvorlige konflikt mellem Sverige og Finland, som kulminerede i begyndelsen af 1920'erne, hvor denne også fandt sin afgørelse.

6.1 Indledning

Ålandsøerne var i flere århundreder en fast bestanddel af Sverige. Dette ændrede sig, da Åland sammen med resten af Finland blev en del af det tsariske Rusland i 1809. Grundet Ålandsøernes og Sveriges fælles historie, kultur, geografiske placering i forhold til Sverige osv. forblev ålændingenes relationer til Sverige dog tætte (Andersson og Padelford, 1939, s.466).

I forbindelse med oprettelsen af Sovjetunionen i 1917 erklærede Finland sig d. 4. december som en selvstændig stat.⁶⁰ Ingen ålændinge deltog i denne aktion. Sovjetunionen anerkendte Finlands selvstændighed d. 31. i samme måned, hvorefter Sverige, Frankrig og Tyskland fulgte efter d. 4. januar 1918. Ålandsøernes tilhørsforhold var ikke blevet bragt på bane (Andersson og Padelford, 1939, s.469). D. 31. december havde et overvældende klart flertal af ålændinge stemt for at slutte sig til en union med Sverige.⁶¹ Sprogæssigt var befolkningen næsten 100 % svensktalende og orienteret mod Sverige i forhold til kultur og økonomi. Derudover frygtede ålændingene stærk finsk domination samt at Finland skulle blive socialistisk. Sverige bakkede op om ålændingenes ønske. I sin åbningstale til Rigsdagen i januar 1918 bragte den svenske konge emnet på banen. Han gav udtryk for, at Finlands selvstændighed kunne bane vej for en løsning og forsikrede, at Sverige ville gøre, hvad det kunne for at finde en løsning på spørgsmålet (Andersson og Padelford, 1939, s.469-70; Joenniemi, 2003b, s. 88).

6.2 Ålandsøernes strategiske værdi

Øernes strategiske værdi var ifølge Joenniemi den primære grund til, at Sverige ønskede at indlemme øerne i det svenske rige igen (2003b, s. 88). Fra svensk side var der en interesse i en permanent demilitarisering af øerne, og i konservative og aktivistiske kredse var der stemning for en tilslutning med Sverige. Især den svenske kong Gustav V beskæftigede sig med tanken om at indlemme Ålandsøerne i Sverige (Salmon, 1997, s.162).

---

⁶⁰ I forbindelse med oprettelsen af Sovjetunionen i 1917 erklærede Finland sig d. 4. december som en selvstændig stat. Ingen ålændinge deltog i denne aktion.

⁶¹ D. 2. februar 1918 overbragte nogle ålandske repræsentanter en ny erklæring om ålændingenes ønske om at tilslutte sig Sverige, som var underskrevet af 98% af de stemmeberettigede på Ålandsøerne (Andersson og Padelford, 1939, s.470).

Andersson og Padelford (1939, s.465) påpeger, at øerne har stor betydning for militær- og flådestrategierne for alle de lande, som grænser ud til Østersøen, hvorfor øernes status er af stor betydning for alle disse lande.

Ikke mindst for Sverige og Finland havde øerne stor betydning med hensyn til deres nationale interesser jf. Morgenthau. Øgruppen er lokaliseret mindre end 50 kilometer fra det svenske fastland og mindre end 75 fra det finske fastland. I forhold til Stockholm er afstanden små 115 kilometer og i Helsingfors tilfælde 210 kilometer.

Den svenske avis *Folkets Dagblad Politiken* havde d. 1. juni 1920 følgende kommentar til Ålandsøernes strategiske vigtighed for såvel Finland som Sverige:

”Emerllertid har den ålandska anslutningen til Sverge också sin baksida, som man ej heller bör blunda för. Dess läge gör Åland til en mye viktig militär punkt, så länge nu den militariska vansinnighetan skall få behärska världen [...]” (1920).

6.3 Ålandsspørgsmålet under 1. verdenskrig

I 1917 under 1. Verdenskrig havde tyskerne antydnet sympati for, at Ålandsøerne kunne blive genforenet med Sverige – en tanke som de kombinerede med et projekt om øget svensk malmeksport til Tyskland. Tilbuddet blev afslået af den svenske koalitionsregering trods protester fra højrefløjen. Tilmed overvejede Tyskland at indlemme Ålandsøerne under Tyskland med det formål for øje, at man kunne forhindre briterne i at afskære forsyningerne af jern fra Sverige til Tyskland i en fremtidig krig (Thulstrup, 1968, s.319).

Den tyske udenrigsminister Richard von Kühlmann var først tiltrukket af ideen om at okkupere øen med henblik på stramme Tysklands greb om Sverige på kort sigt samt efter krigen. Men da Tyskland på tidspunktet ikke havde ressourcerne hertil, overvejede han en anden løsning, som også havde været på tale tidligere under krigen: ”a Swedish occupation of the Åland Islands under German auspices” (Salmon, 1997, s.162-3).

6.3.1 De tyske henvendelser til den svenske konge

Kühlmann var klar over den svenske konges personlige interesse i Ålandsspørgsmålet. Derfor foretog han to hemmelige henvendelser til kongen d. 11. november og d. 17. december 1917 bag ryggen af Sveriges nye venstrefløjsregering. I første henvendelse blev kongen bedt om ”’an unofficial but authentic reply’ to the question of what the king’s attitude would be if Germany captured Åland and then offered the islands for occupation by Swedish troops” (Salmon, 1997, s.163). Efter nærmere diskussion med sine ministre vendte kongen tilbage med et ikke-bindende svar, hvilket ikke direkte

afviste det tyske tilbud, men tilkendegav, at det var bedre at diskutere spørgsmålet på en fremtidig fredskonference (1997, s.163).

I anden henvendelse henviste Kühlman til ålændingenes ønske om en union med Sverige og lovede kongen at bringe emnet op under Tysklands forhandlinger med Rusland “on certain conditions, including an increase in iron ore exports to Germany after the war” (1997, s.163). Kongens svar var igen påpasseligt, men regeringen ”clearly took this second German offer seriously” (1997, s.163). Den 23. december sendte regeringen en note til Tyskland, Østrig og Tyrkiet - de to sidstenævnte var medunderskrivere af Pariserdeklarationen⁶² - hvori Sverige anmodede om, at der blev taget hensyn til Sveriges interesser i Ålandsspørgsmålet i Brest-Litovsk forhandlingerne. Sverige bragte ikke direkte suverænitetsspørgsmålet op, men bad i henhold til Pariserdeklarationen Rusland om at nedrive de befæstningsværker på Ålandsøerne, som landet havde rejst under krigen og foreslog tilmed en fuldstændig neutralisering som den bedste løsning på lang sigt (1997, s.163).

Denne note mødte ikke større modstand hos Storbritannien. Det modsatte var tilfældet i Frankrig og Italien. Årsagen hertil var, at man fra britisk side mente, at Sverige ”was more likely than either Finland or Russia to keep the Ålands out of Germany’s hands, and that Swedish possession of the islands was likely to set up a conflict of interests with Germany, the power striving for Baltic hegemony” (Salmon, 1997, s.163). Altså ville denne konflikt kunne tage noget af Tysklands opmærksomhed fra slagmarkerne i Frankrig og dermed støtte Ententen⁶³ i krigen i sidste ende. Ligeledes ville svensk kontrol over Ålandsøerne være ensbetydende med et sammenfald af interesser med hensyn til Sveriges kontrol over adgangen til Østersøen og Ententens kamp mod Tysklands ubådsdomination i området (Salmon, 1997, s.163).

Den 2. januar 1918 havde Kühlman svaret positivt tilbage på Sveriges note. Den 9. februar under Brest-Litovsk forhandlingerne - kort før Trotsky afbrød disse - havde Kühlman bragt Sveriges neutraliseringsforslag på bane. Men eftersom en neutralisering af Ålandsøerne ikke var nogen fordel for Tyskland, så længe krigen stod på, blev resultatet af Tyskland og Ruslands forhandlinger i forhold til Ålandsspørgsmålet, at befæstningerne på Ålandsøerne ”were ’to be removed as soon as possible’”, og deres fremtidige status skulle ordnes ”by special agreement” mellem Tyskland, Finland, Rusland og

---

⁶² Pariserdeklarationen af 1856 afsluttede Krimkrigen mellem Rusland og en alliance bestående af det Osmanniske Rige, Sardinien, Frankrig og Storbritannien. I fredsbetingelserne hed det, at Sortehavet skulle være neutralt territorium, hvor krigsskibe ikke måtte færdes i disse vande. Derudover forbød traktaten lande at oprette fæstninger langs dets kyster (Wikipedia, 2008).

⁶³ Ententen eller Ententemagterne var under 1. Verdenskrig en alliance mellem Storbritannien, Belgien, Italien, Rusland og (fra 1917) USA, som kæmpede mod Centralmagterne: Tyskland, Østtrig-Ungarn, det Osmanniske Rige og Bulgarien.

Sverige i konsultation med andre parter med interesser i spørgsmålet (1997, s.163-4). Altså blev der ikke forhandlet noget konkret på plads.

6.3.2 Svensk anerkendelse af finsk selvstændighed, finsk borgerkrig og ny tysk indblanding

Den 18. januar 1918 gik Sverige med til at anerkende Finlands selvstændighed ”without reservation” (1997, s.164), men den svenske konge håbede stadig på Ålandsøernes tilbagevenden til Sverige – noget som ålændingene også gjorde større og større krav på eftersom den politiske situation i Finland blev værre og værre (1997, s.164).

I slutningen af januar 1918 udbrød den finske borgerkrig, hvor de finske hvide appelerede til både Sverige og Tyskland om hjælp. Tyskland ønskede ikke en indblanding i konflikten, mens forhandlingerne i Brest-Litovsk stod på, men forsøgte at overtale Sverige til at gribe ind. Prins Viktor von Wied kom til Stockholm i februar 1918 med beskeden om, at det var Sveriges sidste mulighed for at indlemme Ålandsøerne under Sverige. Det blev dog hurtigt indset fra svensk side, at et militært indgreb var politisk umuligt. Samtidig begyndte man fra tysk side at ændre holdning i forhold til en svensk overtagelse af Ålandsøerne. Man begyndte i stedet at overveje, om ikke Finland ville være en mere pålidelig allieret end Sverige set i lyset af Sveriges igangværende handelsforhandlinger med Storbritannien. Derudover havde Finland åbnet op for muligheden for en tysk overtagelse af Ålandsøerne på den betingelse, at Tyskland ydede Finland militær bistand (1997, s.164).

Den 13. februar havde Sverige sendt to fartøjer til øgruppen – efter konsultation med Tyskland, England og Frankrig - ”närmast för att ta ombord de ålänningar som önskade komma under Sveriges beskydd” (Thulstrup, 1968, s.319). Kort derefter indfandt der sig hvide tropper på øen, hvilke efterfulgtes af røde tropper nogle dage efter. Efterfølgende opstod der strid mellem disse to parter, men denne kunne afblæses efter svensk indgriben. Den officielle årsag til den svenske indgriben var, at Sverige tog dette skridt af humanitære årsager, da det rygtedes, at russiske tropper begik grusomheder imod den finske befolkning. Men ifølge Salmon (1997, s.164) var der ”little doubt that the king and queen, as well as the minister of marine, Erik Palmstierna, were thinking primarily in terms of annexation”. En uge senere besluttede Tyskland sig dog for selv at besætte øgruppen som en følge af, at man fra hvidfinsk side endnu engang havde bedt Tyskland om militær støtte. Den svenske regering blev informeret om beslutningen d. 21. februar, og beordrede de svenske tropper væk fra øen. De blev dog efterfølgende bedt om at blive på øen for i fællesskab med Tyskland at besætte øgruppen.

6.3.3 Andre stormagters involvering

I marts 1918, efter store fremskridt i krigen for Tyskland, besluttede Tyskland sig for at indtage en stærkere holdning overfor Østersøspørgsmål og Ålandsspørgsmålet i særdeleshed. Sverige måtte nu forvente, at spørgsmålet skulle løses udelukkende på tyske præmisser. Fra britisk side informerede man Sverige om, at man støttede svensk suverænitet over Ålandsøerne, men at dette skulle ske i overensstemmelse med Ententen og, hvis muligt, i overensstemmelse med Finland. Frankrig og Storbritannien var i modsætning til Sverige underskrivere af Pariserdeklarationen. På et tidspunkt, hvor Sverige forhandlede om en handelsaftale med vestmagterne, havde dette argument sin effekt (1997, s.165).

Imidlertid måtte svenske tropper trække sig tilbage fra øerne. Den svenske besættelse af øerne havde ført til ”bitter recriminations” med Finland (1997, s.165). Thulstrup udtaler følgende om forløbet:

”De svenska åtgärderna, som närmast dirigerades av sjöministern Erik Palmstierna, hade skapat djup misstro i Finland” (1968, s.19).

Den tyske besættelse havde desuden resulteret i ”a severe loss of prestige” for Sverige. Endelig havde vestmagterne indikeret, at der ikke kunne nås nogen løsning uden deres involvering i spørgsmålet, hvorfor den svenske regering d. 25. april 1918 besluttede sig for at trække alle tropper tilbage fra Ålandsøerne. Få dage senere sikrede Sverige tysk opbakning til et *communique*, som proklamerede, at Sverige, Tyskland og Finland var parate til ”in principle to start negotiations for dismantling the Åland fortifications” (Salmon, 1997, s.165). Dermed synes Sverige at have nået sit umiddelbare mål: nemlig ikke at have tabt ansigt i forhold til Ålandsspørgsmålet. Erklæringen fik det til at se ud som, at Sverige ikke trak sig ud af pga. de finske protester, og at der var en løsning i sigte i forhold til befæstningerne. Sverige var også klar over, at en løsning kun kunne findes i fælleskab med stormagterne, som havde underskrevet Pariserdeklarationen (1997, s.165).

Tyskland protesterede over, at ”Britain and France should have any say in Baltic affairs” (1997, s.165), hvilket førte til Tyskland og Sverige d. 17. maj indgik en hemmelig overenskomst om, at Sverige ikke måtte forhandle med andre magter om Ålandsspørgsmålet uden Tysklands accept. Sverige havde ikke noget valg pga. Tysklands dominans i Østersøen. Til gengæld var Sverige blevet lovet forhandlinger om Åland, men på tyske præmisser. Vestmagterne havde på den anden side også proklameret, at Sverige ikke havde nogen rettigheder under 1856-traktaten (1997, s.166). Dermed kom Sverige til at stå i et modsætningsforhold. Sverige skulle balancere mellem ikke at blive for afhængig af Tyskland på den ene side, og på den anden side skulle Sverige undgå at støde Ententen (1997, s.166). Tysklands nederlag i november 1918 førte til en svensk ”forsømmelse” i forhold til at leve op til majtraktaten

(1997, s.166). Nederlaget førte til, at også tyskerne måtte forlade Åland. I december 1918 blev der underskrevet en aftale mellem Sverige, Finland og Tyskland, som gik ud på, at de russiske forsvarsværker skulle rives ned, hvilket blev gennemført i svensk-finsk regi i 1919 (Thulstrup, 1968, s.319).

6.3.4 Fredskonferencen i Paris og Versailles-traktaten

I slutningen af 1918 var status for Ålandsøerne den, at Rusland ikke formelt havde opgivet alle rettigheder og krav på Ålandsøerne; Finland hævdede at det havde suveræniteten over øerne; Sverige påstod ikke, at det havde rettighederne til øerne, men ville gerne have spørgsmålet afgjort ved international mægling; Tyskland havde okkuperet øerne og indgået fredsaftaler med Rusland og Finland og Sverige, hvilke drejede sig om af nedrustning af Ålandsøerne men ikke om suveræniteten over samme. Tyskland gjorde heller ikke krav på øerne, og i forbindelse med Versailles-traktaten⁶⁴ blev disse traktater annulleret (Andersson og Padelford, 1939, s.471-2).

I juni 1919 markerede ålændingene gennem endnu en folkeafstemning, at de ville genforenes med Sverige. Folkeafstemningen havde givet det resultat, at 96 % stemte for en genforening med Sverige (Thulstrup, 1968, s.319). Den ålandske befolkning fortsatte sin kamp for tilslutning med Sverige. I forbindelse hermed blev flere deputationer sendt til Sverige. Dertil kom, at de havde henvendt sig til Frankrig, Storbritannien, Italien og USA, hvor de såvel før som under fredskonferencen udtrykte deres håb om, at præsident Wilsons principper om national selvbestemmelse ville blive gjort gældende, da de håbede på, at dette kunne føre til en officiel folkeafstemning om deres nationale tilhørsforhold. Sverige foreslog også det sidstnævnte overfor Finland, hvilket Finland afslog. I stedet tilbød Finland Sverige direkte forhandlinger om Sveriges militære interesser i området, men Sverige nægtede at forhandle med Finland, såfremt suverænitetsspørgsmålet ikke kunne diskuteres. Dertil kom at Sovjetunionen fortsat ikke betragtede de indgåede aftaler om øerne som gyldige, da det ikke havde været med under forhandlingerne (Andersson og Padelford, 1939, s.472).

På fredskonferencen blev det foreslået, at spørgsmålet om Ålandsøerne skulle overlades til NF. Neutraliseringen af Ålandsøerne, som Rusland ifølge Pariserdeklarationen var forpligtet til overholde blev ikke nævnt. Derfor var det uklart, hvorvidt denne bestemmelse stadig var gyldig, og om Finland skulle ”overtage” Ruslands forpligtelser (Andersson og Padelford, 1939, s.473).

---

⁶⁴ Versailles-freden blev underskrevet den 28. juni 1919 af Frankrig, Storbritannien, Belgien og deres allierede på den ene side og Tyskland på den anden side som afslutning på 1. verdenskrig.

6.4 Ålandsspørgsmålet bluser for alvor op efter krigen

I foråret 1920 voksede spændingen og usikkerheden omkring øerne, da Finland vedtog en lov for Ålandsøerne, som gav disse en øget autonomi i forhold til resten af Finland. Denne lov kølnede ikke interessen for tilslutning til Sverige ned, og befolkningen nægtede at anerkende den (Andersson og Padelford, 1939, s.473). Der var for alvor kommet liv i diskussionen om Ålandsspørgsmålet, hvilket ifølge kammerherre Zahle skyldtes tre grunde:

”[F]or det første Modtagelsen af Selvstyreløven, for det andet Hans Majestæt Kong Gustafs Besøg i Paris og London, hvor Majestæten formenes overfor Ententens Statsmænd at have forsøgt at sætte Fart i en Afgørelse i Sveriges Favør, og endelig nu Udenrigsminister Palmstiernas Udtalelser ved Forening Norden’s Møde [...]” (UM, 1920a, nr. L, s.1).

Ligeledes var en finsk delegation, bl.a. bestående af den finske udenrigsminister Holsti og den finske Rigsdags første viceformand Kotonen, rejst til London for officielt at ”overbringe høje Ordensudmærkelser”, hvilket dog ifølge kammerherre Zahle næppe var formålet med rejsen. Derimod var det sandsynligt, at Ålandsspørgsmålets betydning for Finland ville blive klarlagt af delegation, ligesom det sandsynligvis var formålet med den svenske konges besøg i London og Paris (UM, 1920a, nr. XXXIV, s.1-2). Begge parter i konflikten forsøgte altså at involvere stormagterne i konflikten for at få stormagternes støtte i deres sag. Det var implicit, at begge parter indså, at de måtte have stormagternes støtte og accept med henblik på at sikre sig overhøjheden over Ålandsøerne.

Under et møde, som kammerherre Zahle havde haft med den svenske udenrigsminister Palmstierna d. 26. maj havde denne berørt Ålandsspørgsmålet. Udenrigsministeren havde holdt en tale om forholdet til Danmark med henblik på at lykønske Danmark med genforeningen med Sønderjylland, hvorfra han dragede en parallel til Ålandsspørgsmålet, hvorom Zahle skrev følgende:

”Jeg har overhovedet det indtryk, at man igen begynder at beskæftige sig noget mere med dette Spørgsmaal. Det er som om den svenske Folkemening synes, at ogsaa Sverige skal have nogen territorial Landvinding efter Krigen, nu da Norge har faaet visse suveræne Rettigheder over Spitsbergen og Danmark Nordslesvig.” (UM, 1920a, nr. XLIX, s.1-2).

Det var med stor sandsynlighed disse tre begivenheder, som resulterede i, at en ålandsk delegation tog til Stockholm for at møde den svenske regering og konge samt stormagternes diplomatiske repræsentationer med henblik på at få disses støtte i deres sag: foreningen med Sverige.

6.4.2 En Ålandsdelegation rejser til Stockholm

Den danske gesandt kammerherre Herluf Zahle gjorde i sin indberetning af d. 29. maj opmærksom på en netop opstået udvikling, nemlig at ”en Deputation paa 25 Aalændinge i Hemmelighed er afrejst paa forskellige mindre Fartøjer fra Åland” og ankom til Stockholm d. 29. maj, hvor de var blevet modtaget af den svenske konge. Deres formål med rejsen var ifølge gesandten at henvende sig til kongen,

Rigsdagens begge Kamre, Regeringen, politiske ledere, samt den franske og den engelske gesandt med henblik på at ”opnaa Skridt til Fordel for deres Interesser” (UM, 1920a, nr. L, s.4).

Den svenske avis ”Nya Dagligt Allehanda” bragte d. 31. maj en artikel om formålet med mødet mellem den ålandske delegation og de svenske repræsentanter. Udtalelserne fra Ålandsdeputationens formand, landshøvding Björkman om ”Ålänningarnas kraf” til de svenske repræsentanter samt kongens og statsministerens svar til deputationen fremgår af artiklen. Delegationens primære krav var en genforening med Sverige, som nævnt allerede i begyndelsen af 1918, hvor en ålandsk deputation også mødtes med de svenske myndigheder. Björkman henviste til den nationale selvbestemmelsesret, og bad i den henseende Sverige om dets støtte i dette spørgsmål. Desuden gjorde han også op med den ovenfornævnte selvstyremodel, som var blevet vedtaget for Ålandsøerne:

”Trygga i förvissningen om vår rättfärdiga sak och oberörda af skenfagra lockelser med en själfstyrelse, som vi aldrig begärt och som vi redan förklarar oss underkänna, fullfölja vi alltjämt våra sträfvanden att på den fulla själfbestämningsrättens säkra grund gestalta vår framtid. Endast under den svenska spirans häng kan efter vår djupt kända, orrubliga öfvertygelse Ålands folk vinna nationellt bestående trygghet och lycka. [...] Vi vilja ej uppgifva att hoppas på att det till sist skall lyckas Sveriges regering att förhjälpa oss att göra vår röst hörd och föra vår sak igenom på det sätt, som allena kan tilfredsställa oss: återforening med Sverige” (Nya Dagligt Allehanda, 1920).

De kom i den henseende med en bøn til den svenske regering, som ”måtte allt fortfaranda hjälpa den att få sin röst hörd och att föra deras hjärtesak igenom” (Stockholms Dagblad, 31/5/1920).

Til den ålandske delegation havde kong Gustaf svaret, at han fortsat ville støtte den ålandske sag fuldt ud. Regeringen og han havde indtil nu gjort, hvad de kunne med henblik på at få en fredelig retslig løsning på Ålandsspørgsmålet. Ifølge kongen var der også støtte fra udlandet til Sveriges sag:

”Enligt hvad jag från ledande politiska personer erfarit, särskildt under min vistelse i London och Paris, finnes en välvillig stämning af tilmötesgående mot edra önsknings [...]” (Nya Dagligt Allehanda, 1920).

Statsministerens sagde følgende til den ålandske delegation.

”När Ålandsbefolkningen genom sina talemän i början af 1918 till Sverige framförde sin åstundan att varda återförenad med det gamla moderlandet, möttes den af varm förståelse och sympati från en enhällig och stark svensk folkmening, och konungen tilkännagaf sin förhoppning, att det skulle lyckas Sveriges regering att i sammförstånd med Finland öfvervinna svårigheterna för att den ålandska befolkningens önskan måtte kunna uppfyllas” (Nya Dagligt Allehanda, 1920).

I den forbindelse gjorde statsministeren også opmærksom på, at den svenske regering – efter ønske fra den ålandske delegation fra 1918 – havde ytret overfor præsidenten for NF, Frankrigs, Italiens og Storbritanniens regeringer, at den gerne så spørgsmålet om øgruppens fremtid afgjort ved en bindende folkeafstemning. Dette ønske var også blevet fremført overfor den finske regering med et afslag til følge. Da den svenske regering ikke kunne nå til enighed med den finske regering om spørgsmålet, bragte de spørgsmålet op på fredskonferencen i april 1919, hvor den redegjorde for, at princippet om

nationernes selvbestemmelsesret burde gælde. I øvrigt havde den svenske regering haft diverse møder med stormagterne, og ”hvad därunder nyligen framkommit synes tyda på en växande förståelse for rättfärdigheten i Ålandsbefolkningens kraf [...]. Ålands befolkning kunne ”tryggt förlita sig på att Sveriges regering, stödd af en enhällig folkmening, icke skall uppgifva sin sträfvan att häfda Ålandsbefolkningens rätt til själfbestämning och sålunda söka bereda väg för en lösning, som tilgodoser dess önskan om återförening med Sverige” (Nya Dagligt Allehanda, 1920).

Den danske gesandt havde følgende bemærkning til hans samtale med den svenske udenrigsminister angående delegationens besøg i Sverige:

”Friherre Palmstierna gjorde et oprømt og tilfreds Indtryk, som om han ingenlunde var misfornøjet med den indtraadte Situation, der eventuelt vil kunne komme til at sammenknytte hans Navn med en Udvidelse af svensk Land og bringe et Spørgsmaal, som har varet saalænge, ud af verden” (UM, 1920a, nr. L, s.6).

Derudover havde kammerherre Zahle kontaktet sin franske kollega Mr. Delavaud i Sverige, som ”ikke kendte noget til den akute Situation, i hvilket Spørgsmaalet var indtraadt”, men som dog ikke ”kom ham [...] som nogen Overraskelse”. Han var heller ikke ”fri for at antyde, at den svenske Regering mulig paa en eller anden Maade havde Foranlediget dette Skridt fra Ålændingenes Side”. Ifølge gesandten havde Ententen givet Sverige løfte om ”diplomatisk Støtte” (UM, 1920a, nr. L, s.5).

Den ålandske delegation havde også mødtes med den engelske gesandt Mr Barclay og afleveret en skrivelse til denne, hvori det bl.a. hed, at Ifølge kammerherre Zahle indeholdt skrivelsen ”intet særlig mærkeligt udover en enkelt Passus”, nemlig at ålændingene ikke ville vige tilbage ”from the most desperate steps to reach our purposes”. Med henvisning til denne passus opfordrede Mr. Barclay dog delegationen til ”ikke at foretage overilet Skridt”. I øvrigt berettede kammerherre Zahle, at Mr. Barclay var ”i Færd med at skrive en længere Rapport til sin Regering om Sagen, som han anser for afgjort” (UM, 1920a, nr. LII, s.3).

Social Demokraten skrev følgende om delegationens besøg i Stockholm:

”Det kan efter denna hänvändelse icke råda någon som helst tvekan om allvaret og djupet i Ålandsbefolkningens praktiskt taget enstämmiga krav på en folkomröstning om anslutning til Sverge” (Social Demokraten, 1920).

De svenske aviser var generelt ikke i tvivl om Ålandsøernes *rette* tilhørsforhold samt ålændingenes ønsker. Social Demokraten udtrykte dog tilbageholdenhed i forhold til de metoder, som Sverige skulle tage i brug med henblik på at sikre sig øgruppen:

”Vi vilja icke ha några oroshärdar i Norden. Frid och broderlighet kunna dock aldrig trivas på annat än rättens grund” (Social Demokraten, 1920).

Dog fremhæves stormagternes indflydelse på det endelige udfald af konflikten:

”Vi våga hoppas att de stora makter, som för närvarande bestämma över världens öden och i vilkas händer även ålänningarna lagt sin sak, skola behjärta de goda skäl, som tala för dem, och sålunda möjliggöra rättens seger utan svårigheter” (Social Demokraten, 1920).

Stockholms-Tidningen brugte samme dag formuleringer som ”hem til fäderneslandet”, da de omtalte Ålandsspørgsmålet og de daværende udviklinger i dette. Åland skulle ”bli svenskt även i yttre hänseende, liksom det är svenskt i dess befolknings hjärtan” (1920).

6.4.3 Finske reaktioner på besøget

Den finske gesandt Söderhjelm, berettede fortroligt overfor den danske gesandt, at ”hans Regering og særlig Præsidenten indtog en meget skarp Holdning og det muligt ud fra urigtige Forudsætninger saavel med Hensyn til, at der ikke skulde være nogen enig svensk national Følelse bag Spørgsmaalet, som med Hensyn til Ententens Stemning over for Finland” (UM, 1920a, nr. LI, s.3). Söderhjem var i øvrigt overbevist om, at den svenske regering på forhånd var vidende om, at den ålandske delegations ville komme til Sverige.

Söderhjem erkendte også følgende overfor kammerherre Zahle med hensyn til Sveriges stilling i konflikten:

”Gesandten ser meget godt, at Sveriges Stilling er meget stærk og søgte under vores Samtale stadig efter Udveje ad hvilke en akut Konflikt kunne undgaas. Folkenes Forbund kunde tage Initiativ til en Udsættelse og en foreløbig Ordning, muligt et Mandat F.eks. til England.” (UM, 1920a, nr. LI, s.3).

6.5 Stormagternes standpunkt i Ålandsspørgsmålet efter Stockholmsbesøget

Gesandten gjorde d. 29. maj opmærksom på en ”timelang Konference” mellem den finske udenrigsminister, den svenske statsminister Branting, den svenske udenrigsminister Palmstierna mfl.:

”Minister Holsti skal med stor Klarhed have fremstillet de finske Synspunkter, medens Friherre Palmstierna, stærkere maaske end Hr. Branting, gjorde de svenske Modsynspunkter gældende. Hr. Branting skal være fremkommet med en Udtalelse om, at den finske Regering ikke vidste, hvor tilbageholdende den svenske Regering i Virkeligheden havde været overfor de forskellige Opfordringer, man havde faaet i denne Sag” (UM, 1920a, nr. L, s.2).

Der var ifølge kammerherre Zahle tvivl om, hvem stormagterne egentlig støttede. Såvel fra svensk som fra finsk side så man optimistisk på den franske regerings holdning til spørgsmålet. Derudover var man fra finsk side overbevist om, at den engelske regering ikke ville gå med til en ”definitiv Ordning af Ålandsspørgsmaalet, forinden en Ordning af hele det russiske Spørgsmaal er blevet tilvejebragt” (UM, 1920a, nr. L, s.2). Gesandten var dog tilbøjelig til at tro, at England ”selv ikke er saa uinteresseret i Spørgsmaalet, som det kan se ud”. Hvis ålændingene f.eks. selv henvendte sig til NF kunne der ud af denne situation ”maaske vokse et engelsk Mandat til en midlertidig Bestyrelse”. En sådan løsning ville

fra finsk side blive ”set med mindre Forbitring end en Løsning i svensk Favør” (UM, 1920a, nr. L, s.3).

Den engelske gesandt, Mr. Barclay havde udtalt sig ”med stor Uklarhed om Muligheden af Kompensationer for Finland i Karelen” overfor Söderhjelm, men lod ikke sin regerings stilling i Ålandsspørgsmålet tilkendegive. Derudover havde han sagt, at NFR ”vilde komme med en eller anden Offentlig Tilkendegivelse af, at det stadig beskæftigede sig med Spørgsmaalet” og håbede snart at kunne finde en ordning med ”Hensyntagen til berettigede Interesser”. I den forbindelse var Mr Barclay kommet med en udtalelse om, at det ”dog kunde have en vis Interesse for England ikke at lade Finland helt i Stikken ved denne Lejlighed”, da ”en modsat engelsk Politik [...] let [kunne] føre Finland i Armene paa det nye Tyskland” (UM, 1920a, nr. LI, s.5). Det virker her som om, at England på daværende tidspunkt også havde forestillet sig en løsning i Sveriges favør, men lod dog døren stå på klem for en løsning, som til en vis grad tog hensyn til Finlands interesser.

Den franske gesandt, Hr. Delavaud havde ”ganske utilsløret” sagt, at der ”intet Haab [var] for Finland om at beholde Åland”. Spørgsmålet handlede kun om at ”faa klaret Situationen paa en saadan maade, at saa lidt som muligt blev slået i Stykker mellem Finland og Sverige”. Han tænkte sig som en udvej, at ”det højeste Raad skulde konstituere sig som mediateur for sammen med Finland og Sverige at undersøge Spørgsmaalet og komme til en Afgørelse”. Dette ville i realiteten ikke gøre nogen forskel, men ”Bruddet vilde blive mindre skarpt, og Konsekvenserne formentlig derfor mildere”. Delavaud havde i øvrigt sagt til Söderhjelm, at der i Rådet var ”Flertal for Støtte af den svenske Politik i Ålandsspørgsmaalet” (UM, 1920a, nr. LI, s.5-6). Det interessante ved disse bemærkninger er først og fremmest, at den franske gesandt sagde overfor Söderhjelm, at sagen var afgjort til Sveriges fordel, men at sagen kunne blive taget op i NFR, således at det udadtil ville være mere ”spiseligt” for Finland. Men den franske gesandt hentød altså, at det reelt ikke ville betyde noget, at sagen blev bragt op i rådet. Dette kan enten tolkes som om, at Sveriges ret til Ålandsøerne var fuldstændig, men også, og mere sandsynligt, at Rådets behandling af sagen ville være rent symbolsk: stormagterne havde bestemt sig. Dette er altså i overensstemmelse med Morgenthau's antagelser om, at international lov og organisationer ikke ”får lov” til at afgøre staters vitale interesser.

Endvidere oplyste Nørgaard i sin indberetning af den 7. juni (UM, 1920b, nr. XXII, s.2), at han havde oplysninger om, at Frankrig ville støtte en mulig løsrivelse fra Finland og en genforening med Sverige, hvorimod England stod på Finlands side. Men England var dog begyndt at ændre standpunkt.

6.6 Konsekvenserne af en potentiel ålandsk selvstændighedserklæring

En selvstændighedserklæring fra ålændingene kunne imidlertid ”gøre Stillingen akut”, hvilket den danske gesandt mente, var en reel mulighed. Såfremt dette skulle ske ville denne ”formentlig blive mødt med væbnet Magt fra finsk Side”. Hvorvidt Sverige da ville engagere sig til fordel for ålændingene var ikke til at vide med sikkerhed, men ”Muligheden for en meget tilspidset Situation er for haanden”. Ifølge gesandten var man fra finsk side tilbøjelig til at tro, at der i Sverige i så fald ”vilde vise sig en stærk Opinion mod væbnet Indskriden til Løsning af Spørgsmaalet” (UM, 1920a, nr. L, s.2).

Med hensyn til, hvad der ville ske, hvis ålændingene på den kommende nationalforsamling ville erklære Åland uafhængigt, sagde Söderhjelm til den danske gesandt, at ”den nuværende Præsident da formentlig vilde skride til Arrestering af Befolkningens Ledere” (UM, 1920a, LI, s.4). Han nævnte altså ikke anvendelse af våbenmagt.

Söderhjelm forhørte sig i øvrigt fortroligt overfor kammerherre Zahle om ”den mekaniske Fremgangsmaade ved Afbrydelsen af diplomatisk Forbindelse mellem Lande” (UM, 1920a, LI, s.6).

6.7 Situationen mellem Finland og Sverige tilspidsets

I en indberetning fra den danske gesandt i Finland, Alex Nørgaard⁶⁵, af d. 3. juni skrev denne, at Ålandsspørgsmålet ”pludselig er blevet aktuelt” efter at have ligget stille i længere tid. Anledningen dertil var ”den højtidelige og velvillige Modtagelse”, som Ålandsdelegationen havde fået i Sverige og ”de forhaabningsfulde Udtalelser angaaende Øgruppens snarlige Genforening med Sverig, som Hans Majestæt Kong Gustaf, det svenske Ministerium gennem Statsministeren og ledende svenske Parlamentarikere [var] fremkommet med over for Deputationen” (UM, 1920b, nr. XXI, s.2).

Endvidere fortalte gesandten, at ”Situationen mellem Sverig og Finland i Øjeblikket er mere tilspidset, end den nogensinde har været”. Fra finsk side forstod man ikke, hvorfor at der fra officiel svensk side kunne fældes ”sådanne Ytringer, rettede mod et Naboland, med hvilket Sverig selv, ifølge tidligere Udtalelser at dømme, ønsker at leve i god Forstaaelse”. Fra forskellige kilder var han blevet informeret om, at ”Stemningen i Finland var yderst ophidset” samt at ”den finske Regering havde besluttet eller

---

⁶⁵ Han tiltrådte i 1918 som chargé d'affaires i Helsinki, men blev i 1921 udnævnt til gesandt samme sted. For overskuelighedens skyld omtales han udelukkende som gesandt.

havde under Overvejelse, formentlig som en Demonstration, at sende yderligere [...] Tropper til Åland” (UM, 1920b, nr. XXI, s.2) foruden bataljonen, som allerede var til stede på øen.

Nørgaard berettede d. 7. juni, at den finske statsminister Erich og hans krigsminister og handelsminister d. 5. juni var rejst til Åland for at holde et møde med repræsentanterne for øens befolkning. Med dem fulgte også yderligere finske tropper. Under mødet meddelte han, at han og de to andre ministre var kommet til Åland for at ”tale nogle Alvorsord” med ålændinge i anledning af den tilspidsede situation. Under mødet fremhævede statsministeren Ålands betydning for Finland i strategisk henseende samt øboernes nære forbindelse til den svenske stamme i det finske fastland. Dertil kom, at det havde frembragt bekymring hos den finske regering, at en stor del af den ålandske befolkning havde indledt og vedligeholdt forbindelser med ”en fremmed Magt i det Øjemed at løsrive Åland fra Finland”. I den henseende havde statsministeren påpeget, at ”Grundsætningen om Finlands Enhed og Udelelighed skulde respekteres, og at de, der deltog i Bestræbelser i modsat Retning, maate være forberedt paa at tage Konsekvenserne af deres Handlinger” (UM, 1920b, nr. XXII, s.1). I samme anledning gav statsministeren en oversigt over de fordele, som en udfærdiget grundlov om selvstyrelse for befolkningen på Ålandsøerne ville give ålændingene. Kun denne lov var til diskussion - ikke spørgsmålet angående Ålandsøernes tilhørsforhold.

6.8 Fortalerne for Ålandsøernes løsrivelse fra Finland arresteres

En af de største fortalere for Ålandsøernes løsrivelse fra Finland var redaktør Julius Sundblom – ”Ålands Konge” (UM, 1920b, nr. XXII, s.1). Han erklærede, at repræsentanterne for den Ålandske befolkning ”ikke ønskede at diskutere” Grundloven, og da statsminister Erich fastholdt sit standpunkt om at ingen anden diskussion ville blive tilladt ”forlod Herr Sundblom saavel som de øvrige Repræsentanter for Befolkningen Mødet”. Senere på dagen blev den nævnte redaktør og andre fremtrædende fortalere for Ålands løsrivelse fra Finland anholdt med anklagen lydende på ”Overtrædelse af Højforræderi-Paragraffen” (UM, 1920b, nr. XXII, s.2).

Nørgaard gjorde i forbindelse med arrestationen opmærksom på, at dette skridt ville ”fremkalde den største Ophidselse paa Øen og vil kunne give Anledning til Komplikationer af den alvorligste Art, F.eks. i tilfælde af, at der skulde udbryde Uroligheder paa Øen, og Regeringen vilde undertrykke disse ved Militærets Hjælp”. Situationen betegnedes af gesandten som ”meget kritisk”, men ”[p]aa den anden Side vil Regeringen gennem sin Handlemaade utvivlsomt se sin Position betydeligt styrket i det

øvrige Finland, hvor Forbitrelsen mod Sverige, ikke mindst i de finsktalende Egne, er voldsom, og hvor man derfor gerne ser, at Regeringen slaar ind paa en ”aktiv” Politik” (UM, 1920b, nr. XXII, s.2).

Dette skridt fra finsk side fik den svenske regering til at forhøre sig nærmere om, hvad baggrunden for arrestationen var hos den svenske gesandt i Helsingfors (UM, 1920a, LIII, s.1). Kammerherre Zahle mente ikke, at der var nogen mulighed for, at konflikten ville udvikle sig til en militær konflikt:

”At Stillingen Skulde føre til militære Forholdsregler imellem Sverige og Finland anser jeg foreløbig for uantagelig.” (UM, 1920a, LIII, s.2).

Anholdelserne havde dog vakt stor forbitrelse i Sverige og de svenske medier, som enstemmigt tog skarp afstand fra anholdelserne. Bl.a. skrev Dagens Nyheter, at

”Ålandsbefolkningens främstå förtroendemän häktats för kvalificerat högförräderibrott emedan de öppet inför världen tolkat sin landsdels nationella önskemål kan inte undgå att i Sverige allmänt uppväckta känslor som det i värje fall kommer att ta sin mycket dryga tid att övervinna” (7/6/1920).

6.9 Noteudvekslingen mellem Finland og Sverige

Arrestationen af de ålandske fortalere havde uden tvivl været med til at optrappe konflikten mellem Finland og Sverige. Den 3. juni begyndte en noteveksling mellem den svenske og den finske regering at finde sted.

Noteudvekslingen startede med, at Söderhjelm tilstillede den svenske regering en note, hvori gesandten på sin regerings vegne ”inlägga en bestämd gensaga [klage] mot att Sveriges regering utan hänsyn till Finlands rätt och interessen gjort dig till målsman för den del av Ålands befolkning, som orättmätigt påyrkar ögruppernes avskiliande från Finland”. Udover det sagde noten også at ”med hänsyn till Åland hävdar sin jämväl av Sverige utan förbehåll erkända suveränitet och förty måste obetingat avvisa alla därmed oförenliga anspråk” (Hufvudstadsbladet, 7/6/1920).

Det svenske udenrigsministerium svarede tilbage d. 7. juni med en note, hvori det hed følgende:

”Icke utan förväning har den svenska regeringen mottagit den not Finlands minister den 3. juni avlåtit. Svenska regeringen har, allt sedan Ålands befolkning med stor enstämmighet framställt krav på att själv få bestämma sin framtids statssamhörighet, icke lämnat den finländske regeringen i okunnighet om, att den ansett liksom den fortfarande anser detta krav såsom grundat på principen om nationernas självbestämningens rätt vara fullt rättmätigt. Icke heller har den underlåtit att söka i samförstånd med Finland på folkomröstningens grund uppnå en lösning av Ålandsfrågan eller dennas allmänna läga inför fredskonferensen har kunnat giva den finländska regeringen utförligt fremhållit sin uppfattning av Ålandsproblemets olika sidor, även dem, som berörts i den finländska regeringens senaste not. Vid sin då framförda uppfattning fasthåller svenska regeringen allt fortfarande och saknar anledning att därutöver något tillägga” (Hufvudstadsbladet, 9/6/1920).

Den 8. juni 1920 gav det finske udenrigsministerium svar på den svenske forespørgsel til den svenske gesandt i Finland, Westman, angående arrestationen af Sundblom og Björkman. Her hed det bl.a., at

ålændingene "öppet och oförbehållsamnt [havde] givit uttryck åt sina strävanden att med bistånd av en främmande makt och under dess hågn uppnå Ålands avskiljande från Finland", hvorfor de måtte arresteres, da dette var straffbart i (højforræderiparagraffen) jf. finsk lov. Dertil kom, at sagen var et "inre finsk angelägenhet" (Stockholms-Tidningen, 10/6/1920).

Den svenske regering skrev i sit svar på ovenstående, at ålændingenes henvendelse til Sverige og andre regeringer var en gentagelse og en understregning af de henvendelser, som Ålands befolkning tidligere havde rettet til ovenstående regeringer samt Fredskonferencen. Det fremhævedes, at den mod befolkningens gentagne protester vedtagne lov om Ålands selvstyres ikrafttræden "icke kan innebära något nytt moment som i och för sig skulle ge stöd åt den, ej blott mot Ålandsbefolkningen, utmananda häktningsåtgärd, som företagits" (Stockholms-Tidningen, 10/6/1920). Desuden havde den finske regering også selv fremlagt dens ønsker i spørgsmålet overfor stormagterne (1920). Derfor pointerede den svenske regering, at forholdsreglerne mod ålændingene ikke havde kunnet undgå at fremkalde en stemning i Sverige, som "kan få de mest djupgående och olyckliga återverkningar på förhållandet mellan de båda länderna". Hvis Finland ville bevare den gode forståelse med Sverige, hvilket man fra finsk side ofte havde erklæret, at man ville, og hvilken man fra svensk side også havde en interesse i, så måtte den finske regering bemærke, at "en samlad svensk folkstemning känner den vidtagna häktningsåtgärden som en kränkning av en oförytterlig rätt". Det var i bevidstheden om sit ansvar for de svensk-finske forbindelsers fremtid, at den svenske regering ikke ville undlade at henstille til den finske regering at tage denne af den svenske regering tilkendegivne mening "under allvarligt övervägande" (1920).

D. 12. juni tilstillede den finske regering den svenske regering en ny note, hvilken indledtes som følgende:

"Kungliga svenska regeringen torde likaväl som den finske ha kännedom om de to förehavanden bland den ålänska befolkningen, vilka gå ut på att utan den suveräna finska statsmaktens samtycke få till stånd ett beslut om Ålands avskiljande från Finland i avsikt att sålunda tillskapa ett sakläge, vilket kunde framställas såsom ett fullbordat faktum" (Dagens Nyheter, 15/6/1920).

Dette var altså en klar henvisning til Sverige om, at Ålandsøerne var under finsk herredømme, og at Sverige ikke skulle og ingen ret havde til at blande sig i, hvad der foregik på Ålandsøerne, altså løsrivelsesbevægelsen.

Med hensyn til den svenske regerings udtalelse om, at en samlet svensk folkemening opfattede arrestationsskridtet som en kränkelse af en uafhængelig ret, "nödgas republikens regering erinra om att Finlands rättsordning icke tillerkänner rikets medborgare någon som hälst rätt att med en främmande makt förhandla om åtgärder riktade mot det egna rikets statsmakt och statsområde". Den

finske regering holdt således fast i retten til arrestationen af, da de pågældende personer uden den finske regerings samtykke foranledigede en beslutning om Ålandsøernes løsrivelse osv. med henvisning til, at retsopfattelsen i Sverige vel heller ikke gav borgerne en sådan ret (Dagens Nyheter, 15/6/1920).

Den finske note afsluttedes som følgende:

”Kungliga regeringen har i sin ovan anförda not framhållit känslan av sitt ansvar för de svensk-finska förbindelsernas framtid och vikten av bevarandet av ett gott samförstånd mellem de båda länderna. Republikens regering hälsar med tilfredsställelse dette uttalande, som visar att de båda regeringarnas grundåskådning i dessa viktiga stycken sammangår” (Dagens Nyheter, 15/6/1920).

Noten afsluttedes altså med en opfordring til forsoning og en bevarelse af de generelt gode svensk-finske forbindelser, som et svar på den svenske notes fokus på nødvendigheden af at fastholde disse tætte relationer. Afslutningen kunne dog også opfattes som værende ironisk. Kammerherre Zahle mente således, at noten var ”holdt i en saa skarp og spydig, næsten udæskende Tone”, at han ikke kunne se, ”hvorledes skriftlig Meningsudveksling [kunne] fortsættes” (UM, 1920a, nr. LVII, s.2).

6.10 Den svenske gesandt hjemkaldes til konsultation

Den 15. juni gjorde kammerherre Zahle opmærksom på, at det var blevet meddelt offentligt, at den svenske gesandt i Helsingfors var blevet hjemkaldt for at afgive beretning:

”Selv om der ikke maa lægges mere i dette Skridt end, hvad Ordene siger, betyder det dog i den Situation, i hvilken det finder Sted, en alvorlig Advarsel om, hvor akut Stillingen er” (UM, 1920, nr. LVIII, s.1).

Under alle omstændigheder indikerede hjemsendelsen en optrapning af konflikten mellem Sverige og Finland.

Den 21. juni berettede kammerherre Zahle et møde, som Söderhjelm havde haft med den svenske udenrigsminister Palmstierna, ifølge hvem den svenske gesandt ikke ville blive beordret tilbage til Helsingfors, før de arresterede ålændinge var på fri fod, og at det ”vilde bero paa Finlands videre Optræden, hvorvidt Sverige i Fremtiden agtede at have et Gesandtskab i Helsingfors” (UM, 1920a, nr. LXII, s.1).

I sin indberetning af d. 16. juni omtalte Nørsgaard også hjemkaldelsen af den svenske gesandt fra Finland. Den finske udenrigsminister Holsti havde overfor den danske gesandt erklæret, at ”Regeringen havde ingen aggressive hensigter overfor Sverig”, og at ”den finske Regering havde strakt sig saa langt over for Aalændingene, som man med Billighed kunde forlange af den” (UM, 1920b, nr. XXVII, s.1-2). Men afstå øen til Sverige ”kunde Finland ikke af Hensyn til Landets egne Interesser og dets Prestige bl.a. vis à vis Bolschevikerne”. Dertil kom, at ålændingene selv havde været

med til at deklare Finland selvstændighed, og at Sverige i sin tid havde anerkendt Finland som uafhængigt land ”uden at tage noget som helst Forbehold med Hensyn til Aaland”. Den finske Regering var ikke tidligere skredet ind mod Ålandsdeputationernes rejser til Stockholm og Paris. Anledningen til arrestationen af Sundblom og Björkman var, at de havde ”planlagt Sammenkaldelsen af en Nationalforsamling, der skulle deklare Aalands Selvstændighed og derpaa følgende Tilslutning til Sverig”, hvilket den finske regering ville forhindre, da en sådan beslutning ”maaske kunde foranledige Sverig til at besætte Øen, saaledes at Finland kom til at staa over for et fait accompli” (UM, 1920b, nr. XXVII, s.3). Finland havde ikke haft i sinde at ”krænke Sverig eller dets Monark”. Det eneste, Finland i dets Ålandspolitik havde bestræbt sig for var at ”bevare dets Territorium ubeskaaret”. Ministeren havde dernæst vist på et kort, hvad de nye svensk-finske grænser ville indebære for Finland, såfremt de skulle blive realiseret. Såfremt Ålandsøerne blev indlemmet i Sverige ville disse ”vilde komme til at ligge i meget ringe Afstand fra det finske Fastland”. Dragningen af en sådan grænselinje ville ”foruden at umuliggøre et effektivt Toldopsyn, F.eks. bevirke, at der paa en lille Ø kom til at bo Familier af Svensk Afstamning, der var svenske Undersaater, og paa en anden Ø Folk af samme Stamme, der var finske Borgere” (UM, 1920b, nr. XXVII, s. 3-4).

I sin beretning af d. 17. juni 1920 redegjorde Nørgaard for en samtale, han havde med den finske kancellichef Gripenberg i det finske udenrigsministerium. Denne udtrykte, at ”han til Nød kunde forstaa, at man i Sverig var forbitret over, at de finske Myndigheder havde arresteret de samme Personer, der kort forinden havde forelagt netop den Sag, for hvis Skyld Arrestationen var blevet foretaget, for Sverigs Konge og dets Regering; men man syntes i Sverig ikke at kunne eller vilde fatte, at man i Finland følte sig yderst saaret og ydmyget over, at Ålandsdeputationen overhovedet var blevet officielt modtaget i Stockholm” (UM, 1920b, nr. XXVII, s.1).

Gripenberg bemærkede om den finske note, at han ”vistnok fordi han selv ansaa den for mindre heldigt affattet” og indikerede, at man fra svensk side havde været ”meget misfornøjet med Noten”, og at det ”særligt var den sidste Passus, der havde vakt Anstød” – dette på trods af denne passus var indsat for at tage noget af det skarpe bort fra den øvrige del af noten. Hertil knytter den danske gesandt følgende kommentar:

”At Forfatteren ikke har været videre heldig med Hensyn til sit Forsøg paa at realisere nævnte Hensigt, behøver ikke at bemærkes. Man faar ved at læse den pågældende Sætning nærmest det Indtryk, at den er ironisk ment [...]” (UM, 1920b, nr. XXVII, s.2).

Den svenske gesandt Westman skulle, efter at han havde overbragt meddelelsen om sin hjemsendelse have udtalt overfor Gripenberg, at ”det forekom ham, som om den finske Regering ikke havde den fulde Forstaaelse af, hvor alvorlig den øjeblikkelige Situation i virkeligheden var”. ”[D]en finske

Regerings Holdning over for Sverig vilde kunne faa de mest skæbnesvangre ("ödesdigra") Følger". Denne sidste bemærkning ønskede Westman dog ikke at uddybe (UM, 1920b, nr. XXVII, s.2).

6.11 Krigsfaren

Den 8. juni havde kammerherre Zahle refereret en samtale, han havde haft med den svenske statsminister og udenrigsminister:

"De var begge ret alvorlige. Jeg tror, at den svenske Regering nu gør alt for at berolige Stemningen paa Øerne, men den er meget spændt, og hver Mand har sit (tyske) Gevær og store Oplag af Patroner, og de finske Stridskræfter i Jomala er kun ca. 1000 mand" (UM, 1920a, nr. LIII, s.2).

Udenrigsministeren havde desuden fortalt, at "der kunde tales med Sverige om enhver Ordning, der hvilede paa Plebiscit, og han synes at vente Indgriben fra det højeste Raad [i NF]. En indgriben fra [NF] vilde man vistnok hilse med en vis Glæde blot under Forudsætning af Fastholdelse af Plebiscitet" (UM, 1920a, nr. LIII, s.2). Dertil tilføjede han: "Jeg har underhaanden erfaret, at det paa ingen Maade er Statsministeren og Udenrigsministeren, der er de ivrigste i denne Sag. Kabinettets menige medlemmer taler vistnok endda et kraftigere Sprog, end de to Excellencer egentlig havde ventet". Ligesom Nørgaard mente han dog ikke, at anvendelse af våbenmagt var en mulighed (UM, 1920a, nr. LIII, s.3).

D. 10. juni 1920 skrev Nørgaard følgende:

"Der hersker stadig i landet en meget ophidset Stemning mod Sverig. Jeg har det Indtryk, at alle Fastlands-Finner uden Hensyn til Parti og Nationalitet holder paa, at Aaland ikke under nogen Omstændigheder maa overlades til Sverig, og at dette Land ikke kan gøre sig Haab om at komme i Besiddelse af Øgruppen uden gennem anvendelse af Magt." (UM, 1920b, nr. XXIII, s.3).

Dagen efter berettede samme gesandt, at den finske krigsminister havde bekræftet, at der var blevet sendt yderligere finske tropper til Ålandsøerne, men at oversendelsen af soldaterne til Aaland "ikke stod i Forbindelse med forhaandsværende Situation" (UM, 1920b, nr. XXIV, s.1).

6.12 Spørgsmålet bringes for Nationernes Forbund

Nya Dagligt Allehanda offentliggjorde d. 25. juni et kommuniké fra det svenske udenrigsdepartement, hvori det fremgik at den britiske udenrigsminister havde indstillet Ålandsspørgsmålet til at blive taget op i NFR (1920).

Rådet mødtes fra d. 9. til d. 12. juli i London for at diskutere Ålandsspørgsmålet og de videre tiltag. Den svenske statsminister Branting, som repræsenterede Sverige på mødet krævede en folkeafstemning om spørgsmålet. Han tilføjede, at hvis Ålandsøerne blev tilsluttet til Sverige var

Sverige villig til at opfylde betingelserne i Pariser-deklaration af 1856 samt at sikre, at øerne blev neutraliseret yderligere. To udsendinge fra Ålandsøerne gjorde samme krav. Finland nægtede naturligt nok forslaget om folkeafstemning og hævdede, at spørgsmålet var et *indre finsk anliggende*, og at det derfor ikke var et spørgsmål, som faldt under FN's kompetence. Mødet endte med, at Rådet nedsatte en juristkommission, som skulle afgøre, hvorvidt spørgsmålet var et internationalt eller et indre anliggende, og hvorvidt Paris-deklarationens bestemmelser med hensyn til Ålandsøerne stadig var gældende (Andersson og Padelford, 1939, s.473-4)

7.12.1 Juristkommissionen: Ikke et indre finsk anliggende

NFR's nedsatte juristkommission erklærede i sin betænkning af d. 5. september 1920, at spørgsmålet om Ålands statsretlige stilling ikke kunne betragtes som et indre finsk anliggende. Derudover var bestemmelserne i 1856-traktaten angående Ålandsøernes demilitarisering stadig gældende (Andersson og Padelford, 1939, s.474; Thulstrup, 1968, s.319).

Kammerherre Zahle havde følgende kommentar til juristkommissionens betænkning:

”Det, der foreløbig er naaet for Sverige i Sagen, synes meget betydeligt, idet man har tilkendt Åland en Særstilling i Forhold til det finske Fastland, og Grundlaget for den skarpe Stilling, som den finske Regering hidtil har taget overfor Ålandsbefolkningens Ledere, synes derved unægtelig bortfaldet” (UM, 1920a, nr. LXXIX, s.2).

Finland protesterede over betænkningen. Dertil kom, at ”Stemningen i Finland [var] meget ophidset”, hvilket enhver finsk regering ifølge Söderhjelm ”vil blive nødt til at tage Hensyn [...] til” (UM, 1920a, LXXX, s.1-2).

6.12.2 Nationernes Forbundsråd godkender betænkningen

NFR godkendte d. 20. september betænkningen, hvorved det blev statueret, at Ålandsspørgsmålet var af en sådan art, at det faldt ind under Rådets kompetence. Derfor fik tre rapportører på britisk initiativ til opgave at udrede suverænitetsspørgsmålet for Forbundsrådet (Andersson og Padelford, 1939, s.474; Thulstrup, 1968, s.319).

Nørgaard beskrev tingenes tilstand i Finland d. 30. september. Rådets beslutning om at tage spørgsmålet op havde fremkaldt ”en Stemning af Skuffelse og Bekymring, blandet med Forbitrelse” i Finland. Holdningen i det finske udenrigsministerium var, at kommissionen ”er gaaet i Sveriges Ærinde, og at den ikke har taget tilbørligt Hensyn til de fra finsk Side givne Oplysninger og anførte Argumenter”. Med andre ord var betænkningen ”snarere [...] et politisk Aktstykke end et juridisk saadant” (UM, 1920b, nr. XXXV, s.1).

Dog skrev den danske gesandt videre i sin indberetning, at han "har Grund til at antage, at Finland vil rette sig efter saa godt som enhver Afgørelse, der maate blive truffet af Forbundsraadet, forsaavidt denne Afgørelse ikke gaar ud paa Afholdelse af en – med Øgruppens Løsrivelse fra Finland ensbetydende – Folkeafstemning". Men skulle kendelsen indebære folkeafstemning var der "efter alt at dømme, en til Vished grænsende Sandsynlighed for, at Finland med alle til Raadighed staaende Midler vil modsætte sig Afgørelsens Fuldbyrkelse" (UM, 1920b, nr. XXXV, s.4).

6.13 Konflikten mellem Finland og Sverige fortsætter

Ifølge en indberetning fra Nørgaard af d. 30. juni 1920, lige efter juristkommissionen var blevet nedsat til at vurdere Ålandsspørgsmålet, var situationen stadig alvorlig. Ifølge Gripenberg fra det finske udenrigsministerium kunne man hvert øjeblik forvente en besked fra den svenske regering om, at de diplomatiske forbindelser var blevet afbrudte. Den svenske regering var ophidset over, at de arresterede ålændinge fortsat ikke var blevet løsladte, nu hvor NF havde taget Ålandsspørgsmålet op ved at nedsætte juristkommissionen. Den svenske regering ventede på svar fra den finske regering om, hvornår de kunne forventes at blive løsladte (UM, 1920b, nr. XXX, s.1-2).

Den finske regering havde svaret, at den ikke kunne afgive svar, før præsidenten var vendt hjem fra en rejse. Derudover var det op til domstolene, om tiltalerne mod de to arresterede skulle frafalde, da det var "af særlig stor Vigtighed at opretholde Domstolenes Autoritet og absolute Uafhængighed". Selv om regeringen "maate ønske det" var den "absolut afskaaret fra at udfærdige en Ordre i saa Henseende". På den anden side anså kancellichefen det ikke for udelukket, at den finske regering "f.Ex. gennem Statsministeren eller Udenrigsministeren, vilde kunne antyde overfor Åbo Hofret, at man af Hensyn til Forholdet til Sverig vilde sætte Pris paa, om de to Arrestanter løslades indtil Domafsigelsen". Han meddelte yderligere, at den svenske forespørgsel om løsladelsen og indstilling af retsforfølgning havde "haft Karakteren af et Ultimatum", og at den svenske udenrigsminister ligefrem havde sagt, at "den svenske Regering muligvis slet ikke vilde opretholde nogen diplomatisk Repræsentation i Finland, hvis dens Ønsker med Hensyn til Indstilling af Retsforfølgningen mod de arresterede Aalændinge ikke blev imødekommet" (UM, 1920b, nr. XXX, s.2).

Den 5. juli svarede den finlandske regering på den svenske forespørgsel om de tilfangetagne ålændinge:

"Finlands regering har icke velat underlåta att besvara den av Kungliga Svenska Regeringen framställda frågan angående frigivande av häktade finska medborgarena Sundblom och Björkman. I sådant avseende får regeringen anföra att saken redan överlämnats till laga domstols behandling och att ett ingripande i rättskipningens gång genom åtgärd från regeringens side icke kan ifrågakomma så mycket mindre som enligt Regeringsformen domstolarna äro oberoende och rätt att nedlägga åtal icke tillkommer regeringen" (UM, 1920a, nr. LXVII, s.1).

Ifølge kammerherre Zahle, var den svenske udenrigsminister ”meget tilfredsstillet med dette”, men ville også gerne have Söderhjelm til at ”konstatere, at Svaret var affattet i en forsonlig Aand”, hvilket gesandten dog ikke så sig i stand til at svare på. Desuden havde den svenske udenrigsminister lovet den finske gesandt, at de diplomatiske forbindelser indtil videre ikke ville blive afbrudt (UM, 1920a, nr. LXVII, s.1-2).

Imidlertid faldt der i begyndelsen af september en afgørelse i sagen mod Björkman og Sundblom. De blev idømt ”18 Maaneders Tugthus samt til 3 Aars Fortabelse af medborgerlige Rettigheder”. Björkman havde tillige ”forbrudt sit Embede”. Dommen vakte ”stor Forbitrelse i hele den svenske Presse, bortset fra de venstresocialistiske Organer” (UM, 1920a, nr. LXXV, s.1).

6.14 Væbnet konflikt nævnes igen som en mulighed

Det faktum at Björkman og Sundblom var blevet idømt fængselsstraf samt faktummet at Rådet d. 20. september havde erklæret sig kompetent til at behandle Ålandsspørgsmålet, hvorfor det havde nedsat rapportørkommission til at lave udredning om spørgsmålet, havde sat sindene yderligere i kog på finsk og svensk hold.

D. 9. juni 1920 havde det svenske Telegrambureau et kommuniké, i hvilket den svenske regering erklærede, at den under alle omstændigheder ønskede en neutralisering af Åland. Der henvistes i erklæringen til, at Sverige ved flere lejligheder havde erklæret sit ønske om, at øen skulle neutraliseres og således ikke kunne anvendes til krigsformål af nogen magt, inklusive Sverige, Finland, eller hvem ellers det måtte være (Stockholms Dagblad, 9/6/1920).

Den finske avis Hufvudstadsbladet bragte den 26. september en artikel, som handlede om Ålandsspørgsmålet, og om hvordan den finske regering ville stille sig i tilfælde af ugunstig afgørelse af NFR. Artiklen hævdede, at ”det höga tribunalen i Paris accepterade kort och gott den teorien, att Åland icke underligger Finlands suveränitet”, da ”denne tolkning [...] var förutsättningen för att konflikten skulle kunna behandlas av sagda internationala församling”. Forfatteren gjorde rede for, at der i afgørelsen ikke var taget hensyn til de eftervirkninger, som en sådan erklæring ville have på Ålandsøernes befolkning. Denne kunne nu ”anse sig numera fritagna från varje skyldighet att respektera finländsk lag och finländska myndigheters lagliga åtgärder”. Dette kunne befolkningen gøre under pårøelse af NFRs beslutning om at unddrage Ålandsøerne fra Finlands suveränitet, hvilket i øvrigt støttedes af det officielle Sverige. Forfatteren fremhævede i den sammenhæng, at Finland ”icke i längden kan finna sig i en dylik upplösning av statsbanden”. Regeringen måtte før eller siden ”kräva lydriad för lag och lagliga myndigheters åtgärder”, også selvom det måtte ”väcka irritation på vilket

håll som helst". Her henvistes der højest sandsynligt til Sverige og Ententemagterne. Forfatteren afsluttede sin artikel med at erklære, at Finland "icke räkna med möjligheten att Åland fråkännes" Finland: "I et utslag av detta innehåll skulle vi icke kunna foga os". Med andre ord ville væbnet modstand da være en mulighed, da det finske folk ikke ville kunne bøje sig for en sådan afgørelse. Til dette tilføjede han en bemærkning om, at "det skulle beteckna en skandal av oerhörd art om folkförbundet, sedan det uttalat sig för en bestämd lösning af tvisten, vore tvunget att sätta våld bakom beslutet". I så fald ville det, ifølge forfatteren, ikke være andet end et udslag af hændelsernes logik, at NFs autoritet derved ville lide et knæk (Hufvudstadsbladet, 1920).

Nørgaard fremhævede betydningen af denne artikel i sin indberetning af d. 7. oktober. Artiklen var på de punkter, hvor den berørte Sveriges og NFRs stilling til Ålandsspørgsmålet som "affattet i en meget skarp og aggressiv tone. Han mente, at artiklen "giver et godt Billede af Situationen på Aaland i Øjeblikket". Det finske udenrigsministerium - "ved i Gaar uden Kommentarer at tilstille Gesandtskabet [...]" - "synes at have villet antyde, at der gennem Artiklen gives et godt Udtryk for den finske Regerings Syn paa Aalandsspørgsmaalet paa dets nuværende Stadium og paa den Situation, der kan ventes at ville indtræde, saafremt [NFRs] Kendelse skulde komme til at gaa ud paa Tvistens Løsning gennem Folkeafstemning" (UM, 1920b, nr. XXXVII, s.3).

Den 4. oktober havde kammerherre Zahle beskrevet stemning i Finland som "meget ophidset". Skulle resultatet blive et styre på øerne under internationalt mandat, ville stemningen muligvis falde til ro. Men skulle resultatet blive, at der skulle afholdes en folkeafstemning herom "ligger væbnet Modstand fra finsk Side mod en isoleret svensk Aktion ikke udenfor Mulighedens Grænse" (UM, 1920a, nr. LXXXVI, s.2).

Den finske gesandt i København, Dr. Idman, udtalte sig d. 15. oktober om de finske forhold til Hufvudstadsbladet, hvor han indirekte bekræftede, at ovenstående artikel afspejlede den finske regerings holdning til Ålandsspørgsmålet. Han gjorde rede for, at Finlands regering havde meddelt NFR, at den ikke kunne tage forslag, som skulle indebære afgivelse af suverænitet med hensyn til Ålandsøerne til overvejelse, samt at han betragtede det som udelukket, at Rådet skulle imødekomme Sveriges ønske og tvinge den trufne afgørelse igennem ved brug af magt. Dertil havde regeringen hele Finlands støtte (1920). På journalistens spørgsmål om, hvorvidt det var sandsynligt, at Rådet skulle afgøre spørgsmålet til fordel for Sverige og med "maktmedel söka tvinga Finland", svarede Idman, at "han funne en sådan förmodan alldeles omöjlig". Dette ville "innebära den största orättvisa mot Finland, som naturligtvis icke godvilligt skulle avstå från en del av sitt område. Vi ha ej förskaffat oss vår självständighet för att tillåta någon att skrida till att stycka vårt område" (1920). Selv om Rådet

besluttede sig for at tage Ålandsspørgsmålet op, betød det ifølge Idman ikke, at Sverige ville få ret i sagen. Han henviste til en udtalelse fra Mr Fisher, som var medlem af Rådet:

”Hr Fisher varnar uttryckligen för att rådet skall anses hava träffat något avgörande i den fråga, som svenskarna väckt, att ålänningarna genom omröstning skola få avgöra om sin statstillhörighet. Hänvisningen til Ryssland borde ock vara ägnad att något dämpa svenskarnas för tidliga glädje” (Hufvustadsbladet, 1920).

6.15 Rapportørkommissionens betænkning

D. 16. april 1921 havde rapportørkommissionen færdiggjort dens betænkning, som derefter blev cirkuleret til medlemmerne af FN. I betænkningens konklusioner fulgte en række anbefalinger med hensyn til suveræniten over Ålandsøerne, garantier til øgruppens befolkning samt disses fremtidige neutralisering. Finland skulle beholde suveræniteten over Ålandsøerne, men at der skulle gives vise garantier for deres nationale ukrænkelighed. Med hensyn til Ålands stilling i militær henseende henstillede Kommissionen, at der skulle afsluttes en traktat angående øgruppens neutralisering, undertegnet af stormagterne og de baltiske stater (UM, 1921b, nr. XVII. s.1-2; Andersson og Padelford, 1939, s.475-6).

I en indberetning af gesandt Nørgaard fra d. 28. april 1921 fremgik det, at der på daværende tidspunkt havde været ”ret stille” omkring Ålandsspørgsmålet. Selv en beretning fra Daily Telegraph om det formodede indhold af rapportør-kommissionens indstilling ”vakte ikke synderlig Opsigt” i Finland. Anledningen til dette var ikke, at Finland havde mistet interessen for spørgsmålet, men at ”man efterhaanden har vænnet sig til den Tanke, at Finlands Ret til Øgruppen er saa soleklar, at ingen Magt paa Jorden vil – eller vil kunne – berøve Landet Souveræniteten over den” (UM, 1921b, nr. XII, s.5). Dette viste sig altså at holde stik.

6.15.1 Bevæggrundene bag rapportørernes betænkning

Ifølge Nørgaard gik de politiske argumenter for beslutningen på, at Finlands fortjenester ved at tilbageslå Bolsjevismen ikke burde glemmes:

”Det vilde være at vise den finske republik en underlig Taknemlighed, hvis man vilde berøve den et Territorium, paa hvilket den sætter den største Pris. En saadan Ydmygelse vilde være overordentlig smertelig for ethvert land, men maaske endnu mere for en Stat, der besidder Ungdommens Stolthed og Mistænksomhed. Derigennem vilde man fjerne det fra Skandinavien, som behøver det, ligesom det behøver Skandinavien” (UM, 1921b, nr. XVII. s.2).

Med hensyn til de juridiske synspunkter fremhævede han, at rapportørkommissionen - i modsætning til Juristkommissionen - var kommet til det resultat, at Finland ”efter Selvstændighedsdeklarationens Afgivelse maate betragtes som en souveræn Stat med definitivt fastsat Omraade, samt at Souveræniteten ogsaa omfatter Ålandsøerne” (UM, 1921b, nr. XVII. s.2).

Ifølge Thulstrup (1968, s.319) kom rapportørerne bl.a. til konklusionen, fordi Finlands øvrige svensktalende befolkning på fastlandet satte sig imod øernes overgang til Sverige, da deres stilling i Finland i så fald ville blive forringet.

6.15.2 Reaktionerne i Finland

Ifølge Nørgaard var Finlands regering ”i det Store og Hele er tilfreds med det Stadium, Aalandsspørgsmaalet er indtraadt i efter Afgivelsen af Rapportørkommissionens Betænkning. Desuden var man overbevist om, at betænkningen ville ”komme til at danne Grundlaget for Forbundsraadets Henstilling”. Man anså det ihverfald for ”ganske udelukket”, at Rådets mening ville komme til at divergere fra Kommissionens med hensyn til de vigtigste punkter i betænkningen, dvs. spørgsmålene om, hvorvidt Finland, efter at landet havde deklareret sin selvstændighed, var en suveræn stat med et definitivt fastsat område, samt om suveræniteten også omfattede Ålandsøerne. Kravene om garantier for øbefolkningens nationale integritet fremkaldte ”en Del Misfornøjelse”, om end ”ikke i saa høj Grad, som man kunde have haft Anledning til at tro, Tilfældet vilde blive” (UM, 1921b, nr. XVIII, s.1). Söderhjelm ”lagde ikke Skjul paa sin Glæde over det hidtil vundne Resultat, som ogsaa han mente vilde blive bestaaende”. Gesandten udtalte sig i øvrigt ”ret optimistisk” om genoprettelsen af et mere tåleligt forhold til Sverige. (UM, 1921b, nr. XVIII, s.2).

Finske aviser var enstemmigt begejstrede for betænkningen og optimistiske i forhold til, at Rådet ville ”stadfæste” kommissionens rapport. En artikel i Hufvudstadsbladet d. 12. maj fremhævede bl.a., at rapportørerne havde anerkendt den ”finländska statens suveränitetsrätt över ögruppen såsom obestridlig” og konkluderede dermed, at en lille minoritet af befolkningen i en definitivt konstitueret stat ikke kunne medgives ret til at udtræde af denne stat og indtræde i en anden stat (1921). Avisen Iltalehtis’ artikel om sagen var i hovedsagen af ”refererande art”. Avisen understregede, at Åland geografisk set hørte til Finland, at Finlands suverænitetsret var ubestridelig, samt at et svensk-finsk selvstyrekrav var et indenrigspolitisk spørgsmål. Hvad garantierne for Ålandsbefolkningen angik, fandt avisen det underligt og utilfredsstillende, at svensk skulle være det obligatoriske undervisningssprog uden mulighed for finskfødte børn for at få undervisning på finsk.

6.15.3 Reaktionerne i Sverige

Reaktionerne i den svenske lejr var af gode grunde anderledes negative. Den svenske kabinetssekretær Boström fortalte den danske gesandt, at den svenske regering ved forelæggelsen af betænkningen for NFR d. 17. juni ”navnlig vilde fremhæve, at Ålandsrapportørerne i Modsætning til Juristkommissionen var gaaet fuldstændig bort fra Retssynspunktet og udelukkende havde lagt et Opportunitetssynspunkt til Grund for deres Afgørelse”. Såfremt NFR accepterede rapportørernes indstilling ”vilde det dermed

vide sin fuldstændige Inkompetence i Udførelse af de det betroede Hverv”, da ”deres fornemste Opgave var at tillæmpe Retskravene” (UM, 1921a, nr. LVIII, s.1-2).

D. 15. juni berettede kammerherre Zahle om en samtale, han havde haft med statsminister Oscar Fredrik von Sydow om Ålandsspørgsmålets behandling ved Rådet i Geneve d. 17. juni 1921. Den svenske regering ville særlig fremhæve to punkter. For det første, at rapportørerne efter svensk opfattelse havde adskilt nøje sammenhængende spørgsmål: suveræniteten og neutraliseringen. De svenske delegerede ville på mødet hævde, at disse to spørgsmål måtte løses på samme tid – i modsat fald ”ville Neutraliseringsspørgsmålet senere afstedkomme nye Vanskeligheder”. Den svenske regering forventede, at NFR derefter ville se sig ude af stand til at afgøre spørgsmålet uden en ny sagkyndig afgørelse af neutraliseringsspørgsmålet, og at sagen som følge heraf ville blive udsat, hvilket fra svensk side var mest ønskeligt (UM, 1921a, nr. LXI, s.1). Det andet hovedsynspunkt var, at det måtte være ”formaalstjenstligst for Åland at komme til at tilhøre det i Norden relativt stærkeste Land, som er Sverige og ikke Finland”, og at ”en Afgørelse i denne Retning ogsaa bedst vilde sikre Fredens Bevarelse i Norden ud i Fremtiden:

Med Ruslands Genrejsning engang i Fremtiden vilde dette sikkert genoptage sin tidligere Expansionspolitik, og i denne vilde Finland først og fremmest blive inddraget” (UM, 1921a, nr. LXI, s.2).

Den svenske statsminister fremhævede også overfor gesandten at den ”som fra først af har stillet sig og stadig stiller sig paa Rettens Standpunkt, vil naturligvis respektere en eventuel enstemmig Beslutning af [...] [NFR] ifølge hvilken Åland tilkendes Finland”, men selv ud fra dette hovedsynspunkt kunne man ikke undlade at tænke på de mulige følger af en sådan afgørelse. Det kunne f.eks. tænkes, at ålændingene ikke selv ville acceptere afgørelsen. Statsministeren tilføjede, at ”stemningen blandt ålændingene allerede var ”meget ophidset”, og at man fra svensk side havde haft ”megen Møje med at formaa Ålændingene til at lægge Baand paa sig”. I tilfælde af en sådan udvikling ”vilde Sverige selvfølgelig søge at holde sig udenfor Striden, men det var et Spørgsmaal, i hvilket Omfang det vilde lykkes den svenske Regering at beherske Folkestemningen i Sverige” (UM, 1921a, nr. LXI, s.2-3).

Statsministeren berettede endeligt overfor kammerherre Zahle, at rapportørerne syntes at have ræsonneret således, at ”da det svenske Folk var et loyalt og behersket Folk, der sikkert loyalt vilde underkaste sig Nationernes Forbunds Afgørelse, selv om den var i Sveriges Disfavør, medens Finlænderne var bekendte for deres hidsige Temperament og derfor vilde kunne befrygtes at ville sætte sig op imod en Afgørelse i deres Disfavør, talte afgørende praktiske Grunde for at tilkende

Finlænderne Suveræniteten over Åland”.⁶⁶ Rapportørerne havde imidlertid herved glemt at tage ålændingenes ønsker i betragtning (UM, 1921a, nr. LXI, s.3).

Den svenske udenrigsminister grev Wrangel havde overfor den danske gesandt også udtrykt, at han var ”stærkt opbragt” over rapportørernes beretning, og betegnede denne, som ”et uhyre daarligt Arbejde, der ikke tog hensyn til Retfærdighedssynspunkter”. Han udtalte sig i øvrigt bekymret om udgangen af mødet i Geneve og ”kritiserede skarpt” de forskellige medlemmer af Rådet, inklusive den franske repræsentant, Monsieur Hanotaux, og den engelske repræsentant, den engelske minister Fisher. Sidstnævnte havde i øvrigt, ifølge den svenske udenrigsminister, tidligere haft et andet standpunkt i sagen, som han nu havde ændret. Han mente at rapportørernes afgørelse var ”ledet af interessepolitiske og opportunistiske Synspunkter og ikke i nogen Henseende af Retfærdighed” (UM, 1921a, nr. LXII, s.3). Derfor anså han NFs skæbne som ”beseglet” såfremt afgørelsen i Ålandsspørgsmålet skulle falde efter rapportørernes vilje. Såfremt afgørelsen blev truffet på denne baggrund, ”maate Sverige overveje, hvorvidt der var nogen Grund til med et økonomisk Offer af ca. 1 Million Kroner om Aaret at forblive i denne Institution” (UM, 1921a, nr. LXIII, s.1).

Som man kunne forvente var der i svenske aviser – i modsætning til finske aviser – også stor skuffelse over betænkningen. I en artikel i Social Demokraten af d. 11. maj beklagedes udfaldet af rapporten samtidig med, at der blev manet til besindighed i befolkningen. En anden sag var imidlertid, att ”enligt vår mening rapportörerna i sin opportunism allt för litet beakta den närmast intresserade partens – ålänningarnes – berättigade intressen, varav måste följa att genom deras förslag icke kan här uppe skapas det goda förhållande som åstundas” (1921). Endelig havde avisen et forbehold overfor betænkningen i forhold til en af de mest væsentlige bevæggrunde for dens konklusioner, som er i overensstemmelse med svenske politikeres opfattelse:

”Man kan emellertid icke värja sig för att rapportörerna formligen letat fram skäl för sin standpunkt. Någon annan förklaring kan icke finnas för åberopandet av ”de tjänster, som Finland gjorde andre såväl som sig självt, då det tillbakalogs den bolsjevistska kommunismens anfall”. Dette är en rent vitfinsk synspunkt på inbördeskriget och den hör icke på något vis hemma i behandlingen av Ålandsfrågan” (1921).

Folkets Dagblad Politiken fra samme dag udtalte sig i mere skarpe vendinger om afgørelsen:

”Ålandskommisionens rapport är ett dråpligt aktstycke till belysning av den gapande lögn, som kallar sig Nationernas förbund och vill ge sig sken av att eftersträva en internationell rättsordning på grundval av den nationella självbestämmanderätten” (1921).

Forfatteren her kom også ind på den del af afgørelsen, der betonedede, at Finland skulle belønnes for at have tilbageslået bolsjevismen. ”Det skulle vara en egendomlig form för tacksamhet mot den finska

---

⁶⁶ Dette svarede til Stockholms-Tidningens syn på samme i en artikel fra d. 11. maj. Se afsnittet nedenfor.

republiken att önska fråntaga densamma ett område, på vilket den sätter det största värde”, sagde rapporten herom, men mente dog, at det var tyskerne, man skulle takke herfor. Retten til selvbestemmelse ”behandlas som luft, och den rena opportunismen och maktpolitiken göres till ledande princip” (1921).

Stockholms-Tidningen af samme dato gjorde opmærksom på, at Juristkommissionen lagde op til en helt anderledes afgørelse end den, som rapportørerne var kommet frem til, samt at rapporten var en politisk afgørelse frem for en juridisk afgørelse – i overensstemmelse med Nørgaards opfattelse af afgørelsen. Flere forskellige ræsonnementer i rapporten var desuden modstridende. F.eks. lagde rapportørerne vægt på, at ”finnarnas hatfulla och hämndgiriga karaktär” kunne komme til udfoldelse, hvis afgørelsen blev truffet til Sveriges fordel. Dette fremhævedes i rapporten som en motivation for en afgørelse i finsk favør. Sverige blev derimod beskrevet som et land med stor retsfølelse og generøsitet, hvilket bl.a. var fremtrædende i afviklingen af unionen med Norge. Samtidig konkluderede rapporten, at der var tiltro til, at Finland ville vise hensyn til den svenske minoritet i Finland. Dette oplevede skribenten i virkeligheden som et argument, som burde tale for en afgørelse til svensk fordel (1921).

6.16 Kommissionens rapport vedtages af Forbundsrådet

D. 24. juni 1921 vedtog NFR – efter at have taget betænkningen i betragtning og konsulteret de involverede parter – enstemmigt en resolution, ifølge hvilken øerne skulle tildeles Finland. Øerne skulle i militær henseende neutraliseres, og befolkningen gives visse garantier i forhold til bevarelsen af øbefolkningens nationale rettigheder, hvilket var helt i overensstemmelse med rapportørernes forslag. Ifølge kammerherre Zahle var Rådets beslutning ”utvivlsomt redigeret af den engelske Repræsentant Mr. Fisher” (UM, 1921a, nr. LXV, s.1). Dette bekræftes af Andersson og Padelford (1939, s.477-8), ifølge hvilket resultatet blev opnået som en følge af ”British pressure and interests”.

6.16.1 Sverige protesterer men accepterer

Efter de svenske delegerede i på forsamlingen i Geneve d. 24. juni var blevet bekendt med NFRs beslutning afgav den Branting en erklæring på den svenske regerings vegne, som indledtes på følgende måde:

”Med djupaste besvikelse kommer Sverges folk att mottaga budskapet om Forbundsrådets beslut. När Sverige inför Europa och inför Nationernas förbund tagit sig an Ålandsbefolkningens sak, har det icke letts av begär att utvida eget område. För Sverige har det gällt att hävda rättfärdighetens höga ideal och att försvara rätten för en liten ensartad öbefolkning att återvända till det moderland, från vilket den av våldet ryckts, men vartill den alltjämt med band av gemensam härstamning, gemensam historia och gemensam nationalkänsla är fästad, en befolkning som inför världen

enhålligt tillkännagivit sin önskan att ej fastkedjas vid ett land, med vilket den sammanbundits genom vapenmakt" (UM, 1921a, nr. LXV, s.1-2).

Derefter fremhævede han, at den svenske regering havde håbet på at NF, en institution som "skapats med den bärande tanken att arbeta för rättens förverkligande nationerna emellan" ville komme frem til en lösning, som var "i överensstämmelse med den grundsats om nationernas självbestänningsrätt som om också än ej införlivad med den internationella rätten, likväl vid det nya Europas skapande vunnit en så vidtsträckt tillämpning" – en ret som "tillerkänts deras slesviska bröder". Regeringen havde også håbet på, at "i det alldeles säregna fall, varom här är frågan, där rätten syntes ligga så klar, där befolkningens önskan kommit till ett så sällsynt enhålligt uttryck, Nationernas Förbund skulle om någonsin hävda sin ställning såsom rättstankens målsman och väktare och därmed genom en första handling låta skymta morgonrodnaden till en ny tingens ordning folken emellan". Rådets beslutning havde bragt skam over disse idealer og havde "allvarligt skakat den förtroendefulla tillit" den svenske regering og det svenske folk har haft i institutionen, som "länge har stritt för rättens förverkligande nationerna emellan" (UM, 1921a, nr. LXV, s.2).

Den svenske regering mente endelig ikke, at Rådets afgørelse ville sikre en holdbar lösning på forholdene i Østersøområdet. En fortsat tvungen indlemmelse af ålændingene under Finland ville heller ikke styrke Finland (UM, 1921a, nr. LXV, s.3).

Alligevel var Sverige beredt til at "lojalt tillerkänna Rådets beslut den betydelse, som förbundsakten giver detsamma", men vil ikke holde op med at tro på, at retten vil sejre på længere sigt (UM, 1921a, nr. LXV, s.3).

Sagen havde dermed, ifølge kammerherre Zahle, "naaet til sin Afslutning". Han mente, at resultatet var en naturlig udgang på den svenske politik, der var blevet ført de sidste 4 år. Det havde "i enhver Henseende været klogere, om de forskellige svenske Regeringer, der henholdsvis [...] [havde] rejst og endosseret den svenske Politik, var gaaet forsigtigere til værks og indskrænket den svenske Virksomhed for denne Sag til en moralsk Støtte af Ålændingenes Krav paa Selvbestemmelsesret uden i for høj Grad diplomatisk og paa anden Maade engagere sig" (UM, 1921a, nr. LXV, s.3-4).

Dertil kom, at Rådets beslutning var "dikteret af interessepolitiske og opportunistiske Motiver", hvilket altså også flere ledende svenske politikere samt svenske aviser påpegede. Endvidere var den "nationale Selvbestemmelsesret et Princip, hvis Anvendelse neppe vil passe flere af de Stormagter, der har været med i Raadsbeslutningen" (UM, 1921a, nr. LXV, s.4). Alle disse udtagelser må siges at være i fuldkommen overensstemmelse med Morgenthau's opfattelse af international lov.

Endelig mente han, at den svenske folkemening stillede sig ”ret ligegyldig overfor hele Ålandsspørgsmålet”. Utilfredsheden med beslutningen ville derfor primært komme fra de ”forskellige politiske Partiers Presseorganer” og derefter ”forholdsvis hurtig vil falde til Ro” (UM, 1921a, nr. LXV, s.4).

En interessant episode meldte sig dog umiddelbart efter sagens afgørelse i Rådet. D. 6. juli omtalte den danske gesandt den britiske repræsentant i Rådet, Mr Fishers, redegørelse om Ålandsspørgsmålet i det britiske Underhus. Denne havde under mødet erklæret, at ”Tvisten nu definitivt var skaffet ud af Verden, og at man havde Anledning til at føle stor Tilfredsstillelse herover” (UM, 1921a, nr. LXVIII, s.1).

Den svenske presse havde ikke modtaget disse nyheder fra London med ”synderlig begejstring”. Sveriges protester og de svenske repræsentanters fraværelse under garantiernes udarbejdelse nævntes slet ikke, og Finland ville ”formodentlig ikke vil undlade at fortolke Mr. Fishers Ord som et engelsk Tillidskvotum til den finske Statsmagt angaaende Garantiernes Udførelse i Praksis” (UM, 1921a, nr. LXVIII, s.1).

Ifølge kammerherre Zahle skrev Stockholms Dagblad, at man af denne forhandling i Underhuset kunne se, at England var ”løsningens Ophavsmand”. Artiklen afsluttedes i øvrigt med følgende kommentar: ”Nogen Interesse for Retsspørgsmaalet og for Ålands Befolkning sporer man derimod ikke hos Irlands Undertrykkere” (UM, 1921a, nr. LXVIII, s.2). Altså tyder det på, ifølge flere kilder, at England havde den afgørende indflydelse på beslutningen om at tildele øgruppen til Finland.

6.16.2 Finsk glæde over afgørelsen

Afgørelsen blev ifølge Nørgaard ”modtaget med den største Tilfredshed” af det finske Folk”. Den finske presse gav ifølge Nørgaard udtryk for lettelse og glæde over afgørelsen. De fleste aviser indledte deres artikler med ligelydende bemærkninger om, at retfærdigheden og den sunde fornuft havde sejret, og at den trufne afgørelse ikke var andet, end man kunne vente af en institution som NFR. Desuden udtaltes der i flere af artiklerne forhåbninger om, at forbindelserne mellem de to lande, der har været bundet til hinanden gennem så mange år, så hurtigt som muligt atter kunne blive ”oprigtigt venskabelige”. Avisen Usi Suomi beskæftigede sig især med neutraliseringsspørgsmålet. Avisen skrev, at hvis Åland neutraliseres burde der udstedes meget sikre garantier for, at øgruppen virkelig forbliver neutral, da neutraliseringen ville medføre en stor fare for især Finland under en eventuel besættelse af en stormagt, såfremt ”Neutraliseringen ikke skulde blive andet en en Lap Papir” (UM, 1921b, nr. XXVI, s.1).

Gesandten berettede også om det "ejendommelige Faktum", at Finland ikke udtrykte sin misfornøjelse med den del af NFRs beslutning angående garantierne til ålændingene, hvilket derved indgjorde et stærkt indgreb i Finlands suveræne rettigheder (UM, 1921b, nr. XXVI, s.1).

6.17 Benådelsen af Björkman og Sundblom

I oktober 1921 var tegn på forbedringer i forholdet mellem Finland og Sverige. Finland ville gerne tage det første skridt. F.eks. ville den finske delegation "være gaaet saa vidt at stemme paa Sverige ved et eventuelt Raadsvalg, hvis denne, som den udtrykte sig, kunde være sikker paa, at Finland ikke ved første Lejlighed fik en Ørefigen til Svar paa en udstrakt Haand" Det var derudover kammerherre Zahles opfattelse, at man fra finsk side ønskede, at den svenske gesandtskabspost i Helsingfors blev besat igen hurtigst muligt (UM, 1921a, nr. C, s.1).

Imidlertid havde Finland efter afgørelsen foretaget nogle skridt, som kunne besværliggøre forsoningen. Disse skridt drejede sig om processen mod de arresterede Sundblom og Björkman, som længe havde været for Højesteretten i Finland. Det var fra finsk side et problem at stoppe retssagen, da dette "vilde stride mod Retsopfattelsen. På den anden side "maate paa en eller anden maade Sagen mod Sundblom og Björkman ud af Verden, hvis man ønskede at faa i Stand Forsoning mellem Åland og Finland og mellem Finland og Sverige" (UM, 1921a, nr. C, s.2). Amnestivejen var under disse forhold den eneste farbare løsning, dog med det forbehold at denne kunne føre til, at der blev rejst lignende krav fra rød side. Amnestivejen ville i praksis have betydet, at retssagen mod de anklagede ville blive droppet (UM, 1921a, nr. C, s.2).

Der skete imidlertid det, at man fra finsk side havde forceret processen mod de pågældende ved Højesteret, samtidig med at man havde fremlagt lovforslag der "bl.a. fra Paatale og Dom fritager de Handlinger, for hvilke Ålandsledere ere anklagede og dømte" (amnesti). D. 29. september var der blevet afsagt dom mod de to tiltalte, men dette var ikke blevet offentliggjort. Altså var det nu kun benådningsmuligheden tilbage, da retssagen mod de tiltalte var blevet fuldført og dommen afsagt, hvorefter Björkman og Sundblom blev benådede og sat fri. Måden som frifindelsen fandt sted på var til at skabe nye spændinger mellem Sverige og Finland de efterfølgende uger. Bl.a. havde grev Wrangel sagt til den finske gesandt, at den seneste tids begivenheder "vilde kunne udsætte Ansættelsen af en svensk Minister i Helsingfors i aarevis" (UM, 1921a, nr. CIII, s.8).

Til sidst døde denne konflikt dog også ud. D. 20. oktober 1921 mødtes gesandt Söderhjelm endelig med den svenske statsminister Branting⁶⁷ for at diskutere de for nyligt stedfundne begivenheder. Ifølge

---

⁶⁷ Branting blev statsminister for Sverige igen d. 13. oktober 1921.

Söderhjelm var samtalen forløbet på en rigtig positiv måde. Gesandten ”var meget tilfreds med Samtalens Forløb, og havde det bestemte Indtryk, at Samtalen, som han i Forvejen i nogen Grad havde frygtet for, var forløbet paa allerbedste Maade”. Hr. Branting var ”straks kommet ham i møde med en Udtalelse om, at nu skulde alt være glemmt, og man skulde forsøge paa snarest at komme i det fulde gode nabovenlige Forhold til hinanden, som var i begge Staters Interesse” (UM, 1921a, nr. CIIV, s.1).

6.18 Neutraliseringskonventionen

Fra den 10. til d. 20. oktober 1921 afholdtes en konference i Geneve, som havde til formål at formulere en ny konvention om Ålandsøernes neutralisering jf. Rådets afgørelse, som skulle erstatte Pariserdeklarationen af 1856.

D. 20. oktober 1921 – den samme dag som Söderhjelm havde mødt Branting – undertegnede de deltagende lande Sverige, Finland, Danmark, Tyskland, Polen, Letland, Estland, Storbritannien, Frankrig og Italien Ålandskonventionen, som indeholdte de nye regler om Ålands neutralitet og demilitarisering. Den russiske regering indgav protest imod, at den var blevet holdt udenfor udformningen af konventionen (Thulstrup, 1968, 319).

Dagen efter konventionens undertegnelse skrev svenske aviser, at forholdet mellem Finland og Sverige nu var blevet mindre anspændt. Social-Demokraten skrev således følgende:

”Detta budskap att hälsas med glädja av allt Sverges folk, ty det innebär, att en lycklig lösning vunnits på den för Sverige riksviktiga frågan om Ålandsöernes neutralisering. Vissa öganblick har det enligt meddelanden att döma set tut som svårigheter hade rests men dessa äro sålunda nu övervunna”. (Social-Demokraten, 1921).

6.19 Finland vedtager lovene vedrørende Ålandsøerne

I forhold til resolutionen om Ålandsspørgsmålet, som blev vedtaget på forsamlingen i Geneve d. 24. juni var der nu kun spørgsmålet om garantierne til den ålandske befolkning tilbage. Konflikten mellem Finland og Sverige sang altså på sit sidste vers.

Efter en længere debat vedtog Riksdagen endelig d. 9. december 1921 de tre love vedrørende Åland, nemlig garantiloven; udløsningsretten; samt straffefrihed for de ålandske separatister og værnepligtige, som havde gjort sig skyldige i overtrædelse af værnepligtsloven.⁶⁸ Vedtagelsen var ensbetydende med opfyldelsen NFRs opstillede betingelser (UM, 1921b, nr.LIX, s.1), hvilket altså var ensbetydende med, at konflikten mellem Finland og Sverige var løst. Landene fandt altså fandt til en fredelig løsning, som begge parter accepterede – Sverige dog meget modstridigt som påpeget ovenfor.

---

⁶⁸ For en nærmere præsentation af ålændingenes garantier se bilag D.

7. Konklusion

Dette speciale har haft til formål at undersøge, hvorfor de nordiske landes relationer har været så fredelige, som de har været siden 1815. De 300 år frem til slutningen på de Napoleonske Krige var præget af adskillige og lange krige mellem Danmark-Norge på den ene side og Sverige(-Finland) på den anden side. Størstedelen af disse krige omhandlede autonomi og territorium. Denne periode efterfulgtes af en næsten 200 år lang periode af fred, hvad relationerne mellem de nordiske lande angår. Derfor var interessant at belyse, hvorfor konflikten om afviklingen af den svensk-norske union og Ålandsspørgsmålet mellem Sverige og Finland endte med at finde sine fredelige løsninger, når lignende konflikter som omhandlede autonomi og territorium før 1815 blev ”løst” gennem krig.

Problemstillingen søgtes belyst gennem Morgenthau's politiske realisme suppleret med Handels, Dosenrodes og Schous indsigter i svage staters handlingsmuligheder i udenrigspolitikken. Ifølge Morgenthau er stater magtsøgende, hvorfor det altid er i en stats interesse at øge sin magt relativt til andre stater med henblik på at sikre egen overlevelse og selvstændighed, da der ikke er nogen højere myndighed, som kan varetage disse vitale interesser, så længe der ikke findes en slags verdensregering. Dette er især problematisk for relativt svage stater som de nordiske. Ifølge ovennævnte forfattere må sådanne stater tilpasse sig mere i forhold til de mere magtfulde stater end omvendt. De mere magtfulde stater vil alt andet lige have større succes med at udøve politisk magt eller anvende militær magt, såfremt dette skulle være nødvendigt. Derfor må svage stater benytte sig af en for dem mere realistisk udenrigspolitik: Ved at ”dyrke” internationale organisationer, international lov og normer kan svage stater forsøge at sætte magtpolitikken ud af spil. Dertil kommer, at de kan anvende andre midler for at overtale mere magtfulde stater til at respektere deres interesser, f.eks. manipulation, belønninger (f.eks. i form af territorium) osv.

7.1 Opløsningen af den svensk-norske union

Det var Norge, som ønskede at forlade unionen med Sverige. Denne proces påbegyndtes egentlig allerede ved unionens oprettelse: der var fra starten tale om et ”tvangsægteskab”, som Norge forsøgte at få det bedste ud af. Norge forsøgte at bevare så meget af sin selvstændighed som muligt, bl.a. ved sikre sig egen Grundlov og visse rettigheder i forhold til Sverige. Fra starten var der dog misfornøjelse med det svenskdominerede udenrigsstyre. I begyndelsen af 1890'erne udmøntede utilfredsheden sig i et krav på øget indflydelse på udenrigspolitikken, for til sidst at blive erstattet af kravet om helt separate udenrigsstyrer. Det sidstnævnte kunne Norge og Sverige ikke blive enige om – uden fælles

udenrigsstyre ville unionen vel heller ikke have haft noget formål. Dette førte i sidste ende til unionens opløsning i 1905.

I sikkerhedspolitikken var Norge og Sverige også begyndt at kigge i forskellige retninger i 1890erne. Sverige så primært truslen komme østfra fra Rusland og var meget ”tyskvenlig” i sin udenrigspolitik. Norge var også bekymret for truslen østfra, men senere op gennem 1890erne var man mindst lige så bekymrede for en svensk invasion, ligesom man var meget skeptisk overfor Sveriges tyskvenlige kurs.

I 1895 blev Norge sat på plads af Sverige, som udøvede politisk magt overfor førstnævnte: Norge måtte makke ret eller risikere en krig med Sverige. Krigsfarens var her reel. Den svenske udenrigsminister Douglas rådede kronprins Gustaf til at udnytte unionskrisen til at lave et statskup i Norge og forsøgte tilmed at få Tyskland støtte til en krig mod Norge. Også ved senere lejligheder forsøgte Sverige flere gange at indhente støtte fra stormagterne – især Tyskland - til en krig mod Norge, men hver gang mislykkedes det. Sverige forsøgte også andre forskellige strategier for at redde unionen. Men alle forsøg mislykkedes. Meget tyder på, at den danske gesandt greve Sponeck i Stockholm havde ret i sin observation om, at de ledende svenske politikere manglede politisk format, hvor det modsatte syntes at være tilfældet for de norske.

Helt frem til den officielle unionsopløsning gjorde stormagterne deres indflydelse gældende på konflikten. Hver især havde de deres forskellige magtpolitiske interesser i konflikten. Tyskland så gerne en ”aktiv” politik overfor Norge – dvs. krig – men ville på ingen måde love Sverige støtte, da det kunne give Tyskland problemer i forhold til de andre stormagter. Tyskland ønskede, at unionen skulle bestå, da et stærkt Sverige-Norge bedre kunne holde Rusland ”i skak”. Rusland ønskede unionen opløst for at svække Sverige og styrke sin relative magt vis-à-vis Sverige og de andre stormagter. Storbritannien var i udgangspunktet ligeledes interesseret i, at unionen skulle bestå af samme årsager som Tyskland: magtbalancen skulle bevares. En unionsopløsning kunne f.eks. føre til, at Rusland fik sin ”isfri” havn i Nordnorge, hvilket ville vende op og ned på magtbalancen. Storbritannien havde været involveret i et flådekapløb med Rusland siden begyndelsen af 1900-tallet.

Da unionsopløsningen alligevel blev gennemført var det fordi, at stormagterne ikke ønskede noget ”utroligt hjørne” i Nordeuropa, hvilket virkede til fordel for den svageste part i forhandlingerne, nemlig Norge. Alle stormagterne var på tidspunktet optaget af andre og for dem vigtigere sikkerhedspolitiske spørgsmål. Velvidende at stormagterne ville gribe ind, såfremt der blev krig, ville det have været begrænset, hvad Sverige ville have fået ud af en krig, hvilket kan forklare, hvorfor Sverige holdte sig tilbage. En krig ville have været meningsløs. Det fortalte flere af stormagterne også Sverige direkte. Stormagtsindblandingen var især markant under de såkaldte Karlstadsforhandlinger –

de officielle forhandlinger mellem Sverige og Norge om unionsopløsningen. I forbindelse hermed havde norske forhandlere manipuleret information fra forhandlingerne overfor stormagterne, så det så ud som om, at Sverige stillede helt urimelige krav til Norge. Dette fik stormagterne til at ”forklare” Sverige meget tydeligt, at unionsopløsningen *ville* blive gennemført, og at det ikke ville nytte noget for Sverige at modsætte sig dette *faktum*.

7.2 Ålandsspørgsmålet

Set ud fra Morgenthau's teoretiske perspektiv kan Ålandsøernes strategiske beliggenhed forklare, hvorfor spørgsmålet om Ålandsøernes tilhørsforhold udviklede sig til en alvorlig konflikt mellem Finland og Sverige med meget markant stormagtsindblanding. Øerne havde stor betydning for militær- og flådestrategierne for alle de lande, som grænsede ud til Østersøen. Dertil kommer, at der blandt den ålandske befolkning var et stort ønske om at komme tilbage til Sverige – landet, som de havde været en del af i adskillige århundreder. Dette var gensidigt.

Under 1. Verdenskrig viste Sverige klart sin interesse for at annektere øgruppen. Tyskland var parat til at hjælpe Sverige hermed, såfremt Sverige til gengæld okkuperede øgruppen og øgede sin jerneksport til Tyskland. Sverige insisterede dog på en løsning, som havde alle stormagternes accept. Tyskland endte på tabernes side i krigen, hvorfor dette viste sig at være den rigtige beslutning.

Efter krigen var slut blussede Ålandsspørgsmålet for alvor op igen. Såvel ålandske ledere som svenske ledere i kraft af regeringen og kongen udtrykte et ønske om genforening: den ålandske befolkning skulle have ret til selv at bestemme deres tilhørsforhold, hvorfor der skulle afholdes en folkeafstemning om spørgsmålet. Dette kunne Finland ikke overtale til: Finland var blevet et suverænt land i forbindelse med den russiske revolution – en selvstændighed, som bl.a. Sverige havde anerkendt - og Sverige skulle ikke blande sig i Finlands indre anliggender. For at tilfredsstille den ålandske befolkning havde man fra finsk side vedtaget en lov, som skulle give ålændingene øget autonomi i forhold til resten af Finland. Men det fik blot konflikten til at bluse op: en ålandsk delegation rejste til Stockholm for at tale sin sag overfor den svenske regering og kongen samt stormagterne. I perioden inden havde såvel Finland som Sverige rejst spørgsmålet overfor stormagterne.

Ålandsdelegationens ”lobbyvirksomhed” i Stockholm blev fra finsk hold betragtet som separatisme, hvorfor de ålandske ledere blev arresteret og anklaget for højforræderi. Dette optrappede konflikten yderligere og en noteudveksling startede mellem den svenske og den finske regering, indtil den svenske gesandt i Helsingfors hjemkaldtes til konsultation. På dette tidspunkt var krigsfaren på sit

højeste punkt. Dette fik Storbritannien til at gribe ind i sagen: den blev på britisk initiativ bragt for NFR, som skulle tage stilling til den. Dette træk satte muligvis en stopper for en finsk-svensk krig.

En af Rådet nedsat juristkommission kom til den konklusion, at Ålandsspørgsmålet ikke var et indre finsk anliggende, hvorfor Rådet udpegede en rapportørkommission, som fik til opgave at lave en udredning om spørgsmålet. Mens rapportørerne udførte deres arbejde fortsatte konflikten mellem Finland og Sverige dog og væbnet konflikt var stadig en mulighed. Betænkningen anbefalede, at Ålandsøerne skulle tildeles Finland, at øgruppen skulle neutraliseres samt at dens befolkning skulle gives visse garantier og blev enstemmigt vedtaget af Rådet. Sverige protesterede mod beslutningen, men accepterede den. Rådets beslutninger blev ført ud i livet, og efter at de arresterede ålændinge var blevet benådet var den alvorlige konflikt overstået.

Under hele forløbet havde stormagterne været involveret. Finland og Sverige forsøgte hele tiden at få stormagternes støtte, da de indså at en løsning uden stormagtsstøtte ikke var mulig. Sandsynligvis fordi at en løsning, som ikke var ”stormagtsgaranteret” ikke ville være nogen permanent løsning. Det umuliggjorde det ligeledes for det militært stærkere Sverige at fremtvinge en militær løsning. I begyndelsen af forløbet efter 1. Verdenskrig havde stormagterne udtrykt overfor Sverige, at landet havde deres støtte og at sagen var afgjort. F.eks. havde den franske gesandt i Stockholm overfor den finske gesandt samme sted udtrykt, at der intet håb var for Finland om at beholde øgruppen, hvorfor spørgsmålet kun handlede om at få situationen klaret mellem Sverige og Finland. Dette kunne gøres ved, at Rådet mødtes, men ville ifølge den franske gesandt ikke gøre nogen forskel.

Overraskende var det så, at stormagterne fuldstændig ændrede holdning senere i forløbet. Ifølge de danske gesandter i Stockholm og Helsingfors og svenske medlemmer af regeringen havde rapportørernes arbejde været ledet af interessepolitiske og opportunistiske synspunkter. Bl.a. skulle Finlands fortjenester ved at slå Bolsjevismen tilbage belønnes. Rapportørerne havde helt tilsidesat juridiske argumenter og retfærdighedshensyn. Det bekræftes af flere kilder, at den engelske repræsentant i Rådet Mr Fisher var en central figur i forløbet, da Rådet skulle tage rapportørkommissionens udredning i betragtning. F.eks. skulle han ifølge den danske gesandt i Stockholm have redigeret Rådets beslutning. Resultatet blev opnået som et resultat af britisk pres og britiske interesser. Udadtil blev konflikten løst og beskrevet som en sag løst i NFR. Men meget indikerer, at beslutningen om at give Åland til Finland generelt blev bestemt ud fra stormagternes egne interesser. Det er svært at sige med sikkerhed, hvor objektiv rapportørernes udredning var, eller om stormagterne også her var inde og påvirke disse. Faktum er, at Rådet, og dermed stormagterne, stadfæstede afgørelsen, som tildelte øgruppen til Finland. Altså kan den fredelige løsning, ligesom det

var tilfældet med opløsningen af den svensk norske union, tolkes som et resultat af stormagternes udøvelse af politisk magt. I begge konflikter endte den mest magtfulde stat - nemlig Sverige - som taberen. Dette tyder i sig selv ikke på, at finsk eller norsk udøvelse af politisk magt ligger til grund for de fredelige løsninger. Snarere var det stormagterne, som gjorde deres indflydelse gælden.’

7.3 Konflikternes fællestræk

Konflikten omkring unionsopløsningen og konflikten om Ålandsspørgsmålet har det til fælles, at de begge var ”gennemsyret” af stormagtsindblanding fra start til slut. Krige var i begge tilfælde en klar mulighed, men det synes ligeledes at være klart, at sådanne ikke ville have gjort nogen forskel: stormagterne ville have dikteret freden, og denne ville højst sandsynligt have haft samme betingelser, som de fredelige løsninger ”dikterede”. En krig mellem f.eks. Norge og Sverige kunne have endt på samme måde som den Skånske Krig mellem Danmark-Norge og Sverige, hvor Sverige endte med at få alle områder tilbage, som Danmark under krigen havde erobret tilbage.⁶⁹ Såvel Sverige, Norge som Finland måtte have indset, at de ikke kunne løse konflikten med militære midler.

I erkendelse af, at man ikke kunne nå til enighed med Finland om Ålandsspørgsmålet valgte Sverige den ”næstværste løsning”, hvilket var at lade en international organisation afgøre dens vitale interesser i erkendelsen af. Den værste løsning ville have været at have ført en imperialistisk politik, da dette helt klart ville have ført til stormagtsindblanding. Ved at støtte NF håbede Sverige på en retfærdig løsning på konflikten frem for en løsning, som kun tilfredsstillede stormagternes interesser. Sverige – og Finland også for den sags skyld – valgte sandsynligvis international lov som instrument ud fra sikkerhedspolitiske overvejelser. International lov var de nordiske landes bedste – og måske eneste – ”våben” imod stormagtsindblanding, hvorfor de var villige til at acceptere, at deres konflikter, som omhandlede deres vitale interesser blev løst gennem international lov. En potentiel ændring i magtrelationerne mellem de nordiske lande ville i så tilfælde være et resultat af international lov og ikke resultatet af en imperialistisk politik fra et af landenes side, hvorfor det ikke ville være legitimt for stormagterne at gribe ind i konflikten. Dette er ikke ensbetydende med, at udfaldene af konflikterne ikke var af stor vigtighed for de nordiske landes indbyrdes magt, men altså en erkendelse af, at stormagtsindblanding kunne vende fuldstændig rundt på magtrelationerne i Norden.

---

⁶⁹ Frankrig – Europas ledende stormagt - dikterede fredsbetingelserne, og disse sagde, at situationen i Skåne skulle forblive status quo: altså skulle Skåne forblive i svenske hænder.

8. Perspektivering

Fællestrækkene, som gør sig gældende i de to ovenfor nævnte konflikter kan også ”spores” i Østgrønlandssagen. Denne var en konflikt mellem Danmark og Norge angående overhøjheden over Østgrønland. På et tidspunkt okkuperede Norge forskellige dele af Østgrønland og erklærede det for norsk land. Ligesom det var tilfældet med Ålandsspørgsmålet førte konflikten dog ikke til krig. I stedet for blev parterne enige om at indbringe spørgsmålet for Den Internationale Domstol i Haag, som erklærede okkupationen for ulovlig og stadfæstede Danmarks overhøjhed over Østgrønland. Godt tolv år efter konflikten mellem Sverige og Finland over Ålandsøernes tilhørsforhold fandt sin fredelige løsning, fandt denne nye konflikt, ligeledes omhandlende territorium og autonomi, sin løsning baseret på international lov og internationale organisationer. Stormagterne var dog involveret i konflikten. Bl.a. havde Danmark i årene op til konflikten søgt om stormagternes anerkendelse af, at Danmark havde overhøjheden over Østgrønland, hvilket Danmark fik. Ligeledes havde Norge anerkendt den danske overhøjhed. Disse faktorer blev afgørende for afgørelsen. Uden stormagternes støtte havde Danmark ikke kunnet være sikker på at beholde overhøjheden over Østgrønland.

Samme logik kan muligvis forklare de fredelige udfald på andre alvorlige nordiske konflikter efter 1815. Det må dog antages, at stormagternes interesse i f.eks. Islands selvstændighed fra Danmark har været begrænset, da denne ikke kan have påvirket deres interesser væsentligt, ligesom den ikke påvirkede Danmarks nationale magt væsentligt.

Det kunne også have været spændende at inddraget et alternativt teoretisk perspektiv til Morgenthau's politiske realisme. I indeværende speciale var det også intentionen, at Wendts konstruktivisme skulle udgøre et sådant alternativ. I den henseende ville det have været spændende at belyse, om *institutionen* skandinavisme - jf. Wendts definition af institutioner - kunne bidrage til at forklare de fredelige løsninger på konflikterne. Grunden til at dette blev fravalgt skyldtes – ligesom fravalget af Østgrønlandssagen - hensyn til specialets samlede omfang, som ikke måtte overstige et vist antal sider. Derfor gik nogle nuancer af problemstillingen tabt. Morgenthau's politiske realisme blev valgt på bekostning af Wendts konstruktivisme overført på skandinavismen. Dette fordi, at det blev vurderet at førstnævnte kunne bidrage med mest i forhold til at besvare problemstillingen. I bagklogskabens lys var det for optimistisk at anvende Morgenthau's og Wendts teoretiske perspektiv og tre cases.

Abstract

The centuries up to 1815 saw numerous wars between Scandinavian countries over territory. Similar conflicts after 1815 all ended with peaceful solutions. The purpose of this thesis was to examine why the Scandinavian relations changed so radically from being extremely violent to becoming so peaceful through a case study. This case study focuses on two Scandinavian conflicts involving territory and autonomy which, according to numerous examples in Scandinavian history before 1815 and the political realism of Morgenthau, were supposed to have led to war. In addition to this, the purpose was to draw parallels from these two cases to other similar Nordic conflicts taking place after 1815.

Morgenthau's political realism, supplemented with Handel, Dosenrode and Schou's work on weak states' foreign policy options make out this dissertation's theoretical framework. According to Morgenthau states always strive for more power, as it is always in a state's interest to increase its power relative to other states. This, because the state needs to secure its own survival as no other higher authority will do it for them. This is especially problematic for weak states as the Scandinavian states. Due to the significance in power the powerful states can force weak states do what is in the interest of the powerful ones, and if this is unsuccessful the stronger states can use military force to achieve their aims. The weak states, in turn, depend on external help to secure own survival. To make up for the lack of power, these states must find different means. By supporting international organisations, international law and norms weak states hope to eliminate power politics.

The dissolution of the union between Norway and Sweden and the Åland crisis have in common that they both were permeated by intervention from the so-called *great powers* – the most powerful countries on the international political arena at the time, and that the more powerful state – Sweden – in both cases was the “looser”. The great powers greatly influenced the outcomes of the both conflicts. In addition, war was a possibility in both conflicts, but it also seems to be quite clear that war would not have made a difference for the outcome: the great powers would have dictated the peace conditions which most likely would have been the same or similar to the outcome of the actual outcomes. Recognising that they could not reach a common agreement on the sovereignty question of the Åland Islands, Finland and Sweden chose the “second worst solution”: to let the Council of the League of Nations decide its vital interests in this conflict. The worst solution would have been to decide the issue through war as this most likely would have led to great power intervention. International organisations, norms and international law were the only available means to the countries in the conflicts.

Similarly, Denmark and Norway let the International Court of Justice decide their dispute over East Greenland – a territory both Denmark and Norway claimed to have the sovereignty over. This, despite Norway had occupied different parts of East Greenland and thereby, according to the Danish view, violated Danish autonomy and sovereignty over this territory. This is in accordance with the logic above: war was no longer an option, and by adhering to international law etc., the Nordic countries could hope to minimise great power interference – the best way to secure their own survival, in accordance with Morgenthau, Dosenrode, Schou and others.

Litteraturliste

Utrykt materiale

Udenrigsministeriet, 1905. *Depecher 1848-1988. Stockholm 1905-1906*. Arkivnummer 0002.

Løbenummer 116. København: Rigsarkivet.

Udenrigsministeriet, 1920a. *Depecher 1848-1988. Stockholm 1920-1922*. Arkivnummer 0002.

Løbenummer 312. København: Rigsarkivet.

Udenrigsministeriet, 1920b. *Depecher 1848-1988. Helsingfors 1821-1922*. Arkivnummer 0002.

Løbenummer 227. København: Rigsarkivet.

Udenrigsministeriet, 1921a. *Depecher 1848-1988. Stockholm 1920-1922*. Arkivnummer 0002.

Løbenummer 313. København: Rigsarkivet.

Udenrigsministeriet, 1921b. *Depecher 1848-1988. Helsingfors 1821-1922*. Arkivnummer 0002.

Løbenummer 227. København: Rigsarkivet.

Trykt Materiale

Tidsskrifter

Andersson, K.G.A. og Padelford, N.J., 1939. The Aaland Islands Question. *The American Journal of International Law*, 33 (3), 465-487.

Archer, C., 1990. The North as a Multidimensional Strategic Arena. *The Annals of the American Academy*, 512 (1), 22-32.

Archer, C., 1996. The Nordic Area as a 'Zone of Peace'. *Journal of Peace Research*, 33 (4), 451-467.

Archer, C., 1999. Nordic Swans and Baltic Cygnets. *Cooperation and Conflict*, 34(1), 47-71.

Laatikainen, K.V., 2003. Norden's Eclipse. The Impact of the European Union's Common Foreign and Security Policy on the Nordic Group in the United Nations. *Cooperation and Conflict*, 38 (4), 409-441.

Mearsheimer, J.J., 1995. The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19 (3), 5-49.

Mouritzen, H., 2001. Security Communities in the Baltic Sea Region: Real and Imagined. *Security Dialogue*, 32 (3), 297-310.

Mouritzen, H., 2003. Peace for the Wrong Reason? Towards a European Security Community: A Rejoinder to Möller. *Security Dialogue*, 34 (3), 329-332.

Wendt, A., 1992. Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46 (2), 391-425.

Wendt, A., 1995. Constructing International Politics. *International Security*, 20 (1), 71-81.

Wiberg, H., 2000. Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anamalous Northeners. *Cooperation and Conflict*, 35 (3), 289-298.

Aviser

Norske

Christiania-Posten, 1855: 6/5.

Svenske

Dagens Nyheter, 1920: 7/6, 15/6

Folkets Dagblad Politiken, 1920: 1/6.

Folkets Dagblad Politiken, 1921: 11/5.

Nya Dagligt Allehanda, 1920: 31/5, 1/6, 25/6.

Social Demokraten, 1920: 1/6.

Social Demokraten, 1921: 11/5, 21/10.

Stockholms Dagblad, 1920: 1/6, 9/6.

Stockholms-Tidningen, 1920: 1/6, 10/6 – 1921: 11/5.

Stockholms-Tidningen, 1921: 11/5.

Finske

Dagens Press, 1921: 31/6

Hufvudstadsbladet, 1920: 7/6, 9/6, 26/9, 15/10.

Hufvudstadsbladet, 1921: 12/5

Iltalehtis, 1921: 12/5.

Trykte kilder og litteratur

- Adler, E., Barnett, M. (eds.), 1998. *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, C., 2003. Introduction. I: C. Archer & S. Joenniemi red., *The Nordic Peace*. Burlington, VT: Ashgate, 2003, 1-23.
- Berg, R., 1995. *Norsk utenrikspolitikkens histori. Bind 2. Norge på egen hånd – 1905 – 1920*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carlsson, S., 1968. Försvarsupprustning och unionsupplösning 1895-1905. I: Gunvor Grenholm red., *Den svenska historien. Bind 9. Industri och folkrörelser 1866-1920*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 169-184.
- Deutsch, K.W., Burrell, S.A., Kann, R.A., Lee, M., Lichterman, M., Lindgren, R.E., Loewenheim, F.L., Wagenen, R.W.V., 1957. *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- von Dosenrode-Lynge, S.Z., 1993. *Westeuropäische Kleinstaaten in der EG und EPZ*. Chur/Zürich: Verlag Rüegger.
- Due-Nielsen, C., 2006. I Tysklands skygge. 1864-1901. I: C. Due-Nielsen, O. Feldbæk & N. Petersen red., *Dansk Udenrigspolitisk Historie 3. Fra helstat til nationalstat. 1814-1914*. København: Gyldendal, 333-507.
- Handel, M., 1981. *Weak States in the International System*. London: CASS.
- Heiberg, J.V. (red.), 1906. *Unionens opløsning i 1905. Officielle aktstykker vedrørende unionskrisen og Norges gjenreisning som helt suveræn stat*. Krist.
- Hildebrand, K., 1945. *Gustaf V som människa och regent*. Stockholm.
- Hodne, F. and Grytten, O.H., 1992. *Norsk økonomi 1900-1990*. Oslo: Tano.
- Joenniemi, S. og Lehti, M., 2001. On the Encounter Between the Nordic and the Northern: Torn Apart but Meeting Again? *Working Papers 36/2001. Copenhagen Peace Research Institute*. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute.
- Joenniemi, S., 2003a. Norden Beyond Security Community. I: C. Archer & S. Joenniemi red., *The Nordic Peace*. Burlington, VT: Ashgate, 2003, 198-212.

- Joenniemi, S., 2003b. The Åland Islands Issue. *I: C. Archer & S. Joenniemi red., The Nordic Peace.* Burlington, VT: Ashgate, 2003, 88-104.
- Jungar, S., 1969. *Ryssland och den svensk-norska unionens upplösning. Tsardiplomati och rysk-finländsk pressopinion kring unionsupplösningen från 1880 till 1905.* Åbo: Åbo Akademi.
- Kaartvedt, A., 1995. 1814-1905. Unionen med Sverige. *I: N. Bjørgo, A. Kaartvedt & Ø. Rian red., Norsk utenrikspolitikks historie, Bind 1.* Oslo: Universitetsforlaget, 231-360.
- Knaplund, P., 1952. *British Views on Norwegian-Swedish Problems 1880-1895. Selections from Diplomatic Correspondence.* Oslo: Kjeldeskriftfondet.
- Lidegaard, B., 2006. Grænsespørgsmålet og genforeningen. 1918-20; Systemet Stauning-Nunk. 1929-40. *I: C. Due-Nielsen, O. Feldbæk og N. Petersen red., Dansk Udenrigspolitikks Historie. Bind 4: Overleveren, 1914-1945.* 2. Udgave. København: Gyldendal, 133-186; 253-388.
- Lindeberg, F., 1958. *Scandinavia in Great Power Politics. 1905-1908.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Løvland, J., 1929. *Menn og minner fra 1905.* Oslo: Torkell J. Løvland.
- Mearsheimer, J. J., 2001. *The Tragedy of Great Power Politics.* New York and London: W. W. Norton.
- Morgenthau, H.J., 1967. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.* 4th ed. New York: Alfred A Knopf.
- Nielsen, S., 2001. *Produktion af viden – en praktisk metodebog.* 2. Udgave. København: Ingeniørenbøger.
- Olsen, K.A., 1955. *Norsk Hydro gjennom 50 år. Et eventyr fra realitetenes verden.* Oslo: Norsk Hydro-Elektrisk Kvælstofaktieselskab.
- Rian, Ø., 1995. 1536-1814. Foreningen med Danmark. *I: N. Bjørgo, A. Kaartvedt & Ø. Rian red., Norsk utenrikspolitikks historie. Bind 1.* Oslo: Universitetsforlaget, 133-230.
- Salmon, S., 1997. *Scandinavia and the great powers 1890-1940.* Cambridge: Cambridge University Press.

- Schou, T.L., 1980. *Norge og EF*. København, Københavns Universitets Institut for Samfundsfag, Forlaget Politiske Studier.
- Sjøqvist, V., 1973. *Erik Scavenius. En biografi. Bind 2*. Nørhaven: Gyldendal.
- Sørensen, L.H., 2005. *Nordenforestillinger I Dansk Politik, 1945 – 1968*. Århus: Historia.
- Sørensen, L.H., 2004. *Slagsbrødre eller broderfolk. Nordens historie gennem 1300 år*. Aschehoug Dansk Forlag A/S.
- Thulstrup, Å., 1968. *Ålandsfrågan. I: Den svenska historien. Bind 9. Industri och folkrörelser 1866-1920*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag, 319.
- Urbye, A. (red.), 1952. *Karlstadsforhandlingerne 1905. Referat fra de møter hvor sekretærene var til stede*. Oslo.
- Waltz, K.N., 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wedel Jarlsberg, F., 1946. *Kongevalget*. Oslo.
- Weibull, J., 1960. Kronprins Gustaf inför unionsupplösningen 1905. *Scandia* 26, s.167-229.
- Yin, R.K., 1994. *Case Study Research. Design and Methods*. 2. udgave. London: Sage Publications.

Internet

- Leeds Metropolitan University, 2008 (11/3). *A Guide to Harvard Referencing* [Internet], At: <http://www.lmu.ac.uk/lskills/open/sfl/content/harvard/>
- Nasjonalbiblioteket, 2007a (15/11). Konsulatsaken, forhandlingene og krisen. *Norge, Sverige og unionen* [Internet], At: http://www.nb.no/baser/1905/tema_konsulat.html
- Nasjonalbiblioteket, 2007b (20/11). Kong Oscars protestskrivelse af 10de juni 1905. *Norge, Sverige og unionen* [Internet], At: <http://www.nb.no/baser/1905/dokumenter/uo/uo201-239.htm#side214>
- Nasjonalbiblioteket, 2007c (25/11). Kungl. Maj:ts tal på rikssalen vid urtima riksdagens avslutande den 18 oktober 1905. *Norge, Sverige og unionen* [Internet], At: <http://www.nb.no/baser/1905/dokumenter/urtimard/urtima601-650.html>
- Wikipedia, 2008 (20/2). *Treaty of Paris (1856)* [internet], At: http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Paris_%281856%29

Bilag

Bilag A: De seks hovedprincipper i Morgenthaus politiske realisme

Morgenthaus politiske realisme er baseret på seks hovedprincipper.

Første princip

Politik er “governed by objective laws that have their roots in human nature” (1967, s.4), som ikke forandrer sig, hvorfor det er muligt at udvikle en rationel teori, som reflekterer disse. ”The drives to live, to propagate, and to dominate are common to all men” (1967, s.31).

Andet princip

Vejviseren til at forstå international politik er konceptet ”interest defined in terms of power” (1967, s.5). Konceptet placerer politik i en ”autonomous sphere of action apart from other spheres” og adskiller sig fra økonomi, etik, religion osv. Politisk realisme antager, at politiske beslutningstagere “think and act in terms of interest defined in terms of power (1967, s.5).

Dette koncept “infuses rational order into the subject matter of politics, and thus makes the theoretical understanding of politics possible”, hvorfor politisk realisme vil “guard against two popular fallacies: the concern with motives and the concern with ideological preferences” (1967, s.5). Hvis man ønsker at forstå et lands udenrigspolitik er det ikke en statsmands motiver, men hans intellektuelle egenskaber i forhold til at forstå, hvad der er essensen i udenrigspolitikken og hans evne til at oversætte det, han har lært til succesfuld handling i udenrigspolitikken (1967, s.6). Ideologiske præferencer vil aldrig have afgørende indflydelse på vigtige udenrigspolitiske anliggender: man må skelne mellem, hvad der er ønskeligt, og hvad der er muligt. Ideologi benyttes næsten udelukkende som et middel til at forsvare eller kamuflere en stats udenrigspolitik udadtil⁷⁰ (1967, s.6-7). Han medgiver dog, at ”not all foreign policies have always followed so rational, objective, and unemotional a course. The contingent elements of personality, prejudice, and subjective preference, and of all the weaknesses of intellect and will which flesh is heir to, are bound to deflect foreign policies from their rational course” (1967, s.7).

---

⁷⁰ Dette aspekt af politisk realisme vil blive behandlet nærmere nedenfor.

Tredje princip

Interesse defineret som magt er ikke nødvendigvis et koncept, som gælder for evigt. Essensen er, at interesse finder sin forklaring i den menneskelige natur. Alle mennesker har som minimum en interesse i egen sikkerhed og overlevelse, hvilket bedst sikres gennem mere magt. Da dette ofte sker på andres bekostning vil der, som en konsekvens heraf opstå divergerende interesser, hvilke vil komme til udtryk i den internationale politiske arena.

Morgenthau udelukker ikke, at denne evige kamp mellem divergerende interesser ikke kan forandres til det bedre:

“Nothing in the realist position militates against the assumption that the present division of the political world into nation states will be replaced by larger units of a quite different character, more in keeping with the technical potentialities and the moral requirements of the contemporary world” (1967, s.9).

Med andre ord er en sådan tilstand mulig, såfremt der oprettes et internationalt hierarki eller en slags verdensstat som påpeget ovenfor.

Fjerde princip

Ifølge Morgenthau har individer større valgfrihed end stater i forhold til at lade moralske overvejelser indgå i deres beslutningsgrundlag:

“Realism maintains that universal moral principles cannot be applied to the actions of states in their abstract universal formulation, but that they must be filtered through the concrete circumstances of time and place. The individual may say for himself: ‘Fiat justitia, pereat mundus’ (Let justice be done, even if the world perish)’, but the state has no right to say so in the name of those who are in its care” (1967, s.10).

Såvel individet som staten bør lade moralske principper indgå i deres bedømmelser af politiske beslutninger. Men mens individet har en moralsk forpligtelse til at gøre store ofre for moralske principper, har staten ingen ret til at lade moralske principper stå i vejen for ”successful political action, itself inspired by the moral principle of national survival” (1967, s.10). En stat kan komme i en situation, hvor moralske principper kan komme i konflikt succesfuld politisk handling. I en sådan situation må det førstnævnte altså vige for det sidstnævnte: en stats primære moralske forpligtelse er at sørge for landets sikkerhed og overlevelse. Derfor er ”prudence – the weighing of the consequences of alternative political actions” den største dyd i politik og “[e]thics in the abstract judges action by its

conformity with the moral law; political ethics judges action by its political consequences” (1967, s.10).

Femte princip

Politisk realisme “refuses to identify the moral aspirations of a particular nation with the moral laws that govern the universe” (1967, s.10). Mange nationer er faldet for fristelsen til at forsøge at påtvinge andre lande deres egen ideologi gennem krig. I forbindelse med dette har sådanne nationer gjort sig til dommere over, hvad der er rigtigt eller forkert, og over hvad der er godt eller ondt, ligesom de har påstået, at Gud er på deres side osv. Dette ser Morgenthau som en farlig aktivitet, som kan få bagslag. Ifølge ham er det netop interesse (defineret som magt), som ”saves us from both that moral excess and that political folly” (1967, s.10-11).

Sjette princip

Politisk realisme fastholder, at politik skal adskilles fra den moralske sfære, den juridiske sfære, den økonomiske sfære osv. Den politiske realist ”thinks in terms of interest defined as power” (1967, s.11) i modsætning til økonomen, som ”thinks in terms of interest defined as wealth” osv. Disse andre sfærer kan være relevante, men de politiske interesser vil altid have første prioritet.

Derfor tager politisk realisme også afstand fra den juridisk-moralske tilgang til IP. Politiske interesser vil altid veje højere end juridiske og moralske principper. Kun når de politiske interesser sammenfalder med de juridiske og moralske principper er disse en bestanddel af en stats udenrigspolitik (1967, s.11-13).

Politisk realisme har til formål at fremstille international politik på den måde, som den *virkelig er*, og hvordan udenrigspolitikken bør udformes på baggrund af den menneskelige natur og konsekvenserne heraf. Politisk realisme forsøger ikke at få international politik til at fremstå på en måde, som folk *gerne vil have* at den skal se ud. International politik er en sørgelig kendsgerning og en hård sandhed, som beslutningstagerne i udenrigspolitikken er tvungne til at forholde sig til (1967, s.14):

”The human mind cannot bear to look the truth of politics straight in the face. It must disguise, distort, belittle, and embellish the truth – the more so, the more the individual is actively involved in the processes of politics, and particularly in those of international politics. For only by deceiving himself about the nature of politics and the role he plays on the political scene is man able to live contentedly as a political animal with himself and his fellow men” (1967, s.14).

Bilag B: Note til Handels ”opgørelse” af staters magt

Antallet af atomvåben samt udviklingsstadium af disse og befolkningsstørrelse (des større befolkningsstørrelse des større hær) er typiske anvendte kriterier for kategorisering af stater på skalaen ovenfor (Handel, 1981, s.12-3). Ligesom Morgenthau nævner han også vigtigheden af god ledelse og organisation mv. Men som nævnt ovenfor er en stor befolkningsstørrelse ikke altid garanti for større magt – f.eks. betragtes lande som Indien, Indonesien, Brasilien mfl. ikke som stormagter. Faktorer der spiller ind i forhold til at udnytte befolkningsstørrelsen til at skabe en stor militær magt er især landets økonomiske og sociale udvikling (inklusive uddannelsesniveaue). Det er altså ikke landets *absolutte* befolkningsstørrelse, der tæller, men landets *effektive* befolkningsstørrelse.

Derfor er det ifølge Handel (1981, s.14) nødvendigt at kigge på et lands *økonomiske, industrielle og sociale kapacitet* for at afgøre vægten af befolkningsstørrelsen. I den forbindelse er et lands samlede BNP samt BNP per indbygger vigtige kriterier. Et lands BNP per indbygger siger noget om landets uddannelsesniveau, produktivitet, industrialisering og dermed dets kapacitet til at forsyne dets styrker med moderne udstyr, herunder våben, og mobilisere styrker generelt.

Endelig er det nødvendigt at inddrage information om et lands *økonomiske struktur*, når et lands magt i forhold til andre lande skal evalueres/kategoriseres. Dette inkluderer bl.a. information om landes stålproduktion, energiforbrug, energireserver osv. Der er nemlig en mulighed, at et relativt stort BNP kan være baseret primært på et stort landbrug, og der kan bag et mindre BNP ”gemme” sig en moderne sofistikeret industri, hvorfor det er muligt at et land, der har et mindre BNP end et andet land, er bedre rustet til at opbygge et stærkt militær, såfremt dette har en mere moderne og sofistikeret industri (1981, s.14).

Det er også vigtigt at tage staters geografiske placering i betragtning. En stat, som er omgivet af truende naboer har mere at frygte end en stat, som geografisk er isoleret (f.eks. af have eller bjerge) fra andre stater (1981, s.51).

For at ”kvalificere sig” til at være en stormagt altså rangere højt indenfor alle eller de fleste af disse ovennævnte kategorier.

Bilag C: Handels definitioner og karakteristika af svage og stærke stater

Kriterie	Den svage stat	Den stærke stat
Befolkningsstørrelse	Meget lille.	Meget stor.
Areal	Meget lille.	Meget stort.
Økonomi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Det absolutte BNP er lille. 2. Lille eller ingen udviklet industri. 3. Høj specialisering indenfor et begrænset antal produkter. 4. Lille indenrigsmarked og dermed stor afhængighed af import og eksport. 5. Forskning og udvikling meget lille i absolutte termer. 6. Høj afhængighed af ressourcer udefra. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Det absolutte BNP er stort. 2. Meget stor og udviklet industri, inklusiv våbenindustrien. 3. Meget høj grad af specialisering inden for en lang række produkter. 4. Meget stort indenrigsmarked og lille afhængighed af import og eksport. 5. Forskning og udvikling meget stor i absolutte termer. 6. Ingen afhængighed af ressourcer udefra.
Militær styrke	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kan ikke forsvare sig selv mod eksterne trusler; stor eller total afhængighed af hjælp fra andre stater. 2. Total eller meget høj afhængighed af våbenimport fra andre lande. 3. En høj proportion af statens styrke mobiliseres altid; potentialet til langdistancekrig er meget lille. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kan forsvare sig selv med egen magt imod enhver anden stat eller kombination af stater; meget lille afhængighed af ekstern hjælp. 2. Har et fuldt arsenal af atomvåben samt teknologien til at anvende disse. 3. Indenrigsmarkedet kan producere alle våbensystemer. 4. Har en stor stående hær kombineret med et meget stort krigspotentiale.
Det internationale system	<ol style="list-style-type: none"> 1. Begrænset interesseområde (begrænset til nabostater og regionale områder). 2. Lille eller ingen indflydelse på magtbalancen (eller dets "regler"). 3. Primært passive og reaktive i udenrigspolitikken. 4. Har tendens til at minimere risikoer, især overfor de stærkere magter. 5. Kan relativt nemt blive gennemtrængt. 6. Støtter i meget høj grad international lov og normer samt internationale organisationer. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verdensomspændende interesser. 2. Har stor indflydelse på magtbalancen; er med til at skabe "reglerne" for det internationale system. 3. Fører en dynamisk og aktiv udenrigspolitik. 4. Forsøger mere at maksimere fordele end at minimere risici. 5. Relativt svær at gennemtrænge (kommer an på det internationale systems "regler"). 6. Lille respekt for international lov og organisationer; foretrækker at anvende magt og trusler til at nå sine mål.

Kilde: Handel, 1981, s.52-3.

Bilag D: Note til den norske protest mod Kielerfreden

I protest mod Kielerfreden oprettedes en norsk selvstændighedsbevægelse ledet af den danske prins Christian Frederik. Christian Frederik sammenkaldte den grundlovgivende Rigsforsamling på Eidsvoll d. 17. maj 1814, hvor en norsk Grundlov blev undertegnet og Christian Frederik valgt til norsk konge. Men i juli 1814 anvendte Sverige militær magt overfor Norge for at tvinge Norge ind i unionen, som altså havde modsat sig Kiel-traktaten. De svenske tropper var overlegne i antal og erfaring efter to uger måtte Norge bede om forhandlinger og en våbenhvile blev indgået ved Mosskonventionen 14. august. Konventionen indebar, at Norge måtte godtage en union med Sverige – ikke efter Kiel-traktaten, men på nye vilkår. Gennem forhandlinger med Sverige og de forskellige stormagter – England, Rusland, Preussen, Nederlandene og Østrig - og adskillige taktiske manøvrer – havde det lykkedes for Norge at opnå en betydelig autonomi i forhold til Sverige indenfor rammerne af et unionsfælleskab. Norge fik lov at beholde sin nye grundlov med de forandringer, der blev nødvendige som følge af unionen. Suveræniteten var dog beskåret på et væsentligt punkt: Sverige overtog gennem sit etablerede udenrigsstyre de forenede rigers udenrigspolitik (Kaartvedt, 1995, s.237). Christian Frederik forpligtede sig til at overgive sin udøvende magt til Stortinget og forlade landet. Den reviderede grundlov blev vedtaget 4. november 1814, og samme dag valgte Stortinget kong Carl XIII af Sverige til ny, norsk konge. Den reviderede udgave af den norske grundlov proklamerede fortsat Norge som et ”frit, selvstændigt og uafhængeligt rige” (Kaartvedt, 1995, s.237), og udstyrede det med de fleste af de organer, som kendetegner en suveræn konstitutionel stat: egen konge, regering, folkerepræsentation, forsvarsmagt, nationalbank og finanser.

Bilag E: Ålændingenes garantier

D. 31. juni 1921 bragte Dagens Press et officielt kommunike, hvori teksten til de foreslåede garantier til den ålandske befolkning, som var godkendte af Sverige og Finland, var gengivet. Teksten var som følgende (oversat til dansk af den danske gesandt i Finland):

1. "Finland, som er bestemt på at ville tilsikre og garantere Aalandsøernes Befolkning Bevarelsen af dens Sprog, dens Kultur og dens lokale svenske Traditioner, forpligter sig til snarest muligt i Loven om Selvstyre for Aalandsøerne af den 7' maj 1921 (skal være 6' maj 1920) at indføre nedennævnte Garantier;
2. Aalands Landsting og Kommuner er i intet Tilfælde pligtige til at underholde eller gennem Bevillinger understøtte andre skoler end dem, i hvilke Undervisnings sproget er Svensk. I Statens Undervisningsanstalter skal Undervisningen ligeledes foregaa paa Svensk. Uden den i sagen interesserede Kommunes Samtykke kan Undervisning i det finske Sprog ikke meddeles i de forberedende skoler (écoles primaires), hvilke underholdes eller gennem Bevillinger støttes af Stat eller Kommune;
3. Naar en paa Aaland beliggende fast Ejendom sælges til en Person, der ikke har sin legale Hjemstedsret i Provinsen, har enhver Person, der har legal Hjemstedsret dersteds, eller Landstinget eller den Kommune, inden for hvis Omraade Ejendommen er beliggende, Ret til at købe Ejensom – men tilbage til en Pris, som i Tilfælde af, at Enighed ikke kan opnaas, bestemmes af vedkommende Herreds- eller Raadhusret. Med hensyn til den gældende Pris skal der udfærdiges detaillerede Forskrifter i særligt Lovgivningsarbejde angaaende Fremgangsmaaden ved Tilbagekøb og Prioritetesret ved flere Tilbud. Denne Lov kan ikke ændres, fortolkes eller ophæves uden under samme Vilkaar som Selvstyre-Loven.
4. Immigranter paa Øgruppen nyder finske Statsborgeres Rettigheder. De kan ikke opnaa kommunal og provinsial Stemmeret paa Øerne, forinden de i et Tidsrum af 5 Aar har haft legal Hjemstedsret dersteds. Som immigranter skal ikke saadanne Personer betragtes, der tidligere har haft fem Aars legal Hjemstedsret paa Aalandsøerne.
5. Landshøvdingen over Aalandsøerne skal udnævnes af den finske Republiks Præsident efter forudgaaende Overenskomst med Aalands Landstings Formand. I Tilfælde af, at en saadan Overenskomst ikke kan komme i Stand, skal Republikens Præsident af en af Landstinget affattet Liste over fem Kandidater, hvilke byder de fornødne Garantier for en god Forvaltning af Øerne og for Statens Sikkerhed, vælge en Landshøvding;
6. Provinsen Aaland skal have Ret til til sit eget Behov at anvende 50 Procent af de Indkomster, Grundskatten giver, samt de Indkomster, til hvilke der sigtes i Paragraf 21 i Selvstyre-Loven.
7. Folkeforbundet skal føre Tilsyn med Iværksættelsen af de nævnte Garantier. Finland skal til Folkeforbundsraadet, tillige med sine egne Betænkninger (observationer), oversende alle Klager eller Krav, der hidrører fra Aalands Landsting og som angaar Iværksættelsen af de ovennævnte Garantier, og Raadet skal i Tilfælde af, at Spørgsmaalet skulde være af juridisk Karakter, kunne spørge den folkeretslige Domstol til Raads" (Dagens Press, 1921; UM. 1921b, nr. XXVI, s.1-3).